

„B I S E R" izlazi dva puta mjesečno i to svakog-1. i 15.

Pretplata iznosi na godinu K 24—, za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebu) i vojnike bez sarže K 16'— Muallmi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, do- bivaju list badava.

List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu.

BISER

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKÉ PROSVJETE.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, ra os- minu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jed- noga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h. Pošt. šte- dionice u Sarajevu br. 4065.

Innemel -muminune i chvetun! El-Islamu jalula ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju. Neplaćena se pisma ne primaju.

PLATIVO I UTUŽIVO U Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista treba slati na adresu: „BISER" Mostar (Hercegovina),

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

19. Rebiul-ahar 1336. (4 Džumadel-ula). MOSTAR

1. i 15. marta 1918.

SADRŽAJ.

Akcija za osnivanje: "Matice Muslimanske"

Jusuf Tananović : Bijeg.

Sa k i b Korkut: Mevaizi Dinije

Hićmo: Nad oskvrnjenim grobom.

M u h a med Emin D i z d a r : Nastavni zavodi kod starih

Arapa.

N e d ž i b Č a r d ž i č : Ali Baba i četrdeset hajduka

S a k i b K o r k u t : Naša vjersko-prosvjetna autonomija

N a z i f R e s u l o v i ć : Na ćefenku.

ODGOJ I NASTAVA.

M u a l l i m i R a d ž i : Za unapređenje naše vjerske na- stave.

Na veselju.

MUSLIMANSKI NARODI ZA SVOJA PRAVA

Aspiracije i ideal Muslimana Tripolisa i Bengalije

NARODNE UMOTVORINE.

Gjul-B e h a r : Hasanaga i njegova ljubav.

Muhamed Fehmi : Ženidba Šestokrilovića.

LISTAK.

Irtihali daribeka.

S t v a r n i p r e d l o z i : Poruka Muslimanskoj inteligenciji

Gospodarstvo.

Književnost.

Kulturne bilješke.

Kod Prve muslimanske nakladne knjižare

(M B. KALAJDŽIĆ)

MOSTAR, FRANJE JOSIPA ULICA

mogu se dobiti novoizašle knjige:

"Minka"

roman u tri dijela od h. Hivzi Bjelavca u kojem nam je pisac iznio lijepu i zanimljivu sliku iz našeg života, koja nas ujedno vodi i u život turske žene u Carigradu za doba prve i druge revolucije Mladoturaka. Cijena je knjizi K 4.50 a poštom K 5-.

Vjetar

ratna slika iz današnjeg doba od Šemsudina Sarajlića. Mala knjižica čiji je čist prihod namijenjen b.-h. zakladi za potpomaganje udova i siročadi u ovome ratu palih vojnika. Cijena je 40 -h, a poštom 60 h.

Muslimani

Širite našu knjigu, pretplaćujte se na „Biser" i "Muslimansku biblioteku", jer je to štivo, koje smije jedino u vaše domove bez bojazni!

Sarajevska tiskara i litografija.

Prva muslimanska nakladna knjižara

u Mostaru

izdaje

Muslimansku biblioteku,

od koje su dosad izašle sljedeće:

Knjige redovnog izdanja.

1. „Borba polumjeseca i krsta“, od Halil Halida, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić . . . K 4.50
2. „Nova vremena“, pripovijest od Edhema Mulabdića.....K 3.—
3. „Pjesme“ M. Ć. Ć I. dio K 3.—
4. „Temelji islamskog morala“, od Ahmeda Naima, s turskog preveo Musa Ć. Ć. . . . K 2.30
5. „Iz mladih dana“, od M. Šemsudin Sarajlića (u tisku).
6. „Sudbina -jedne -porodice“, roman iz carigradskog života. S turskog Selim K 3.—
7. „Panislamizam i Panturcizam“, s francuskog preveo Salih Bakamović K 1.10
8. „Pod drugim suncem“, pripovijest od A. H. Bjelevca.....K 3.—
9. „Tajne“, roman iz carigradskog života. Na pisao Ahmed Midhat, s turskog preveo A. Dž. Šerić..... K 3.—
10. „Muslimanska žena“, od Muhamed Ferid Vedždije, s arapskog preveo M. Ć. Ć. . . . K 2.30
11. „Teiste i ateiste (vjernici i bezvjernici)“, od dra Osmana Namika, preveo M. Ć. Ć. K 2.30
12. „Tarik“ (Osvojenje Španjolske), drama u VI. činova, od Abdul Hak Hamida, s turskog preveo Salih Bakamović K 2.30
13. „Osnovna načela *Islama*, njegova prošlost i sadašnjost“, od Ahmed Naima, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić . . . - K 1.50
14. „Panislamizam i Evropa“, od Azmizade Refikbega, s arapskog preveo A. Rašidkadić K 1.50
15. „Glavni dogadjaji iz islamske prošlosti“, od prof. A. Kadića K 1.50
16. „Primjena Islama na osnovne kulture“, od Muhameg F. Vedždije, s arapskog preveo prof. A. Kadić..... K 3.—
17. „Razgovor“, rom. iz turskog života, od Fatime Alijje hanume, preveo M. E. Dizdar . . K 6.—

Brojevi izvanrednog izdanja;

1. „Iz života za život“, poučne priče za islamsku mladež, od H. Mulića (Ata Nerces) . . . K 1-
2. „Nekoliko islamskih ustanova“, od "Muse Ćazim Ćatića..... K —.30
3. „Islamske dužnosti“, sa gledišta higijenskog, od dr. Ahmedbega Džejhuna, s francuskog preveo Salih Bakamović K —.60
4. „Ramazanski post“, napisao dr. H. Hulki, preveo M. Ć. Ćatić K —.30
5. „Kratak pregled perzijske Književnosti“, od H. Gjoge..... K —.90
6. „Ulema i narod“, prevedeno iz „Sirati Mustekima“K —.80
7. „Dedini menakibi“, doživljaji K 1.—
8. „Statnbolski Softa i Sadri-Azamova kći“, od H-Muftića (drugo izdanje)K—60
9. „Jedan Vas“, od Mehmed Akifa, s turskog preveo M. Ć. Ćatić.....K —.30
10. „Jedan hadisi šerif“, napisao M. S. Serdarević K —.80
41. Dvije opasne socijalne bolesti“, „(Prostitucija i alkoholizam“) nap. M. Š. Serdarević K —.60
12. Istinitost božijeg bivstva i Muhamedova poslanstva“, od Muhamed S. Serdarevića K —.50
13. „Kakav je narod arapski“, napisao prof. A. Kadić.....K—80
14. „Teme“, od M. Sarajlića (u tisku).
15. „Munevvera“, ljubavna pripovijest iz carigradskog života. Napisala Guizida, s turskog preveo O. A. Sokolović..... K —.60
16. „Žena i obiteljski život u Islamu“, Napisala M Saima binti Mustafa, s turskog preveo A. Rešidkadić K —.50
17. „Nekoliko crtica iz života imami Azamova“, s arapskog preveo Ebu Zejdi Suradzi. K —60
18. „Domovina“, (Boj na Silistri), drama u IV. čina, od N. Kemala , K —.93

„B! S E R" izlazi dva puta mjesečno i to svakog 1. i 15.

Pretpлата iznosi na godinu K 24'—, za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebū) i vojnike bez sarže K 16" —. Mualimi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava.

List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu

BISER

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE.

Za oglašavanje plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h. post. štationice u Sarajevu br. 4065.

Innemel-muminune ichvetun!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju. Neplaćena se pisma ne primaju.

PLATIVO I UŽIVO U Mostaru.

El-Islamu jalu va la jula alejhi!

Sve što se tiče administracije i uredništva lista treba slati na adresu: „BISER" Mostar (Hercegovina).

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

19. Rebiul-ahar 1336. (Džumadel-Ula).

MOSTAR

1. i 15. marta 1918.

Akcija za osnivanje „Maticе Muslimanske".

Ako promotrimo razvitak i napredak kulturnih naroda vidjećemo, da je pored svih drugih faktora pri izgradnji njihovog prosvjetno kulturnog i socijalno-gospodarskog života igrao najvažniju ulogu jedan faktor, a taj je: štampa. Stotine i stotine imade primjera u historiji, koji nam najbolje svjedoče kako veliku moć i kako silne posljedice stvara djelovanje štampe. Da ne iznosimo mnogo primjera dovoljno će biti ako istaknemo činjenicu, da je pri stvaranju velike francuske revolucije igrala štampa najmoćniju ulogu. Takogjer nam i ovaj veliki i strašni svjetski rat, kojemu nema primjera u historiji čovječanstva može poslužiti kao dobar primjer, da je moć štampe neizmjerena, jer ona pokreće mase i njima vlada, te da je ona jedan od najglavnijih faktora u javnom životu kod svih kulturnih naroda. Kod muslimanskih naroda je takogjer pri emancipaciji i preporodu njihovom služila kao najbolje stedsvo štampa. To najsajnije dokazuje i socijalno-kulturni preporod i politički razvitak ruskih Muslimana.

Veliki prijatelji i vogje pojedinih kulturnih naroda uvigjajući silnu djelotvornu snagu štampe kao sredstva za širenje korisnih i plemenitih ideja izdavali su razne časopise, knjige, brošure i ine publikacije, kroz koje su svoj narod odgajali i vodili k ostvarenju velikih ideala. Budući, da nije ni iz daleka bio dovoljan rad pojedinaca, da uzmognu ostvariti velike narodne zadatke i stvoriti uvjete za dobru budućnost i blagostanje svog naroda, to su osnivana ratna društva i institucije uz sudjelovanje naroda, koje su imale zadaću, da koncentrišu oko sebe intelektualce ko i velike narodne dobrotvore i na taj način izvrše ono što nije bilo moguće izvršiti pojedincima. Tako je došlo do raznih kulturnih ustanova kod pojedinih naroda, koje nalazimo pod raznim menima, kao na primjer kod naših susjeda Srba: „Matica Srpska", „Srpska Književna Zadruga", „Srpska kr. Akademija znanosti i umjetnosti", — kod Hrvata: „Matica Hrvatska", „Jugoslavenska Akademija", „Sveto Jeronimsko društvo", „Društvo hrvatskih književnika", „Kolo hrvatskih književnika", „Klub hrvatskih književnika" itd. I kod nas bosansko-hercegovačkih Muslimana bilo je tu i tamo požrtvovanih ljudi i narodnih prijatelja, koji su koji su pokušavali izdavanjem raznih korisnih knjiga i književnih listova, kao što je na primjer Ademage Mešića „Behar" — koji je budi uzgred spomenuto učinio mnogo u prosvjetnom pogledu kod našeg naroda —, Braće Bašagića „Biblioteka", našeg vrijednog nestora Mirze nekoliko vrijednih knjiga, Čauševića, sadanjeg reis-ul-uleme „Tarik" i nekoliko knjižica religiozno-odgojnog sadržaja, zatim „Muallim", „Gajret" i nekoliko knjiga „Muslimanske Biblioteke", da naš muslimanski narod prosvijetle i podignu na stepen drugih kulturnih naroda.

Ali ti pokušaji pojedinaca nijesu ni izdaleka bili kadri, da izvrše velike zadatke u smislu religiozno-moralnog i kulturno-ekonomskog preporoda našeg naroda.

Ta je činjenica potakla redakciju „Bisera“, da izagje sa idejom osnutka „Matice Muslimanske“, kojoj će biti zadaća, okupivši sve iskrene prijatelje muslimanskog napretka, izdavati korisne knjige za narod. Da se olakša osnutak te po naš vjersko-gospodarski opstanak neophodno potrebne institucije, pokrenuli smo akciju „Lige Hiljade“, kojoj će biti zadaća sakupiti hiljadu plemenitih Muslimana u našoj domovini, koji će svaki sa prilogom od K 100 kao članskim prinosom stvoriti temeljni fond od K 100.000, na kom će se sagrađati spomenuta Matica.

Kada se ostvari „Liga Hiljade“ i time stvori fond od K 100.000, tada će naša redakcija sazvati sve članove lige na skupštinu u Sarajevo. Ta će skupština izabrati odbor, komu će biti zadaća izraditi pravila za „Maticu Muslimansku“ i nakon što ih odobre članovi „Lige Hiljade“ i Zemaljska vlada, preći na izbor stalnog upravnog odbora. Samo se po sebi razumije, da će odmah nakon što se izabere prvi definitivni upravni odbor „Matice Muslimanske“ isti preuzeti glavnica lige i njome dalje rukovoditi kao sa Matičinom imovinom. Držimo, da je suvišno ovdje potanko iznositi šta će sve biti zadaća Matice i kakva će sve morati knjige izdavati prvo, stoga što će svakom biti jasno iz prije istaknute zadaće, a ta je religiozno-moralno odgajanje i uopće kuiturno-gospodarsko podizanje Muslimana, a drugo, što će imati pravo jedino odbor, kojeg će izabrati skupština članova „Lige Hiljade“, da izradi pravila i u istima predvidi onakav način djelovanja i izdavanja knjiga onoga smjera kakav bude odgovarao želji dotičnih skupštinara, odnosno članova „Lige Hiljade“.

Članske prinose za „Ligu Hiljade“ kupiti će redakcija našeg lista u Mostaru po svojim članovima kao i po drugim uglednim i agilnim ljudima, a po ostalim mjestima Bosne i Hercegovine po svojim vrijednim suradnicima, povjerenicima, pretplatnicima i ostalim prijateljima islamskog napretka — čija ćemo imena kasnije iznijeti u „Biseru“ — i odmah slati putem čekova „Muslimanskoj Centralnoj banci“ u Sarajevu na račun fonda, kojeg je otvorila ista banka pod imenom „Liga hiljade kao fond za osnutak Matice Muslimanske“. Spomenute čekove za slanje novca kao i blokove potvrda za one koji pristupe u „Ligu hiljade“, dala je redakcija našeg lista štampati, te će biti isti kroz koji dan povjerenicima razaslati.

U svrhu što boljega uspjeha ove plemenite akcije jedan je član naše redakcije išao na ročito u Sarajevo i osobno zamolio preuzvišenog gosp. Hadži Mehmed Džemaludin ef. Čauševića, reis-ul-ulemu. da pristupi kao član „Lige Hiljade“ i da time kao naš vjerski poglavica doprinese najglavniji dokumenat koji će služiti, kao dokaz da je ova akcija kako plemenita tako i neophodno potrebna, što je on s velikim veseljem i odobravanjem učinio i osim toga, još rekao da će izdati poseban apel, u kojem će pozvati sve muslimane da ovu plemenitu akciju što izdašnije pomognu. Osim toga isti je član pohodio i vogju muslimanske najjače političke stranke u zemlji direktora muslimanskih vakufa gosp. Šerif ef. Arnautovića i ponudio ga, da pristupi istoj Ligi i poradi svojim ugledom megju Muslimanima za ovu spasonosnu akciju. I gosp. Arnautović je odobrio akciju, i obećao, da će sve učiniti, što mu stoji na raspolaganju, da što bolje ista uspije, ako se pokaže ma i malo volje kod našeg svijeta za tu stvar.

Ovim apeliramo na svu braću Muslimane širom Bosne i Hercegovine i molimo ih, da ovu plemenitu akciju pomognu pristupanjem u „Ligu Hiljade“ Naročito ovo stavljamo na srce našim vrijednim suradnicima, muftijama šerijat. sudijama, učiteljima i muallimima, svima prosvjetnim radenicima, istomišljenicima, povjerenicima i čitaocima „Bisera“, da razviju što življu akciju i založe se svim silama, da u svojoj okolini sakupe što viši broj članova za „Ligu Hiljade“ i time dokažu, da i mi bosansko-hercegovački Muslimani imademo smisla za napredan rad i uopće za kulturni život i da nijesmo narod, koji nema uvjeta ni sposobnosti da stvori temelje dobroj budućnosti i narodnom blagostanju.

Da se omogući sudjelovanje u izgradnji ove naše plemenite institucije i onim ljudima, čije materijalno stanje ne dozvoljava na jedan put uplatiti cijelu članarinu od 100 kruna, to

smo odlučili primati je i u obrocima i to u dva mjeseca po 50 kruna ili najmanje po 25 kruna u četirimjesečna obroka. Nadalje smo zaključili sa istog razloga, naime da olakšamo pristupanje svima onima, koji ne raspolažu sa gotovinom, a imaju obligacija austrijskog ili ugarskog ratnog zajma ili dionica „Islamske dioničke štamparije" ili eventualno akcija muslimanskih novčanih zavoda, kojih nominalna vrijednost iznosi 100 kruna, odnosno dvije po 50 kruna, primati kao gotov prinos.

Naš će list otvoriti posebnu rubriku pod naslovnim imenom i u njoj iznositi imena naše braće koji pristupe kao članovi lige, kao i sve druge obavijesti, koje se tiču ove akcije.

Čvrsto vjerujemo i pouzdano se nadamo, da će svi iskreni prijatelji islamskog napretka, a u prvom redu musul. inteligencija kako svjetska tako i vjerska s najvećim oduševljenjem pozdraviti i poduprijeti ovu akciju i uložiti sve sile, da se ostvari u što kraćem vremenu. Hajje al-el- Felah!

Mostar, 1. marta 1918. '

Redakcija „Bisera".

Bijeg.

(Svršetak.)

Gonjen pouzdanjem u se, što ga u vojničke mišice ulijeva pobjeda stigao je i konjanički odred neprijatelj u selo, gdje smo ostavili mladu majku. Zapovjednik toga odreda bio je, veoma skladan i pristao mladunac, poručnik. Noć se bližila. Konjanici su bili izmučeni dugačkim jašenjem. Iz ta oba razloga odlučio je poručnik ovdje konačiti. Kako to kod konjice najprije biva, ogledali su se za štale konjima. Kad rekoše da su konji smješteni, poručnik se sa još dva momka bacio u sedlo i pošao kroza selo, da nađe i sebi konačišta. Nama poznata velika kuća upala mu je u oči, i on je skrenuo onamo. Nemalo je bilo njegovo zaprepašćenje, kad je upao u kuću i vidio mladu, lijepu i valjda bolesnu ženu na dušek. Nemalo se prenerazila i žena. Bila je spremna kriknuti. Ipak se svladala. Po uniformi je raspoznala da došljak mora biti neprijateljski časnik. To joj je podizalo pouzdanje. Sabrala se oslovila ga je, dok je još časnik bio zbunjen nenadnom prilikom lijepe žene, gdje ni mačke žive nije očekivao. „Gospodine slaba sam i bolesna žena. Bježala sam od Vaše vojske, u putu sam rodila. Dobri ljudi smjestili su me ovdje, jer mi je bilo nemoguće bježati dalje. Imajte smilovanja sa mnom. Pomislite na Vaše kod kuće"... Čvrstim i sigurnim glasom govorila je lijepa majka riječ po riječ. Časnik je stajao i kapom u ruci i sastavljenih peta, kao da sluša kakvu zapovijed. Osvježivao ga je pogled na tu ženu u dušek. Ljepota joj se i protiv njene volje stremila, da očara došljaka! Bljedilo u licu podavalo joj je još jaču moć zavođenja, i došljak je bio sav u njenoj vlasti. Još ga je jače nadraživao taj fakat, što je gledao muslimansku ženu pred sobom. Nemuslimani zamišljaju neku romantičnost iza haremskih mušebeka. Svaki je sklon vjerovati, da stotine najfantastičnijih priča ispunjuju život iza tih mušebeka.

I naš je gospodin poručnik počeo zamišljati sebe junakom usred te romantike. Cijeli ljubavni roman sa tom ženom uskrsavao mu je u uobrazilji.

Žena je prestala govoriti i zagledala se u časnika. On je crvenio kao valjan đak, kad ne nauči lekcije. Napokon je progovorio. S teškom mukom mogao je toliko izgovoriti, da ju uvjeri, kako se ničega ne treba bojati. Momku je naredio, da mu uredi drugu sobu za konačište. Primjetio mu je, da nebi učinio štogod na žao bolesnoj ženi. Sam je otišao da prigleda, jesu li momci i konji namireni kao što treba. Jesu li straže postavljene i t. d., i kad je sve razgledao, obrnuo je konja i pošao u nastanbu. Neobično se veselio, da će opet vidjeti lijepu ženu. „Pričaću joj o tome, kako je kod mene, kako imam dobru majku, kako ću nju ponijeti sobom, kako će joj se radovati moja majka, milovaće ju kao svoju rođenu kćer." Okupljen tima i takovim mislima jezdio je mladi časnik kući, gdje je ostavio lijepu ženu Momak je uveo osedlana konja u podrum. Poručnik je pošao u odaje ženi, što mu je tako nenadano zavrtila mozgom. Razgovarali su o koječem. U početku je razgovor tekao nekud usiljeno. Poslije je postao sve življi i življi. Gospodinu se poručniku upravo razvezao jezik. Zapravo on je sam i govorio. Govorio je više i smjelije, nego li je bio u putu smislilo. Žena ga je kradom pogledala. Vidjelo joj se, da je bila obuzeta nekakvom mišlju. Čas bi joj oči zaplamsale, čas bi im ona opet zatomila žar. Šta bi to mogio biti, te je okupilo ovu ženu?

Neko poduzeće vrtjelo joj se mozgom. Dugo je govorio gospodin poručnik. Tek u neke zapazio je, da sam govori. I njegov ga je monolog počeo zamarati Umor minulog dana počeo je paralelno djelovati sa umorom noćasnog dugačkog pričanja, da ga uspavaju. Napokon je zaželio laku noć ženi, koju je počeo obožavati. Kod nje je zaboravio kapu i kabanicu. Ona ga je ispratila jednim čudnovatim pogledom. Neznam, bili sa kojom zgodnom riječju dao okrstiti taj pogled. U njemu je bilo i zadovoljstva i mržnje. Tko pozna kao

rakter većine muslimanskih žena iz naših krajeva, biće mu sve to jasno. Kad bi i jedan musliman tako daleko zabrazdio pred kojom tom ženom kao gospodin poručnik, stigla bi ga s njene strane anatema. Ona bi mu mogla biti naklonjena, Ne čini ništa. Cijeli se odgoj buni u njoj protiv nevjere. Svaku takovu misao ona će protjerati od sebe kao nedostojnu. Kad to znamo, možemo istom misliti, kakav će udes snaći nemuslimana, koji se tako daleko usmjelio. Njegovoj strašnoj osudi doprinosi i patrijarhalni i religiozni odgoj naših žena.

Dobra su dva sata prošla, kako je poručnik ostavio našu mladu majku. Iz pokrajne sobe razabire se pravilno i gotovo u nekom taktu disanje momka i časnika. Majka se odlučila. Podigla se bez i najmanjeg šušnja. Plačne poglede bacala je na dijete povijeno u njenu košulju. Naglo se sagela. Dokopala je dijete. Lud poljubac matere koja gubi dijete, utisne mu na čelo. Brzo ga je spustila. Prigrnula je kabanicu, i natukla kapu. Tiho je otvorila vrata. Na nokat se svukla u podrum. Izvela konja. Bacila mu se u sedlo vješto, kao da je hiljadu puta uzjahala. Uzenjdijama ga je podbarnula. Dobar put kakav je bio poletio je, kao da je stekao krila. Straže su joj se svuda uklanjale s puta držeći je za časnika u službi. Nešto, što ju je noć čuvala, a nešto časnička kabanica i kapa, stigla je bez zaprijeke do naših predstraža. Tu su je obustavili i predveli zapovjedniku onog odsječka. Uz slavljenje su je sproveli do u S. Ni Jeanne D' Arc, koja je spasila Francusku, nijesu Francuzi više slavili. Odlikovanje i pokloni slijedili su jedni za drugim. Žena siromašnog zanatlje našla se naglo u obilju svega i svačega. Ponekad je uzdahnula i bila spremna proliti koju suzu za djetetom, Sebe je tada prekoračala, da ga je iz najprostijeg egoizma ostavila. Ponekad se opet tješila logikom mnoge naše mlade majke: „Mlada sam pa će biti djece.“ Slavljenje i pokloni, koji su ju neprestano obasipali, doprinosili su da prevagne ovo potonje osjećanje.

Raspoloženje gospodina poručnika može zamisliti svaki od nas. Sudbina djeteta i meni je nepoznata.

Mevaizi-dinije.

Sakib Korkut:

Emr bil-maruf i nehj anil munkjer.

Motto: „Najhajirniji je onaj čovjek, koji koristi ljudstvu“.

Hadisi-šerif.

Za što nam je zakržljao javni život i za što smo došli u ovaj hal? To je pitanje, koje čitamo na zabrinutim licima svih, koji vode računa o našoj budućnosti; svih kojima još nije zamro osjećaj dužnosti i

odgovornosti prema svom narodu i domovini. To je općenito pitanje, a hadisi šerif, što ga istakoh u mottu ovog sastavka, tako je rječit, tako jasan, pun i jednostavan —

Da smo hajirli, radili bismo za se i svoj narod, da nijesmo ovaki kakovi smo, zar bi nam ovako bilo? Hajir suzi smo — i tu je odgonetka našeg hala i ahvala.

„Oštar sud“ reći će jedni; „preuzetna tvrdnja“ primijetiće drugi. A ja velim: „islamski aršin“, pa ću, da to i obrazložim.

Ističući za što su muslimani najhajirniji veli Kur'an¹⁾ (a. š): „Postaste najhajirniji ummet, što je proizveden megju ljutstvom: nalažete maruf, a zabranjujete munkjer i vjerujete u A l l a h a.“²⁾ Vjerovanje u Boga spomenuto je na trećem mjestu, jer to svojstvo imagjahu i ummeti prije pojave Islama, dočim su druga dva svojstva islamski specialitet: samo Islam traži i krvnu žrtvu u borbi za promicanje dobra i pobijanje zla. Džihad fillah — naša je osebina, a što ga ne shvaćamo krivnja je na nama, a ne na Islamu i njegovim principima. Vratimo se pravom Islamu i — izmegju ostalog — eto nas u prvim redovima časne borbe proti zlu, a za dobro i spas zajednice. Ma koliko se mučili i natezali, ni pod plaštem tesavvufa iz Islama nikad ne povukosmo Tolstojevu doktrinu „ne opiri se zlu!“, niti možemo u njemu naći oslonu za opravdanje pasiviteta i klonulosti: Islam je borba i život, otpor i energija.

Gornji ajet ne daje nimalo mjesta rezignaciji i klonulosti, on čupa i zadnju žilicu truloj misli, da su „prilike“ i zeman“ jači od svijesne vjere u pobjedu dobra. Za to tu borbu i stavlja u dužnost svakom p o j e d i n c u : najhajirniji ste, jer svaki vaš pojedinac nosi bajrak borbe proti zlu i promiče dobro. To vam je oznaka i karakteristika, veli nam gornji uzvišeni ajet.

Posljedica je ove islamske oznake, da je svaki musliman odgovoran za svoju zajednicu: počam od dužnosti kućnog odgoja, pa do časne smrti za dobro Islama i muslimana, svi su islamski propisi neprekidna karika nastojanja, da se od svakog pojedinca učini a k t i v a n i koristan član islamske zajednice. Gornji je ajet karakteristika Islama i pravih muslimana. I ko ne želi ispasti iz oznake „hajri-ummet“, taj će upregnuti sve sile, da se što više približi tom idealu Islama i zdravo shvaćenog čovječstva. S toga će i fasik sudjelovati u ovom nastajanju — u prvom redu popravljajući sebe i upozorujući druge.

Nu kao što svaki posao traži svog majstora, tako i gornja dužnost više tereti spremnijega i situ i ranijega: ko je u boljoj prilici veća mu je i dužnost vršenja gornjeg propisa. Bogataš može svojim

¹⁾ Suretu „Ali Imran“; džuz IV. sahifa 63.

²⁾ Ummet znači: sljedbenici kojeg Božijeg Poslanika; maruf je ono što šeriat propisuje i odobrava, a m u n k j e r sve što šeriat zabacuje.

zekjatom i drugim dobrotvornostima mnogo hajra učiniti, dočim je siromah lišen mogućnosti takog djelovanja. Učenjak će svojim vazom i nasihatom, svojim umnim kapitalom polučiti isti uspjeh, kao i najveći bogataš, dočim je džahilu izmaknuo taj dragocjeni kapital, pa je mahrum od blagodati, da na ovaki način ispunjava svoju dužnost. Tjelesni kržljavac ne može voditi intenzivne agitacije kao zdrav čovjek; oholica se izdiže nad svoju okolinu; strašivica ne smije u prve redove. I tako dalje. Ljudi su dakle već po svojoj prirodi upućeni na zajednicu i upotpunjavanje: ujedinjenim silama više se postizava nego li pojedinačnim akcijama. Za to Alejhisselam i veli da su muslimani „kao zupci od češlja: veže i drži jedan dragoga“. I zaista se bez megjusobnog podupiranja ništa veće ne postizava: pojedinac, ma kako darovit i sposoban, gubi se i iščezava, čim se odalji od svoje zajednice i izagje iz čize. To nam uostalom potvrđuje i ovaj hadisi šerif: „Dvojica su bolja od jednoga, trojica su bolja od dvojice, a četvorica su bolja od trojice. Stoga morate u zajednicu, jer Bog ne će okupiti mojih sljedbenika nego samo na pravu putu“.

Bez zajednice nema spasa, nema rada i uspjeha. Nu ne treba smetati s uma, da zajednicu sačinjavaju opet i opet — pojedinci. I ne valjaju li ti pojedinci ne će im valjati ni zajednica: od hiljadu jalovih klasova ni zrnca žita, a opet dobar kvas čini čudo od kruha. Drugim riječima: dobri pojedinci u stanja su preobraziti čitavu zajednicu, a dobri prvaci prave epohe u razvoju jedne skupine.

Nema li u zajednici izvanredne jedinice, može se taj manjak nadomjestiti složenošću osrednjih jedinica, pa se i na taj način može mnogo štošta postignuti. O tom nam jasno govori jedan drugi ajet iz istog sureta, koji glasi: „Nek megju vama bude grupa, koja će zvati na hajr*) nalagati dobro i sprječavati zlo. I to su oni što su spašeni“.

Prvi ajet označuje ovaki rad osebinom i oznakom svakog muslima, a ovaj se posljednji ima shvatiti kao njegova nadopuna i uputa, na koji će se način taj rad izvršavati. Svi ćete se brinuti za širenje dobra i suzbijati zlo, nu da vam se taj posao oblaškša i da laglje dogjete do cilja, morate se pobrinuti ze organizaciju, koja će izvršavati tu zadaću. Budući ste svi zaduženi svrhom i ciljem te organizacije pomagacete je svim moralnim i materijalnim sredstvima. Niko ne smije stajati po strani, a još manje ometati rad. — Tu nam dužnost nameće ovaj ajeti šerif: „Mu mini i muminke jedni su drugima pomogači: promiču dobro i sprječavaju od zla, klanjaju, daju zećat i pokoravaju se Bogu i njegovu poslaniku“. (Suretuttevbe). Drugi ajet

*) Hajr može značiti dobro za ovaj i onaj svijet, a maruf je uži pojam i odnosi se na čine, koji donose ahiretsku korist. Vidi „Bejdavi“ I. 224.

istog sureta ovako označuje laži- muslimane: „Munafici i munafikki ne spadaju jedni drugima: šire zlo, sprječavaju dobro i stišču. šake (ne čine dobročinstva). Zaboraviše Boga, da je i on njih napustio“.

Pošto ovaka organizacija obavlja dužnost cjeline i zajednice, treba da je svijesna svoje dužnosti i odgovornosti; mora biti dorasla svojoj zadaći, te uz to još marljiva i istrajna u svom djelovanju. Izraz „min-kjum“ (ako se „min“ uzme kao „tebidije“) znači: „neki od vas“. Mogu li onda ti „neki od vas“ biti nezavisni i neodgovorni; može li cjelina tu organizacija „nekih“ ostaviti bez kontrole? Ne! Nikako ne! Jer izbor nekolicine samo je sredstvo i oblaškšanje za cjelinu, a nipošto svrha i cilj samoga rada. I kad bi se desilo da ta „nekolicina“ skrene s puta, pa zanemari svoju dužnost, cjelina se ne bi mogla izgovarati time da ima svoje zastupstvo, jer je pobijanje zla dužnost cjeline kao takove. I ako izabranici ne biše vršili tu dužnost, onda je mora vršiti cjelina sobom ili izabravši druge pojedince. Dužnost kontrole nameće se, još i radi toga, što niko nije nepogrješiv, pa i najbolji izabranici mogu tokom vremena zastraniti i odaljiti se od svrhe svoje organizacije. A nalaže je i izreka: „jedni su drugima pomogači“. Neka mi je dozvoljeno upozoriti da ajet spominje mumine i muminke i prema tomu konstatovati da se iz ovog rada ne smije izlučivati ženskinje. Naprotiv: ono je zaduženo ovim radom isto kao i muškinje, pa valja prekinuti neopravdanim izlučenjem žene i adet zamijeniti — šeriatom, a ne obratno. Bogu božije, ženi ženino! Istaknuću ovdje samo jedno vrlo zgodno a široko polje, na kojem biše one mogle biti vrlo uspješno zaposlene: staranje za jetime i siročad.

Prije nego li pregjem na način vršenja ove dužnosti dodacu još donja dva hadisi šerifa, što ih donosi Zemahšerija pri tumačenju gornjih ajeta (Kješšaf I. 318): Priča se daje Alejhisselam (bivši na minberu) upitan: „Ko je najhajirniji čovjek“? On odgovori: „Onaj što najviše i najuspješnije promiče dobro, najviše se boji Boga i ugleda bližnje“. — „Ko promiče maruf, a sprječava munkjer — Božiji je namjesnik na zemlji, namjesnik je njegova poslanika i njegova Kjitaba“.

A sad da vidimo kako se ima udesiti ovaj rad i ko će ga rukovoditi. Fahrudini Razi tumačeći gornji ajet veli o tom slijedeće: „Naravna je stvar, da je vršenje gornjih dužnosti uvjetovano - znanjem (ilmom). Jer džahil čovjek može stvar okrenuti tumbe, pa mjesto dobra preporučivati ono što je zabranjeno. Džahil ne zna ni mezhepskih diferencija, pa i na taj način može dovesti do neprilike. On ne zna držati ravnoteže, pa može biti strog ondje, gdje treba blagost,

a blag kad treba strogost. I s toga je to u prvom redu zadaća uleme".*)

Ovo Razino tumačenje nije proizvoljno, nego je osnovano na samom Kuranu (a. š.) jer ajetuttefekkuh**) označuje svrhom Uma — in z a r i nas. Usposobljavanje u šeriatskim znanostima ne smije dakle biti - šport, niti sredstvo prihoda; svrha naobrazbi mora biti uzvišena kao i ona sama: alim se mora brinuti za interes zajednice i svojim znanjem koristiti drugima. Alim ne smije biti zatvorena riznica i alim je dužan buditi i drmati svoju „firku“; on mora biti pejgamberski nasljednik i svojim vazom, svojim nasihatom i iršadom***) služiti vjeri i milletu. I gdje je ulema svjesna ove svoje zadaće, tu je i zajednica sasvim uredna: traži savjet i drži se upute. U takoj su zajednici i bogataši svjesniji, jer im je jasan cilj mala i objašnjena korist infaka.

Samo upućivanje na dobro ima se rukovoditi prema principu: blaže, pa tek onda oštrije. I munkjer će se sprječavati na isti način, a stepeni rada jasno su izraženi u hadisi šerifu: „Ko od vas vidi kakvu ružnu stvar, neka je izmijeni i spriječi — djelom; ako to ne mogne onda zborom, a ako ne može ni to, onda srcem. I ovo je najzaifniji iman.“ Spriječavanje zla spada dakle u — imanske dužnosti. Pravi muslim u tom je pogledu djelotvoran; osuda zla zborom niži je stupanj imana, a sa osudom i zgražanjem megju četiri duvara zadovoljiće se samo — vrdalo i slapčina, čiji je iman zaprejan i zatrpan debelom naslagom kukavičluka i opačine. Pravi muslim ne benda u tom radu nikakve zapreke, on smiono ruši pregrade i obzire: ta svijetli mu samo iman, pa je sa tim vodičem neustrašiv i do skrajnosti požrtvovan. Žrtvovaće i mal i džan, jer radi za Božiju ljubav i jer zna da ide za svetim ciljem. On je svijestan da ga sakupljanje znanja i imetka ne će dovesti do spasenja; zna da je dunjaluk ahiretska oranica i da je svrha njegova bivstvovanja spas duše i priprema za bolji svijet.

Što dakle jači iman to jača i požrtvovnost i srčanost; što slabija petlja, veća komocija i stisnutija ruka to — bljegji iman i kržljivije muslimanstvo.

Eto vam islamskog aršina!...

Oko nas su i u nama sve vrste mankerata: Caruje džehalet, zjaju pukotine naše zajednice. Svak sebi, ko da će sutra kijamet. Ruše se propisi vjere, otpada jedan po jedan dinski direk. Načet nam je i moral, ta svetinja i značajka naše obitelji, a piska sirotinje zaglušuje uši. Hrlimo propasti, na rubu smo ponora.

Ko sprječava to zlo, ko li nas savjetuje i upućuje na dobro? Ko, kako?

*) „Tefsiri - Kjebir“ sv. III. str. 28.

**) Suretuttevbe, džuz'XI. sahifa 205

***) Kješšaf sv. I. str, 572,

Ulema li, inteligencija li milletska li predstavnici, autonomna li tijela i njeni organi? Ne. Ne radi niko..

Ulema nam je pravi primjer — kakva ne bi smjela da bude. Jedva jednom dogje na misao organizacije i otpoče rad kalemom i mastilom, što će imati težinu šehitske krvi. I baš kad je taj rad bio najpotrebniji zamandališe vrata i rasuše se kao da se nijesu bili ni okupili. Vele: ratne prilike. Nu slaba izmotacija. Baš su ih ove prilike morale okupiti i zgusnuti njihove redove. Ni ono malo koprcanja oko oživljenja njihove organizacije ne može ublažiti strašne odgovornosti za ovaj još strasniji nemar i dangubljenje. Vaz, taj najprikladniji način bugjenja - potpuno je zane-maren, Ugledniji se stide ćursa, premda je ćurs njihovo najprikladnije mjesto djelovanja. Prepustiše ga polu-ulemi, a davno je rečeno da ona din obara.

Inteligencija! Šta li je dosad uradila, pa da se može pitati šta sad radi? Robovala je i robuje fiks ideji. A i sistemu. Narodni predstavnici. Uprite mi u uspjeh njihova rada, pokažite kakav rezultat njihove borbe i nastojanja, pa da vas cmoknem u ruku. Nu o jednom možete biti sigurni: Čim mine briga i opasnost, čim ne ureba većih žrtava — izmiliće na površinu i nastaviti galamu, a možda i kavgu o tom, ko je od njih bio veći patriota. Samo će šutjeti o jednom i nastojaće da ne dogje pitanje: A što spavaste četiri ratne godine; što nam obustaviste svoje organe baš u vrijeme, kad su nam možda mogli pomoći?

Autonomna tijela!! Krv mi dogje na oči kad pre-mišljam o tom, na što su spali toliki ideali i na što je svedena desetgodišnja borba našeg milleta.

Cilj joj je bio učvrstiti vjeru i unijeti prosvjetu. Biva osvijestiti narod i razviti mu solidarnost. „Štatut“ sadržaje dosta korisnih i demokratskih principa i da je kod vodstva bilo smisla za organizatorski rad i koncentraciju sila — vjersko prosvjetna autonomija nam je mogla pružiti neizmernih koristi. Naročito u ovo ratno doba. Ali, i opet — ali.

Spomenuću samo nešto. Ustanova v. m. džematskih medžlisa, pa džematskih i kotarskih skupština tako se je mogla iskoristiti u ovo ratno doba, da bi od našeg naroda bila otklonjena mnoga i mnoga nepogoda. Nu zaslugom birokratizma, što danas u punom jeku cvate u vakufskoj centrali zaboravljena su i imena tih korisnih ustanova, a kamo li da centrala rukovodi rad tih institucija i daje im inicijativu. I u vakufskom se saboru osjećaju razorne posljedice ovog birokratizma. Prva se saborska sjednica nije mogla održati radi nedostatna broja članova, a za cijelo vrijeme zasjedanja falila je polovica izabranih članova. Kakav je ovaj saborski rad, čitatelji će se »Bisera,, najbolje osvjedočiti iz saborskih izvještaja.

Je li utješljivija slika ulema medžlisa? Na žalost nije. I tu je mnogo više šablone i „uredovanja“. Realna rada i organizovana aparata ulema-medžlis niti ima, niti nastoji dobiti. Za cijelo vrijeme rata nije sazvan ni

sastanak muftija, a kamo li širi sastanak uleme i uglednika iz naroda i inteligencije. O sporazumno radu sa vakufom nema ni govora i mnoga je saborska sjednica ispunjena pritužbama o zadiranju sab. odbora u kompetenciju ulema-medžlisa. Natežu se. Katkad javno a više iza zastora. Katkad se i grde, ali — prečišćenje niti se sprema, niti će se izvesti.

Gdje je rijasetski zvanični ili poluzvanični organ? Kad li će se pokrenuti makar sjena „Vrhbosne“? Ili se možda smije lamati rukama? . . .

Pa ipak je za sve najkrivlji — narod, jer kukavno motri i ne traži izlaza. On bi to morao tvorno raščistiti, a ja ću — da ne ostanem u ad'afima — i na ovom mjestu ponoviti šapat mnogih:

„Na rad, realan rad; na spašavanje!“ . . .
 „Organizaciju nehja anil munkjer!“ . . .

Nad oskvrnjenim grobom.

(Posvetio prijatelju M. ef. K.)

Kao lijer usred cvijeća šarolikog mezar stoji:
 Kostu sinka mramor bijeli urešen i divan krije;
 Tu s' na ruži, jaseminu, smokvi leptir, pčela roji
 Rilcem sišuć slast nektarara, što na sunca žegi zrije.

Nevinčeta nišan glavu k nebu skromno u vis diže,
 Kuplju se u zlatnim trakam' slovca sitno urezana:
 A sad? — Tuga srce bije, suza se za suzom niže,
 Jer oboren leži: ruka posjekla ga samozvana.

Dok ti babo, djed i pradjed r'z i obraz braći čuvo,
 Zar se pošta, čast i ponos čak u masku je obuvo?
 Zar za uzvrat bijes, zloću na čedu mrtvu da obara?...

Babo gleda, ponos pada, povreda mu srce para...
 U bezdušju mezar sina oskvrno je daur kleti...
 Proklet zlobnik bio onaj, na mrtvima koj' se sveti!

Nastavni zavodi kod starih Arapa.

Džamija kao prvo i najstarije učilište.

Duševni nad Arapa prije Islama bijaše ograničen na samu poeziju, koja je tada postigla i najviši svoj procvat. Njegovo astronomsko znanje nije bio ništa osim prosta astrologija, a poznavanje bolesti i lijekova ne može se kod njih nazvati znanstvenim. Povjesnica im je obuhvatala samo rodoslovlje plemena i porodica, nepotpune vijesti o plemenskim mnogobrojnim ratovima i napokon imena proslavljenih junaka i narodnih vladara, uz koja se vezala neka historička data. Ostalo njihovo duševno zanimanje kao: proučavanje trgova ljudi

i životanji u pijesku, odgonetanje prošlosti i budućnosti sa dlanova i iz očiju, (Ilmul-kjeff vel-firase) pogađanje atmosf. promjena po kretanju oblakova i pravcu vjetrova (Inva), proricanje budućnosti (Kjehane) i sl., ne samo da nije moglo imati znanstvene vrijednosti, nego je bilo i suviše naivno. Sve ovo narodno blago bilo je povjereno dobrom pamćenju sinova pustinje, koji su se njim ponosili, brižljivo ga čuvali i mladem naraštaju vjerno na amanet predavali.

Nova vjera Islam, koju Arapi kroz kratko vrijeme prigriše, otvori im novo polje duševnog rada i dade im pobudu za znanstveno djelovanje i rad.

Islam se temelji na Kur'anu, kojemu je tumač i nadopuna riječ i djelo Božjeg poslanika Muhammeda (Alejhisselam!) Kur'an je dakle temelj i izvor svih islamskih znanosti, pa je proučavanje Kur'ana temelj islamske obuci, a prvi stepen u tom jest čitanje Kur'ana.. Prvi učitelj u Islamu jest sam Alejhisselam, a za njim dolazi sahabei kjirami, koji su od njega naučili Kur'an, a onda podučavali ostali svijet u čitanju Kur'ana i njegovu sadržaju onako, kako su to oni čuli i naučili od Alejhisselama. U džamiji, gdje su se oni sastajali na namaz, učili su muslimani Kur'an i upoznavali iz njega šeriat, zakon, koji je određivao, kako treba da žive i rade vjernici u jednog Boga i njegova posljednjeg poslanika. Prema tomu je džamija prvo i najstarije učilište u Islamu.

Sahabei-kjirami, vjerni i požrtvovani drugovi Alejhisselamovi, koji su uza nj živjeli, pratili su pomno njegov život i svaki njegov korak, brižljivo pamtili svaku njegovu riječ o vjeri i vjerskim dužnostima, o životu i društvenim prilikama. Na taj način bijahu oni najpouzdaniji autoriteti islamike nauke i prvi učitelji iza Alejhisselama.

Čitanje i tumačenje Kur'ana, sabiranje hadisa i formuliranje vjerskih istina (akida), koji izvire iz dva prva izvora, bila je jedina zabava mislilaca prvog stoljeća, t. j. ashaba, za tim tabiina, koji su zapamtili ashabe i učili od njih, tebei tabiina i svih muslimana, koji su se dali za naukom, a takih bijaše vrlo mnogo, jer »tražiti nauku dužnost je svakog muslimana i muslimanke«.

Rođenim Arapima nije to bilo ni teško, jer je Kur'an u arapskom jeziku. Ali Nearapi, kojih se broj primanjem Islama sve više i više povećavaše, osjetiše u tom veliku poteškoću. Njima su bili nepoznati mnogi glasovi arapskog jezika, a uz to im nepotpunost tadanjeg arapskog pisma i sličnost u pisanju riječi raznog značenja zadavala velike napore kod pravilnog čitanja Kur'ana. Da se tomu doskoči, zavedoše neki jezikoslovci stavljanje točaka (nukta) nad slova i ispod slova za oznaku vokala¹⁾, i sličnih suglasnika²⁾ a drugi se dadoše na

¹⁾ Tačke, -kojim se označivao vokal suglasnika zaveo je Ebul-Esved ed Dueli koji je umro 69- po h. i za koga se veli da je prvi gramatičar (Vadiunnahvil-Arebi) — - G. Zejdan: Tarihut-te meddutnil-Arebi III., 55.

²⁾ Ib- III., 56- Ibni Halligan navodi, da je zavađanje tačaka za razlikovanje običnih suglasnika bili na pobudu Hadžadža, namjesnika Abdulmelikova u Iraku.

proučavanje postanka i pravilnog izgovora raznih glasova. Tako: se poče razvijati nauka o čitanju K u r ' a n a (ilmul-kiraet) kao prva u vjerskim naukama.

S ovim usporedio počinje se razvijati i gramatika arapskog jezika (ilmus-sarfi ven-nahvi), koju su marljivo studirali Nearapi Perzianci, koji su željeli; proučavati Kur'an, hadis i stare arapske pjesme.³⁾

Uz ove nauke o čitanju i tumačenju Kur'ana i hadisa kao glavnih izvora razvija se i nauka o vjerskim istinama, (akaid) onda vjersko-pravne nauke bogoslužja (ibadat) i prava uopće (muamelat). Ove grane vjerskih znanosti uče se u prvim počecima u početnom i višem stepenu i to u početnim školama i džamijama.

Kjuttab (Mekjteb).

Početne škole zvane kjuttab (danas mekj-teb) bile su gotovo uza svaku mahalsku džamiju ili mesdžid*). Tu su djeca učila napamet po koju suru (poglavlje) iz Kur'ana, glavne upute u vjerske istine i obrede zatim čitanje i pisanje (odatle naziv od korijena „pisati“). U Andaluziji se učilo napamet i po koja lijepa pjesmica¹⁾.

Učitelj u ovim početnim školama zvao se „mukjet-tib“ (učitelj pisanja). To je obično bio jedan vještiji mahaljanin, koji je taj posao obavljao nuzgredno i „has-beten lillah.“ Nagrada za njegov trud bili su dobrovoljni darovi imućnijih roditelja njegovih učenika. Te su škole bile posve privatne stvari roditelja jedne mahale, koji su se brinuli za svog učitelja, ako je ovomu trebalo njihove pomoći. Državna vlast se nije u to nikako miješala*).

U ovim se početnim školama učilo dakle najnužnije iz vjerske nauke i čitanje i pisanje, a onda se dječak upućivao u džamiju kao srednje i više učilište, gdje je učitelj (muderris) držao javno predavanje, koje je mogao slušati svatko. Ako nije bilo takove džamije u mje-

¹⁾ Ib- III.. 77. Znameniti jezikoslovci ovog doba jesu Ebu Amr ibnul-Ala' Temimi, zatim Ebu Zejd, Ebu Ubejde i Asmei svi učenici prvog, i imam Halil. Ebu Zejd je bio učitelj znamenitog Sibeveha, autora klasičnog gramatičkog dijela »Kjittab«, a umro je 214. Ebu Ubejde je najbolji poznavalac vijesti o arapskim bojevima (umro 209) a Asmeija se bavio sakupljanjem pjesama i riječi: (umro 213.) Halil ibni Ahmed sastavi prvi arap. riječnik »Kjittabul ajn«. redajući u njemu riječi o postanku glasova i počinju sa e (odatle i ime djela) i sistematski izradi arapsku metriku, rad čega dobije dično ime »imama« (vođe).

¹⁾ R. Dozy: Geschichte der Mauren in Spanien. II., str. 69. »Početne škole postojale su i otprije i bile vrlo dobre i mnogobrojne. U Andaluziji, je gotovo svako znao čitati i pisati dok u kršćanskoj Evropi ne znadijahu to ni ljudi visokog položaja, ako nijesu pripadali svećenstvu. Hakem II- je još držao da obuka nije dovoljno raširena i u svojoj dobrohotnoj brizi za siromašnije slojeva naroda podigne on u glavnom gradu još 27 škola. u kojima su djeca siromašnih roditelja besplatno poučavani, jer je on učitelje plaćao«

Draper: »Ovaj veliki vladar (Haruni Rešid) publicirao je jednu carsku naredbu, prema kojoj se ne smije ni jedna džarnija, sagraditi, što se neće kod nje i jedan mektjeb podignuti«.

²⁾ Ibni Haldun: Mukaddima 630 str.

³⁾ Muhtesib jedna vrsta policijskih organa, bdio je nad postupkom učitelja sa djecom i sprečavao prekomjerno šibanje djece. — Ibni Haldun: Mukadimma 250.

stu, slali su roditelji svoje dijete u svijet, da „traži nauku“ (talabul-ilm) i učenik je tada bio „talibul-ilm“ (onaj koji traži nauku). Mladić pođe u svijet i, gdje mu se sviđi učitelj, tu i ostane, a roditelji su dužni, da ga opskrbe makar on i prošao u. šeriatu određene godine, kada roditelj nije više dužan brinuti se za svoje dijete.

Džamija kao srednje i više učilište.

Učeni muderis (šejh ili ustad) sjedio je u jednom uglu džamije, a oko njega halka (krug) njegovih učenica (tilmiz pl. tilamizie ili talib pl. talebe), koji su pozorno pratili tumačenje svog šejha, biježili ih i pamtili. Šejh je sam čitao koji tekst i tumačio ga ili je čitao koji učenik, a on razjašnjivao i primjerima osvjetljivao. Katkada je nastavnik diktirao (imla) svoje tumačenje i nazore ili pak čitave rasprave. Mnogi je znameniti učenjak doživio, da ga u tumačenju zamjenjuje koji učenik, a on samo sluša i prati i pri potrebi daje razjašnjenja. To je osobito bilo omiljelo u naukama, u kojima se može mnogo diskutirati i sa protivnog stanovišta stavljali pitanja, odnosno braniti nazore svog mezheba ili učitelja.

Pojedino ovako učilište zvalo se po učenjaku i džamiji (Halkatu Ebi Ishak Ešširazi fi Džami-il-Mensur) „Krug učenika Ebu Ishak Širazije u Mansurovoj džamiji“ (u Bagdadu), a ugled i vrijednost ovisio o broju učenika⁵⁾ i učenjačkom stepenu nastavnika.

(Nastaviće se-)

Ali Baba i četrdeset hajduka.

Drama u pet činova.

Po priči iz Hiljadu i jedne noći.

(Nastavak-)

ČIN III.

(Događa se nakon nekoliko dana po opisanim događajima. Čin se zbiva u Kasimovoj kući. Soba lijepo pa istočnom običaju uređena. Okolo sobe sećije, a po njima ćilimi. Po zidu levhe. U dnu sobe: vodeni ibrik, leđen i mangala)

Prizor prvi.

Rukaja sama.

Rukija (uzdiše i tare suze): Oh Bože, Bože, što će to biti? Što je to bilo od njega, da ga nema za dva dana? Što bi se to moglo s njim dogoditi? Kada je pošao na put, reče mi, da će se još isti dan povratiti. Danas već dva dana, a on ne dolazi. Oh Kasime, Kasime (plače), govorila sam ja tebi, da ne ideš, a ti mene ni-

⁵⁾ Predavanja i disputacije mnogih teologa i pravnika služalo je na hiljade učenika. Ismail El-Buchari, koji je držao predavanje o hadisu u 3. stoljeću, imao je 20.000 slušalaca -----J-Hauri: Der Islam, 199.

jesi poslušao. Govorila sam ja tebi, da se mahneš blaga i te proklete špilje. Ta eto hvala Bogu imamo čime da živimo i bez tog prokletog blaga i špilje. Bog zna sam gdje si sada i šta se je s tobom, dogodilo. Čim si rekao, da ćeš ići, meni je odmah srce slutilo na zlo. Ah muko moja i žalosti! (Guši se u suzama i plaču.)

Prizor drugi.

Rukija i Morgijana.

Morgijana (dolazi): Za Boga, hanuma, vi još uvijek plaćete!

Rukija (kroz plač): Ah, mahni me se draga Morgijana!

Morgijana: Ta, ako je otiš'o i doći će. Sigurno je imao nekih važnih poslova, radi kojih nije mogao da se odmah vrati kući, već dulje ostao.

Rukija: Nikada. Ja se ne nadam. Ta eto na polasku reče, da ide u neki obližnji grad po nekom poslu pa će se sigurno povratiti, čim ga svrši. Ne draga Morgijana. Ja ću ti istinu kazati, ali to moraš kao najveću tajnu čuvati! Sjedi, pa ću ti sve kazati!

Morgijana (sjeda niže nje na čilim): Slobodno hanuma pričaj! Ja sam vrlo znatiželjna i ne će se od mene dalje čuti, ja ti svoju iskrenu riječ dajem.

Rukija: On nije otišao u obližnje mjesto po svom poslu, već u šumu, da potraži hajdučku špilju, s blagom.

Morgijana: Ja za Boga hanuma, ko ga na to nagovori? Ko ga navede na ovake pogibeljne pustolovine?

Rukija: Ta eto ko će drugi, biti već moj djever a njegov rođeni brat Ali Baba.

Morgijana: Pa ja o tome svemu nisam ništa do sada znala!

Rukija: Nijesi znala, jer je on to krio. On je to i meni teškom mukom odao. Bojao se, da ga od tog njegovog pogibeljnog podhvata ne odvratim.

Morgijana: Pa zna li zato vaš djever Ali Baba, da mu brata nema već dva dan?

Rukija: Dakako, da zna. Za to je i otišao danas tamo, da ga potraži *ili* živa ili mrtva. (Ponovno saplače.)

Prizor treći.

Prijašnji i Ali Baba,

Ali Baba (dolazi, a Rukija i robinja joj Morgijana ustaju, da ga dočekaju): Dragi snaho! Da ti je zdrava i živa na ramenu glava, tvoga muža, a moga brata nema više među živima. (Plače.) A ti Morgijana, zaklinjem te, da čuvaš ovu tajnu! Eno onamo u sobi je sasječeno tijelo tvoga umorenog gospodara.

Rukija (kroz plač): Moj muž mrtav? Sasječen?

Ali Baba: Dragi snaho, ne pomaže plakati, već treba gledati, da brata opremimo i ukopaimo. Ti idi (prema Morgijami) postolaru Mustafi, pa ga dovedi ovamo, nek one isječene dijelove tijela sašije! No prije toga neka ti se zakune, da će tajnu čuvati!

Morgijana: Ja ću ga gospodaru, zavezanih očiju

dovesti ovamo, pa onda ne će moći znati, u čijoj je kući sasječenu lešinu šio.

Ali Baba: Vrlo dobro Morgijana. Kada budeš to obavila, otiđi hafiz Sulejmanu, pa mu neci, da je moj brat umro od srčane kapi! Kaži mu, nek dođe malo kasnije i neka ga opremi! Uz put se navrati još i našim susjedima: Sabitu i Ibrahimu, pa i njima kaži tako isto, da je moj brat naglom smrću promjenio svijet! Samo gledaj, da to što prije obaviš!

Morgijana: Nemaž brige gospodaru! (Odlazi.)

Prizor četvrti.

Prijašnji bez Morgijane.

Rukija: Dragi djevere, pričaj mi sad, kako to bi!

Ali Baba (sjeda na sećiju): Čim sam unišao u špilju, imam što da vidim. Isječeni komadi mrtvoga moga brata vise na nekoliko mjesta u špilji.

Rukija (kroz plač): Uh dragi djevere, teškog li belaja i žajosti!

Ali Baba: Meni odmah već bi jasno, da su ga hajduci zatekli u špilji i sasjekli.

Rukija: Uh, uh, djevere, za Boga!

Ali Baba: Pokupim brzo komade u vreću i dođem ovamo kući.

Rukija: Oh Bože, baš ga zaista zatekoše u špilji, pa ga...

Ali Baba: Ja mislim svakako snaho, da se je to moralo dogoditi ovako. Moj brat rahmetli, a tvoj muž, došao je u špilju. Kad je natopio blaga, koliko je htio, pošao je van, ali nije mogaio izići, jer je zaboravio bio riječ »Sezame«. Pošto ovu riječ nije mogao izreći, nije se špilja otvorila, te je on ostav unutra. U to su se vrijeme povratili hajduci i eto vidiš što je bilo.

Rukija (kroz plaič): Ah, ah, Kasime, što si išao? Što nijesi ostao kod mene, pa to ne bi ništa sada od tebe bilo?

Ali Baba: Ja idem snaho, da isječene dijelove mrtvog moga brata sastavim, pa čim dođe majstor Mustafa, nek odmah šije.

(Oboje odlaze.)

Prizor peti.

Morgijana i Mustafa.

Morgijana (dolazi i vodi za ruku Mustafu, zvezanih očiju): Eh, došli smo. (Skike mu zavoj s očiju.)

Mustafa: Tako? A gdje je lešina? (Razgleda po sobi.)

Morgijana: U drugoj je sobi, ali će se donijeti ovamo. Nego vi malo sjednite tu i prečkajte! (Pokazuje rukom na sećiju, a onda odlazi.)

Prizor šesti.

Mustafa sam.

Mustafa (stoji i razgleda oko sebe po sobi): Gdje li sam ovo? U čijoj sam ovo Bože, kući? Čija je to sasječena lešina, što me pozvate, da je šijem? Baš čudnovato.

Ovaki mi se slučaj još nije nikad dogodio, da sam ovake stvari radio. Šiti obuču, to mi je već zanat, ali isječenu lešinu... (Razmišlja.) Baš tuhaf! Na što se sve ne će ovi insan u svom životu namjeriti. No kako bilo, da bilo, glavno je, da čovjek dobije kakav mastan dar, a ostalo sve na stranu. (Mahnu rukom.) Kakve se sve stvari danas za novac ne rade, pa zašto ne bih i ja lešinu sašio. Čija je lešina, o tom ne ću svoju glavu, da razbijam. Glavno je novac. (Rukom čini, kao da broji novac.)

Prizor sedmi.

Mustafa, Ali Baba i rob Abdullah.

Ali Baba (nosi s Abdullahom u platnu zavijenu lešinu): Evo nas majstore, nijesi nas dugo čekao.

Mustafa: Evo i mene, da odmah posao obavim. ,

Ali Baba: Baš ćemo odmah gledati majstore, da posao obavimo.

(Ali Baba i rob Abdullah polažu lešinu na sred sobe. Mustafa zasukuje rukave, a za tim vadi iglu i konac da šije.)

Abdullah (hoće da ide): Trebam li vam još što god gospodaru? (Prema Alibabi.)

Ali Baba (prema Abdullahu): Idi Hasanu i Ibrahimu, pa im kaži od mene selam i reci im, nek iskopaju kabur ovdje u našem haremu.

Abdullah: Treba li još što god gospodaru, da obavim?

Ali Baba: To sad uradi, pa se povрати ovamo! Ako još što god zatreba, kazaću ti.

(Abdullah odlazi žurno.)

Prizor osmi.

Prijašnji bez Abdullaha.

Ali Baba: Gledaj majstore, da samo što bolje sašiješ, pa ćeš dobiti vrlo dobru nagradu!

Mustafa (jednako šije): Nemaj brige! Sašiveno će biti tako, kao da nije ni isječeno bilo.

Mustafa (ponosno): U šivenju mi danas beli nema premca u našem mjestu; pa to bio i ovaki posao, to mi je svejedno.

Ali Baba: Da, da majstore, tako nek bude.

Ali Baba: Je li skoro gotovo majstore?

Mustafa: Još samo dok ovo sad dovršim i sašijem,

Ali Baba: E, dobro.

Mustafa: Ha, svršio sam.

Ali Baba: Svršio? E, onda evo ti ovi bakšiš. (Pružna Mustafi novac, dok ovi sabire svoj halat.)

Mustafa (ne prima novca, već ide legijenu, da opere ruke): Odmah gospodaru, dok samo operem ruke. (Pere i tare safunom ruke.)

Ali Baba: što misliš majstore, da li će se poznati na lešini, da je šivena?

Mustafa: A jok. Jal sam tako to fino sašio, da kad bi imao dvostruke naočare na očima, opet ne bi primi-

jetio konce. Osim toga je konac od iste boje, od koje i tijelo. (Posušuje ruke peškirom.)

Ali Baba: Evo majstore, uzmi za svoj trud! (Ponovno mu pruža novac

Mustafa (prima): Hvala lijepo. A sad odmah idem, jer me čeka silni posao u dućanu.

Allah emanet- (Odlazi.)

Ali Baba (za njim): Ej sahatile majstore! Tamo vas u dvorištu čeka ona ista djevojka, da Vas otprati u dućan.

Prizor deveti.

Ali Baba sam.

Ali Baba (gleda i zaviruje u lešinu): Zbilja je dobro sašio, jer se ne primjećuju konci. (Hoda-tamo i ovamo.) Oh samo još, da mi ga je s hajrom opremiti i ukopati, čini mi se, kao da mi se težak teret svalio s leđa.

Prizor deveti.

Ali Baba, hafiz Sulejman, Sabit i Ibrahim.

Hafiz Sulejman (prvi ulaizi): Selamun-alejkjum! (Ostali ulaze.)

Ali Baba: Vealejkjumu selam hafize! Merhaba! Merhaba i vama! (Prema Ibrahimu i Sabitu.)

Hafiz Sulejman: Kasim Allahrahmet-ejle, promijenio svijet?

Ali Baba: Da efendija, i to vrlo naglo i iznenada! (Briše suze.)

Ibrahim: A nije bom (začudno) bio bolestan, kako mi se čini, ni jednog dana!

Sabit: Ne mre se od bolesti, već od smrti. Smrt je bliža od košulje. (Uzdiše i briše suze.)

Ali Baba: A sad da ga iznesemo u avliju, pa ćemo ga tamo okupati i zamotati u ćefin.

Ibrahim: Tako je.

Hafiz Sulejman: Da, pa ćemo tamo sve obaviti, što treba.

Sabit (prema Ali Babi): Je li mezar iskopan?

Ali Baba: Poručio sam već Mehmedu i Hasanu, da ga ovdje u našem haremu iskupaju. A sad, da idemo u avliju! (Uzimaju njih četvorica platno s lešinom i to dvojica sa svake strane i Odlaze.)

Z a s t o r p a d a

(nastaviće se)

Braćo Muslimani! Potpomozite dobrotvorne institucije: „Gajret“, „Merhamet“ i »Sirotište«.

Sakib Korkut:

Naša vjersko-prosvjetna autonomija.

(Kurbanima „deset godišnje borbe“).

(Nastavak).

I. Vjerska i vakufska uprava prije autonomije.

3. Naredba o vakufskoj upravi.

Nedostatnost uprave, što ju je zemaljska vlada bila uvela osnutkom centralne komisije i kotarskih medžlisa — bila je jasna i malom djetetu. Strogi nadzor kotarskih ureda, pa posvemašnje isključenje islamskog naroda od ingerencije pri postavljanju članova gornjih tijela urodilo je i moralo uroditi mlitavošću i slabošću koja je vakuf stala ogromnih žrtava. Pritisnuta su mnoga naša groblja, propušteni pravovremeni prigovori protiv raznim javnim i privatnim uzurpacijama; kratko rečeno: volja tadanjih upravnika došla je pod sankciju naroda, a da se on pri tom nije ni u čem pitao. Nu uza sve to nam je ova nedostatna uprava „mogla paliti“ punih deset godina i naši su „prvaci“ osjetili tu nedostatnost tek u godini 1893., kada su se jedva jedvice odlučili predati „memorandum“ o potrebi sregjenja vakufskih odnošaja.

„Pobugjena“ ovim memorandumom vlada se je odlučila na „islah“ vekufskih prilika, pa je izdala naredbu o vakufskoj upravi za B. i H. od 10. jula 1894. broj 64.438/1. Ta naredba nosi ovaj klasični

U v o d .

„Pošto je bosansko-hercegovačko zemaljsko vakufsko povjerenstvo, koje je otpisom visokoga c. i k. zajedničkog ministarstva od 19. marta 1883. broj 1403/BH. ustrojeno, do sada samo p r i v r e m e n o (!) sastavljeno i tačno (!) ustanovljenje njegovog djelokruga onda za kasnije vrijeme pridržano, pošto su dalje mnogi ugledni i zakone poznavajući muhamedanci Bosne i Hercegovine po prethodnom vijećanju pismenom **molbom** zamolili vladu za dalje obrazovanje vakufske uprave, to bosansko-hercegovačka zemaljska vlada u z i m a j u ć i u o b z i r ž e l j e muhamedanskog pučanstva kao i dopunjući dosadašnje propise, izdaje slijedeću naredbu o vakufskoj upravi u Bosni i Hercegovini“.

Ovom su naredbom navedeni ovi organi vakufske uprave:

1. zemaljsko vakufsko povjerenstvo,
2. središnji odbor zem. vak. povjerenstva,
3. zemaljsko vakufsko ravnateljstvo,
4. kotarska vakufska povjerenstva i
5. mutevelije.

A) Zemaljsko vakufsko povjerenstvo.

Ovo je povjerenstvo bilo „vijećajuća i zaključujuća (!) oblast za nadzor (!) pojedinih vakufa: u Bosni i Hercegovini i za upravu bos.-herc. zemaljske vakufske zaklade“, a sastojalo se je iz ovih članova: vak. predsjednika, umfettiša i tajnika, četvorice članova, ulema-medžlisa, dvojice vrhovnih šeriatskih sudija i po dvojice imenovanih odličnika iz pojedinih okružja“.

Predsjednika povjerenstva imenuje car, a ostale zajedničko ministarstvo i to: prvu osmericu kao stalne v i r i l i s t e, a drugu dvanaesticu na tri godine uz pridržanje prava ponovnog imenovanja.

Sazivanje povjerenstva bilo je prepušteno predsjedniku. a bilo je r e d o v i t o — svake godine u jesen — ili i z v a n r e d n o, ako se pokaže potreba. Djelokrug ovog povjerenstva označen je u § 3. naredbe, koji glasi doslovno:

„Zemaljskom vakufskom povjerenstvu nadležni:

1. Vijećanje i zaključivanje o koristonosnom ulaganju vakufskog imanja, i to kako imanja pojedinih vakufa tako i imanja zemaljske vakufske zaklade.
2. Vijećanje i zaključivanje o opterećivanju i davanju nepokretnih dobara zemaljske vakufske zaklade ili pojedinih vakufa u tugje vlasništvo, u koliko su taki postupci po šeriatu dopustljivi.
3. Vijećanje i zaključivanje o upotrebi dohodaka pojedinih vakufa i zemaljske vakufske zaklade za izvršenje naredaba, sadržanih u vakufnamama pojedinih vakufa, na podmirivanje potreba vakufske uprave, kao i na druge opće ili naročite muhamedanske vjerske, prosvjetne i dobrotvorne svrhe, kao osobito za uzdržavanje preuređenih muhamedanskih vjerskih škola.
4. Ustanovljivanje godišnjih proračuna za pojedine vakufe i za zemaljsku vakufsku zakladu.
5. Nadziranje godišnjih zaključnih računa za pojedine vakufe i za zemaljsku vakufsku zakladu.
6. Nadziranje nad cijelim poslovanjem zemaljskog vak. ravnateljstva i kotarskih vak. Povjerenstava, nadalje nadziranje svih pojedinih vakufa i njihovih službenika, kao i svih vakufskih zavoda.

7. Stavljanje predloga zemaljskoj vladi o promjeni postojećih kao i o izdavanju novih propisa za vakufsku upravu. ' .

8. Vijećanje i zaključivanje o otpisivanju neućerivih tražbina zem. vak. zaklade, otpust predujmova plaće i naknade manjaka od strane službenika zemaljskog vak. ravnateljstva, dozvoljivanje od više nego tromjesečnih predujmova plaća, kao i nagrada i potpora od više nego sto forinti službenicima ravnateljstva.

Vijećanje i zaključivanje urediće se poslovnim redom, koji će se izdati za zemaljsko vakufsko povjerenstvo“.

B) S r e d i š n j i o d b o r z e m . v a k . p o v j e r e n s t v a

Ovaj su odbor sačinjavali stalni v i r i l n i članovi zemaljskog povjerenstva, a sazivan je r e d o v i t o (sva-

kog mjeseca) i izvanredno (pri potrebi). Karakteristično je da ovaj odbor nije spomenut kao organ vakufske uprave u § 1. naredbe, niti mu je jasno i taksativno odregjen djelokrug, nego se označuje rastezljivom izrekom: »ovaj odbor imade za vlastito (!) informiranje pregledati poslovanje zem. vak. ravnateljstva, a osobito (!) financijalno postupanje«

Daljnje je pravo ili dužnost odbora „iznimke mjesto zem. vak. povjerenstva zaključivati o stvarima, koje spadaju u djelokrug zem. povjerenstva, ako isto nije na okupu" Ovake iznimne zaključke središnjeg odbora moralo je vakufsko ravnateljstvo „bezodvlačno izvršiti" i zemaljskom vak. povjerenstvu u prvom njegovom zasjedanju za naknadno odobrenje predložiti". Megju poslovima koji spadahu u djelokrug središnjeg odbora istaknuta su u naredbi samo „proračunska prekorčenja ili dozvol nepreliminiranih jednokratnih potreba, koje se mogu pokriti iz suviška i ušteta dotičnih vakufa ili eventualnog suviška u proračunu zemaljske vakufske zaklade".

C) Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo.

Ono se je sastojalo od predsjednika zem. povjerenstva, mufettiša, tajnika i ostalog osoblja, koje je trebalo za obavljanje poslova. Svi službenici ravnateljstva bili su potčinjeni predsjedniku i imali su „slušati sve njegove službene naredbe". Činovnike ispod tajnika imenovala je zemaljska vlada(!), a pisare i poslužitalje predsjednik. Cjelokupno ravnateljstvo plaćano je iz zem. vak. zaklade.

Po § 5. naredbe spadaše u djelokrug ravnateljstva :

1. Izvršivanje zaključaka zem. vak. povjerenstva.
2. Istraživanje, uknjiženje i vogjenje u očevidnosti pojedinih vakufa, njihovoga imanja i njihovih zakladnih svrha.
3. Nadziranje i ravnanje poslovanja kot. vak. povjerenstava.
4. Nadziranje pojedinih vakufa i njihovih službenika u pogledu uprave imanja i ispunjivanja svrha osnivanja.
5. Stavljanje predloga reisul-ulemi o imenovanju duhovnih i znanstvenih vakufskih službenika kao i mutevelija i imenovanje podregjenih gospodarstvenih vakufskih službenika; obadvoje u smislu naredbe bosansko-hercegovačke zemaljske vlade od. 8 novembra 1886. broj 5688/II
6. Vršenje disciplinarne vlasti nad mutevelijama i nad podregjenim gospodarstvenim organima.
7. Zastupanje i uprava vak. mearifске zaklade; pobiranje njezinih prihoda i upotrebljivanje njezinih sredstava po zaključcima zem. vak. povjerenstva.
8. Pripravljanje godišnjih proračuna i sastavljanje godišnjih zaključnih računa za pojedine vakufe i za zemaljsku vak. zakladu, te

9. Izragjivanje osnova novih propisa za vakufsku upravu.

D) Kotarska vakufska povjerenstva.

Novom naredbom ostavljeni su u snazi bivši kotarski vakufski medžlisi, a naredba je donijela samo tu novost, da su u povjerenstva — mjesto dvojice članova „idare-medžliza" — odregjena „dvojica muhamedanskih odličnika kotara" i da je imenovanje članova povjerenstva uzela — vlada u svoje „brižljive" ruke, „ograničivši" ga saslušanjem predsjednika zemaljskog povjerenstva.

Poslovi kotarskog povjerenstva za grad Sarajevo pridržani su pod neposrednom upravom zemaljskog ravnateljstva.

Djelokrug ovih povjerenstava odregjen je u § 8. naredbe i glasi doslovno: „Za djelovanje i poslovanje kot. vak. povjerenstava ima važiti naredba zemaljske vlade od 5. septembra 1884. broj 18837/I. o osnivanju privremenih kot. vak. povjerenstava i dalje kao propisi sa slijedećom promjenom :

Do sada kotarskim vak. povjerenstvima dano ovlašćenje dozvoljavati gradnje do iznosa od 200 forinti prenosi se na zemaljsko povjerenstvo, jer je ovom posljednjem dozvoljenje izdataka pojedinih vakufa, bez izuzetka pridržano.

Naprotiv povjerava se kotarskim vak. povjerenstvima stavljanje predloga u pogledu na upotrebu sredstava zemaljske vakufske zaklade za uzdržavanje koristonosnih vakufskih nekretnina i vakufskih zavoda, za podizanje džamija i mekteba i uzdržavanje njihovog osoblja, kao i za eventualne druge muhamedanske vjerske, prosvjetne i dobrotvorne svrhe u njihovim kotarima.

U onim mjestima, gdje postoje i gradski kotarski uredi i seoski kotarski uredi imade se ingerencija u poslove kot. vak. povjerenstva, pripadajuća po smislu gornje naredbe kotarskim uredima odnosno predstojnicima istih, vršiti po gradskom kotarskom uredu, odnosno po predstojniku istoga".

E) Mutevelije.

Njihov je djelokrug označen u § 9. naredbe, koj glasi:

„Pojedinim vakufima imaju upravljati mutevelije po propisima o ovom postojećima.

Mutevelije imaju slušati sve naloge predpostavljenih vakufskih upravnih oblasti i organa.

Oni su ovlašteni samo na one izdatke koji su od strane zem. vak. povjerenstva u godišnjem proračunu preliminirani; oni mogu ipak putem kot. vak. povjerenstava stavljeti predloge zemaljskom vakufskom ravnateljstvu o promjenama godišnjih proračuna za vakufe kojim oni upravljaju, kao i o upotrebi sredstava zemaljske vakuf, zaklade za iste".

F) Ostale odredbe ove vladine naredbe.

U § 10. istaknuta je odgovornost organa vakufske uprave, nu ne spominje se kome su oni odgovorni i u kojem pravcu. Disciplinarnu vlast nad predsjednikom zemaljskog povjerenstva i svim činovnicima zem. ravnateljstva, kao i službenicima vakuf, povjerenstava zadržala je vlada — sebi. Ujedno je odredila da za vakufske službenike vrijede disciplinarni propisi, koji su uvedeni za — zemaljske činovnike. Predsjedniku zem. povjerenstva ostavljena je samo disciplinarna vlast nad pisarima i podvornicima zem. ravnateljstva, za tim nad mutevelijama i drugim podređenim organima pojedinih vakufa.

Disciplinarne kazne, koje su ostavljene predsjedniku zem. povjerenstva jesu: uko i, globa do iznosa polugodišnje plaće i otpust iz službe.

Paragrafom 12. ustanovljena je „zemaljska vakufska zaklada“, koju je sačinjavalo cjelokupno pokretno i nepokretno imanje, što ga je od svog ustrojstva zemaljsko vakufsko povjerenstvo sakupilo od suviška svoje vlastite uprave, od suviška samostalnih vakufa, koji su njemu predani, od novčanih glavnica koje su pojedini vakufi od svoje temeljne glavnice zemaljskom vak. povjerenstvu predali i od ukupnog kako prvobitnog, tako i priraslog imanja vakufa, koje je ono uzaptilo. U ovo prvobitno imanje zemaljske vak. zaklade dolaze nadalje još i novčane glavnice pojedinih vakufa, što se zemaljskom vak. povjerenstvu predaju, kao i pokretno i nepokretno imanje vakufa, koje povjerenstvo uzapti.

Prihodi ove zaklade bili su: dohodci koristonosno uloženog zakladnog imanja, onda vakufske pristojbe te — suviše i samostalnih vakufa:

Ovi su se prihodi, prema § 13., trošili na:

„ 1. podmirenje mešrutata uzapćenih vakufa do visine prihoda uzapćene glavnice ili i preko visine tog prihoda,

2. podmirenje upravnih troškova (zemalj. povjerenstva i zem. ravnateljstva), javnih dinaka, uzdržavanje zakladnih nekretnina kao i koristonosnih nekretnina oni vakufa, čije se potrebe ne mogu podmiriti dotacijom, koja je predvigjena u proračunu dotičnog vakufa,

3. petina ostatka zakladnih prihoda, koji ostanu nakon podmirenja troškova, navedenih u prve dvije točke, upotrebljavana je za rezervni fond, koji se je koristonosno ulagao i služio za povećanje zakladnog imetka,

4. ostale 4/5 preostalog prihoda imale su se upotrebljavati za podmirivanje općih ili posebnih islamskih vjerskih, prosvjetnih i dobrotvornih potreba u zemlji i to osobito na podizanje i uzdržavanje preuređenih vjerskih škola (mektebi ibtidaije), na podmirivanje zvanrednih potreba pojedinih vakufa, za popravak i uzdržavanje potrebnih džamija i drugih vakufskih zavoda u koliko odnosna preliminirana dotacija dotičnih vakufa za to nije dovoljna, za popravlanje potrebnih džamija kojim za uzdržavanje ne pos-

toje vakufi i za podizanje potrebnih džamija u onakim mjestima, gdje islamsko stanovništvo nema sredstava za to, najposlije po mogućnosti i potrebi za podupiranje osoblja takih džamija za koje nema nikakvih vakufa ili ih ima, ali samo nedovoljno u koliko njihove služitelje ne može da izdržava islamsko žiteljstvo mjesta.

Eventualni preostaci imali su se pribrojiti temeljnoj glavnici i koristonosno uložiti, a evladijet vakufima moglo se je iz zaklade dati samo zajam.

U § 14. odregjeno je da se temeljni zakladni imetak kao i kapitalizirani prihodi ovog imetka imaju na taj način koristonosno ulagati da budu pri punoj sigurnosti, da što više koristi nose i da ujedno štoviše moguće raspoloživi budu". Drugim riječima: moraju se položiti u privilegovanu zem. banku.

Najvažniji je i za nas najsudbonosniji § 15. ove naredbe, koji govori o „pravu nadzora zemaljske vlade, i mi ćemo ga doslovno citirati. Glasi: .

„Zemaljska vlada ovlaštena je da nadzirava cijelu vakufsku upravu; ona odregjuje jednoga vladinoga povjerenika stalim nadzornim organom za vakufsku upravu.

Vladin povjerenik ima prisustvovati sjednicama zemalj. vakuf, povjerenstva kao središnjeg odbora istog i učestvovati u svim njihovim vijećanjima ipak ne glasajući. Za sazivanje zem. vak. povjerenstva ima predsjednik istog svaki put zatražiti prethodno odobrenje zemaljske vlade.

Svim zaključcima zemaljskog vak. povjerenstva kao i zaključcima odbora istog u takvim poslovima koji su po § 3. pridržani zaključivanju zem. vak. povjerenstva i koji se mjesto istog od njegovog središnjeg odbora samo iznimice zbog prešnosti stvaraju (§ 6) treba radi valjanosti odobrenje zemaljske vlade i imadu se preko vladinog povjerenika u tu svrhu vladi predložiti.

Zemaljsko vak. ravnateljstvo ima sve svoje poslove u sporazumu s vladinim povjerenikom obavljati i imade njega u tu svrhu obavješćavati o svim namjeravanim odredbama radi toga, da on svoje prethodno privoljenje daje.

Vladin povjerenik ovlašćen je, da po svom uvjajanju namjeravane odredbe ravnateljstva obustavi te ima u tom slučaju dotične poslove zemaljskoj vladi na odlučenje podnijeti."

Eto to su definitivni propisi, koji su vrijedili za vakufsku upravu sve do stupanja vj.-pr. autonomije, pa je li onda čudno, da je došlo do borbe protiv ovakvog sistema i da je taj sistem morao ustupiti mjesto narodnom pokretu ?

Na ovaj sistem i njegove zle posljedice osvrnućemo se opširnije u drugom -poglavlju ove radnje, a sad da vidimo kako je bila uređena naša vjerska uprava,

(Nastaviće se)

Nazif Resulović:

Na ćefenku.

Nema žive duše u čitavoj kasabi, koja ne bi poznavala radnju Mehaginu. Dućan mu je ma nasjstaknutijem mjestu u čaršiji, primitivno sagrađen; a zaitvara se ćefencima. I ako svojom građom ispada među najpriprostije građevina dunderske arhitekture, ipak mu je unutra prepun, svakovrsnim esapom, ponajviše onim, koji se najviše traži i brzo prolazi. Roba je lijepo složena u pregratke. A svaka za se sortirana, te se na prvi pogled može opaziti, da su to uredile ruke valjana i u svom poslu vješta i razumna trgovca.

Mehaga je osrednjeg rasta, crnomanjastog lica, oko četrdeset preturio, a u svom poslu okretan, da mu mnogi mladi u njegovom esnafu ne bi mogao stati naporedo. Radi pravičnosti svoje u narodu je vrlo obljubljen. Često zalazi i među mlade, naobraženije građane, koji ga zbog njegove dosjetljivosti, bistra rasuđivanja i vesele naravi jako štuju i s njim se druže.

Nakon desetak, petnaest li dana po mome dolasku u novo službovno mjesto Č... u čitaonici se upoznam s dobrim Mehagom. Razgovarali smo obično o onom, što se razgovara, kad se čovjek u novom mjestu s kime istom upozna: kako se je putovalo; odaklen sam; kako mi se sviđa ovo mjesto i tome slično. Iza toga sam često sjedio s Mehagom razgovarajući i raspravljajući o najvitalnijim našim pitanjima, te smo se tako još većma upoznali i tješnje sprijateljili. Za kratko vrijeme zavolio me je Mehaiga, tako da gotovo nije bilo dana, da ga nijesam u dućanu posjetio i s njim se o kojoj važnoj stvari porazgovorio.

Jednog jesenskog popodneva, kada bijah besposlen, po običaju odem Mehagi u dućan, da malo preuglenišemo. Kad sam bio na domak njegovom dućanu, prijazno mu nazovem selam, koji on prihvati, te me, veselo dočekavši, posadi do sebe na hasuri, da sjednem.

Tko ne bi posjedio kod ovako vesela i prijazna čovjeka?! Ja ti izujem obuću i metnem ukraj dućanskog ulaza, te — podavivši obje noge — sjednem uz: Mehagu na hasuru.

— Pa dobro mi došao! — reče Mehaga.

— Bolje tebe našao! — otpovrnem ja.

— Kako si mi i šta radiš? — upita on.

— Osrednje, nijesam baš najbolje — odvratim melankolično.

Kad sam izgovorio riječi: »nijesam baš najbolje«, iz grudi mu se otrže poduboki uzdah, što je znak, da ga je moj odgovor u srce dirnuo i potresao. Ne progovorivši ni riječi, promatrao me je s israzom sažaljenja na licu. Meni bi vrlo žao i pri srcu teško, što izustih one riječi. Nijesam ni pomišljao, da će one tako potresno djelovati na njega. Odveć mi je žao, što sam ovo stanje

u njemu prouzrokovao, te ću se ovoga slučaja dugo i dugo sjećati! Ovaj sam se put potpuno uvjerio, da me čestiti Mehaga jako voli. Znao sam i otprije, da se sa mnom rado druži i da me poštiva; ali da je ovako sažaljiv naprama meni, to sam istom danas prvi put vidio.

— Ma što ti je i šta te boli, slatki moj ahababu? — upita me, malko odahnuvši.

— Onako me ništa ne boli, niti sam tjelesno slab — odgovorim mu potihom.

— E... he — zadovoljno odahne moj vrli Mehaga — pa što me malo prije uplaši, ako si Božji?! Ja mišljah, da te je, ne d'o dragi Bog, spopala nekakva nenadana bolest. Reci mi, šta ti je eksik!

Ne znam, šta bi *mu* kazao. Ražljutiće će se na me, ako mu istinu ne rekнем, šta mi je. Vrlo je znatiželjan, te je rad, da o svemu čuje i sazna, što se u svijeta događa. Pun sam, kao šip zrnja, kojekakvih zgoda i havadisa, koji za život imaju dobrih i zlih strana; ali me najviše bole mnoge naše rane, kao:----- Ne mogu, niti znam, da govorim. Rekao sam, da sam pun kao šip, a ovamo ne znam započeti! Čudan ti sam ja šip, kad sam prazan, bez i jednog zdravog zrna! Prazan!... I te kako prazan! Ali čega prazan? Jedva se usuđujem da ispovijedim gorku istinu, koja me već odavna pati! Reću, da mi duši odlahne. Prazan sam... oskudjevam ili: prazni smo ... oskudijevamo u islamskim vrlinama: poštivanje roditelja i znanih ljudi; pomaganje nemoćnim i siromašnim; bratsko gledanje i u svim poslovima, međusobno potpomaganje; umjereno življenje u jelu, piću, odijelu i u drugim životnim potrebama; neumoran i pošten rad; štednja, a ne rasipanje; čuvanje od nevaljala govora; sticanje raznovrsnog korisnog znanja i umijjenja i t.d i t. d.

— Sve me boli, dobri Mehaga, sve tišti! — odvratim mu iza kratke stanke.

— Ja ne znam, šta je tebi! — Mehaga će — jesi li ti pri sebi? Sad mi kažeš da nijesi slab, a sad opet reče da te sve boli i sve tišti. Ja to ne mogu nikako, ama baš nikako, da shvatim! Ili ima nešto pa kriješ od mene, ili zbijaš šalu sa mnom?

— Bože me sačuvaj! — da bi ja s tobom šalu zbijaao, mili Mehaga! — ja ću — nego je živa istina; da su mi i srce i dušu pritisle razne moje, a i bolesti većine nas. Opazivši da su te malo prije one moje riječi dirnule, i htjedoh ti svoje muke da zatajim; razotkriću ti tegobe srca svoga, jer znam, da ćeš me lijepo saslušati i blago utješiti. Molio bih te, da budeš strpljiv; pa ako u svojim ispovijestima udavim stramputice, ti me, dragi moj Mehaga, uputi na pravu stazu! Neiskusan sam i vrlo lasno mogu posnuti, pa ću ti biti veoma zahvalan, ako mi budeš put osvjetljavao.

— Ti si mi trebao odmah da kažeš, šta ti dušu muči — on će — a ne onako iznenada: iz neba pa u rebra! Rado primam ponudu, da ti budem tumačem naših hastaluka, ali ne zamjeri, ako se moja koja izjava ne bude slagala s tvojom. Gledaj da izneseš najkrupnije naše nedostatke, da se o njima porazgovorimo i

pronađemo način, kako bi ih se najlakše mogli otresti.
— Zatim nastavim ja:

— Poštuj roditelje i znane (ilumli) ljude! To je jedan plemeniti imperativ svima muslimanima i muslimankama, koji nam naša vjera vijekovima nalaže. A da li se svi te zapovijedi držimo?

— Mnogi se te maše lijepe vrline, nažalost, me drže — nastavi Mehaga — nego se, ako im otac nosi opanke a oni cipele, uklanjaju od svoga roditelja; stid ih, sramota, što im njihov hranitelj nije u setri i uskim gaćama. Tako se tuđe od svoga baba, mjesto da se diče njime i da mu naročito iskazuju poštovanje, ako ih je lijepo odgojio i školovao, s toga, što se je iz opanaka i gunjeva mnogi veliki um rodio!

— Sve si mi iz srca govorio, mili Mehaga! — nastavim ja. — Kao što smo dužni oca i majku poštivati i paziti zato, što su dosta muke imali, dok su nas na noge podigli, tako isto moramo da poštivamo svoje muallime, hodže i učitelje, koji nam mrak s očiju skinuše i um naš obogatiše vjerskim i svjetskim znanjem, da ne ostanemo divlji poput nenakalamljene divljake, obrasle trnjem, bez roda i ploda.

— Šta ćeš, kad smo tako uzgajani! — dalje će Mehaga — pa se nije čuditi, da je i gore. Neznanje je sveme tome krivo.

- - - Neznanju je opet uzrokom nemar, koji se je kod nas uvriježio više nego igdje — na to ću ja. — Mektebi i škole pokraj kuća, pred nosom, a teškom se mukom nakani ili zatonom prisili koji od nas, da dovede svoje dijete ondje, gdje će, stičući vjersko i drugo za život potrebno znanje, doista postati pravim čovjekom muslimanom.

Ovu moju izjavu potvrdi Mehaga kimajući glavom. Sunce se podobro nagelo zapadu i počelo zalaziti za goru. Ne prođe dugo, a cika zahrđalog katanca na Mehaginom dućanu najavi, da se ide kući. Kad sam se s Mehagom oprašao, moradoh mu obećati, da ću ga još koji put posjetiti i naše mu bolesti razotkrivati.

III.

Iza nekoliko dana opet se zaputim Mehagi u radnju. Zateikoh ga *u* poslu. Mjeri jednoj seljanci bez. Pošto je mušteriju podmirio i prodanu robu naplatio, po običaju se pozdravimo i za junačko zdravlje ispitamo. Zatim smo sjeli jedan do drugoga, kao i prije, na hasuru. Onda progovori Mehaga:

— Šta je s tobom, prijatelju, pa te za ovoliko vremena nema meni u dućan? Vrlo sam te, ako mi vjereješ, poželio. Pomišljao sam, da te prošli put slučajno čime nijesam uvrijedio; pa mi zato nećeš da dođeš. Budi uvjeren, koliko znam, nijesam imao namjere da te ičim uvrijedim.

—To nije — odvratim! mu — nego sam ovo nekoliko dana bio vrlo zaposlen; a osim toga poznato ti je, da rijetko izlazim u čaršiju, dok mi štogod dušu i srce

ne stisne: onda me eto tebi, da se malko razgovorim i razaberem.

Na to će Mehaga: — Ti opet počinješ tim tvojim hastalukom. Dosta je, što si me prošli put rastužio. Ta nećeš valjda i ovaj put, kad sam sasvim raspoložen, da me ražalostiš? Mani se, besposlice i počnimo razgovor o ozbiljnim stvarima!

O ozbiljnim stvarima da razgovaramo! Te sam riječi istom sada, prvi put, od Mehaga čuo u čaršiji — na čefenku. Kako li mi lijepo dušom odzvanjaju! Ali nekako neobično; jer ovim riječima *ne* bijaše dosad mjesta u čaršiji, Najradije zapodijevam ozbiljan i stvaran eglen. Ne mogu da podnesem šuplja dondanja i nabacivanja praznim i nesmišljenim riječima i frazama. To mi umara duh i ubija volju za zbiljnošću; odalečuje od istine i sili, da vječno lutam u zabludama. Ozbiljna razgovora! Toga se hoće u čaršiji; te sam ga željan kao što želi ozebao da ga sunašce ogrije i obasja! Mehaga je *prvi*, koji mi ukaza priliku da se *u* čaršiji ozbiljno mogu porazgovoriti. Hvala mu i stotinu puta hvala!

Među mama se bio razvio govor nadaleko i široko. Raspravljali smo o svemu i o vašemu. Pretresalo se tuđe o stvarima, koje zasjecaju u sva glavija pitanja našega socijalnog života. Mehaga mi je ovaj put otvorio svoje srce, te sam uvidio, da iz njega proviruju mnoge *napredne* misli i ideje. Zadahnuto je velikom patriotskom gorljivošću, koja je već odavna u njemu tinjala, prekrita tradicionalnom magluštinom, da se ne razbukti i rasplamsa duhom današnjeg, naprednog vremena. Svaka njegova riječ, svaka izjava, gest kazuju, da potječu od čovjeka, koji je stvoren da živi i djeluje u ovo napredno doba.

Kad smo raspravljali o tome, kako smo dužni potpomagati nemoćnu i siromašnu braću i sestre naše, primjetio sam: — Imućniji, stoga, što im je dragi Bog dao priliku pa su zaradili i stekli, treba iz zahvalnosti prema Svevišnjemu da dadu dobrovoljno neki dio od svoje zarade onim, koji slabošću svojom ni jesu sposobni da zarade koru hljeba sebi i svojim. Time čine Bogu ugodno djelo, za koje će ih On — nesumnjivo — iz svoga nepresahlog izvora milosti nagraditi.

— Pa i vjera nam nalaže, da siromasima milostinju dijelimo — nadoda Mehaga. — što je naredeno da kurban koljemo i da zekjat dijelimo, nego da se na taj način potpora daje slabim i nemoćnim? Zašto je muslimanima naredeno: da se bratski paze i da se *u* svemu međusobno potpomažu? Upravo zato, da — lijepo živeti — složno radimo i štednjom sačuvamo svoj imetak i zaradu; pa da — ljubeći siromaha kao sebe sama — dijelimo onoj braći i sestrama našijem, kojima Svemoćni nije dao zdravlje ili sposobnost da imetak steku:.

— Kad bismo uvijek imali pred očima onu: »Budi umjeren u jelu, piću i drugim životnim potrebama« — nastavim ja — imali bismo svega napretek, te bi bilo manje sirotinje, jer: neumjereno življenje i trošenje više nego je za održanje života potrebno prouzrokuje opa-

danje imetka, te se domalo i najzadnja para potroši, i tako dotjera »dotičnog raspikuću« do prosjačkog štapa.

— Koliko ih ja poznajem — zatim će Mehaga :— koji su na taj način svoj imetak upropastili!. Pa i danas ih ima takovih, koji za samo jednu noć toliko novaca u piće i u nevaljale stvari potroše ili, bolje rečeno, bace, da bi se jedna siromašna familija mogla godinu prehraniti! Žalosna je ovo pojava, koja nam ne sprema ružičastu budućnost! Treba da svi pozvani upru sve svoje sile, da se ovoj nemani, rasipanju, na put stane.

Zaista nemila pojava! Najradikalnije sredstvo proti ovoj grdnoj kugi bilo bi: postavljanje tutora ovakim rasipnicima; Dok na stotine drugih i mrvicu žele, takav raspikuća i asija komade gazi i baca!

— Osim ove nesretne zaraze — nastavim opet ja — među nas se uvukla psovka i nevaljali razgovor. Upravo se tako porupno psuje i ružne lakrdije izgovaraju, kao da se zato plaća dobiva; pa se, šta više, nekoji griješnici i natječu, koji će u psovanju rekord odnijeti! Svemu ovom uzrokom je slab ili nikakav odgoj moralni.

— Zato ti mogu jedan primjer iz života navesti — progovori Mehaga. — Tu nedavno sam čuo, gdje komšinica, sjedeći sa svojim čovjekom u dvorištu i na krilu držeći svoga mališana od petnaest mjeseci, tepa svome »belu« (tako je zvala sinčića), da ocu reče: »Babo lopov«. Roditelji su se grohotom i slatko nasmijali, kad im je »belo« protepao: »'abo 'opo«. Bilo je tu još iz govora, kojih --- radi sramote — ne mogu spominjati. Crvenio sam se od stida, kao da sam ja najbrutalnije nedjelo počinio. Eto kakvim se riječima započinje dječje progovaranje. Onda nije čudo, kad se često čuje najgrdnija psovka!

— Zlo je, da ne može biti gore! — pridodam ja. ~ Još djetetu ni prvi zubići nijesu počeli probijati, a »ćako« i »mama« tepajući stanu mu predgovarati naj-sramotnije i najoglavnije riječi i imena, da ih ne bi — štono riječ — ni pas s maslom pojeo. Kućnog i školskog (mektebskog) odgoja čim više, pa će se i to bolesti doskočiti.

Potvrdivši Mehaga moju primjedbu, oprostimo se i odemo doma.

Danas mi se Mehaga svojim savremenim shvaćanjem i umjesnim primjedbama uzdigao nad običnog čovjeka, te je još više zadobio moje srce i priljubio me uza se. Kada smo se rastajali, moradoh mu i opet obreći, da ćemo se za koji dan sastanuti i raspravljanje nastaviti.

IV.

Po sahata nakon moga dolaska sjedio sam, kao obično, uz Mehaga na hasuri.

Kad smo bili u najžešćoj raspravi o tome, šta je uzrokom pa da naša društva danomice nazadnju, upitam ga:

— Tko po našim kasabama i gradovima naša društva osniva?

— Nazaduju zato — odgovori Mehaga — što se odbor ne stara o tomu, da članovi svojim dužnostima tačno udovoljavaju; jer društvo nije jedan čovjek, predsjednik, nego svi članovi, koji moraju svoje članske pri-nose tačno plaćati, da se mogu društveni troškovi podmirivati. Osim toga pametniji i učeniji članovi valja da ostale članove čestim predavanjima (dersovima) upućuju na dobra i plemenita djela, bratsko i solidarno življenje, te da ih osvješćuju, da znaju, zašto su na ovome svijetu i kako im treba živjeti i poslovati.

Čuvši sve ovo, što je Mehaga izrekao, moradoh i opet potvrditi, da je pravo shvatio duh i potrebe današnjega vijeka. Sad ga počeh još više štovati i cijeniti. Uvidam, da se ni najmanje nijesam prevario, što sam ga ocijenio kao čovjeka, koji je skroz i skroz protkan savremenim naprednim mislima i načelima.

— Još je jedan razlog našem društvenom nazatku. — nastavim ja.

— Da čujem, dragi prijatelju! — reče Mehaga.

— Razlog, da naša društva ne napreduju; jest i taj — dalje ću ja — što se stariji članovi ne slažu s mladim, obrazovanijim članovima. Mlade je ipak za kakvu novu stvar lakše predobiti, nego li starije članove.

Kad sam ovo izgovorio, opazio sam, da mu nije po ćudi bilo, te se počeo uzrujavati od nekakve unutarnje uzbudjenosti, pa će posve odvažno:

— Molio bih te, da mi kažeš, tko je kriv pa smo mi stari tvrdoglavi i ne shvaćemo duha današnjega vremena!?

— Tebi i još malom broju iznimaka čast i osobito moje štovanje! — s podsmjehom ću ja. — Vas nijesam pomiješao s ostalim. Ti si, kao i još nekoji, od drugih rastavio kao nebo od zemlje!

— Mani se laskanja — umireno će on — i prestani hvalom! Po .uši mi reci: Radi čega naši stariji ne shvaćaju potrebe današnjega vakt

— Naši stari ljudi — otpočnem ja — ne razumiju potrebe današnjeg, modernog vremena radi ovih razloga: 1. Oni su se rodili i odrasli u vrijeme kada su se za život osjećale sasvim druge potrebe, nego li danas, 2. pod utjecajem onoga vremena, kada se je »pleo kotlac k'o i otac«, sticali su i naučavali onakovo znanje, kakovo je u ono doba egzistiralo i 3. dočekali su novije, moderno doba, u kojem se hoće više i raznovrsnog znanja i poslovanja, pa se nijesu, u toj nagloj promjeni, mogli snaći i ovom vremenu prilagoditi.

— Ovo bi se moglo uzeti kao glavni razlozi našoj društvenoj stagnaciji — za tim će Mehaga — ali ima dosta krivnje i na mladoj inteligenciji, koja se nekako tuđi i ustručava da zalazi i radi među ostarijijim ljudima.

— Ima i toga — produljim ja — samo je tu nerazumijevanje krivo pa se složno ne radi za sreću, blagostanje i napredak narodni. Mlađi, koji su prošli sve staze današnjega vijeka, kada u narodu započnu djelovati, udare na mnogobrojne razne zapreke i poteškoće, što ih prisili, da prestanu raditi. Istina da ih ima i ta-

kovih, koji se tuđe i od naroda odalečuju; ali će se i oni ubrzo sjetiti one: »Iz naroda, u narodu, za svoj dragi narod!«

— Ustrajna se rada hoće — reče Mehaga — pa će se i stariji priviknuti na sve, što današnje vrijeme od nas traži Na taj ćemo se način zbliziti i upotpuniti, pa će tabor biti veći i jači.

— Ne treba gledati na razliku staleža ni roda (soja) — završim ukratko — nego: radimo i poslujemo onako, kako rade svi napredniji narodi, pa će nam naskoro svanuti zora bolje budućnosti!

— Tako je, poštenja mi! — potvrdi Mehaga, i završimo raspravljanje o najaktuelnijim pitanjima našega socijalnoga života.

Odgoj i nastava. Za unapređenje naše vjerske nastave.

Piše: Muallimi Radži.

Prije dvije tri godine počelo je sa reformom vjerske nastave na našim mektebima i na narodnim osnovnim školama. Posve se reformirala nastava u I. sunafu. Djeca tamo sada uče prvo arebicu, onda elif baji arebiju. Paralelno s pisaćitanjem obaju tih pisama uče djeca i akaid, ibadat i ahlak. Arabica se uči da se lakše na svom materinskom jeziku nauče potrebni pojmovi vjere islama i da islamski odgojno obrazuje duh dječiji. Ulumi dinije (akaid, ibadat i ahlak) treba da se uči racionalno, na temelju principa, koji se osnivaju na pravilima islamske vjerske metodike. U I sunufu djeca prelaze i na čitanje Kur-ani a . š.

U II. sunufu se nastavlja drugi stepen te naobrazbe u koncentričkim krugovima. U nekoliko je zadržana i koncentracija nastave. Djeca uče i Tedžvid, da pravilno uče u Kur-anu. Ulumi dinije se proširuje i treba da odgojno obrazuje dječiji duh. III sunuf je ukinut.

To je sve propisano ovako: Za I. sunuf izdat je naputak kako da se obragjuje pisaćitanje i ilumi dinije. Poslat je mualimima i po jedan primjerak nastavnog programa i rasporeda sati da i oni slično izrade. I mualimima II sunufa se to preporučuje. Nastavne osnove još nema. Nju odregjuje nekoliko eto taj nastavni program i mektebski kitabi. Ni za vjeronauku u osnov. školama nema ustanovne osnove. Za to su propisani neki vjeronaučni kitabi.

I to je sve. Čovjek bi rekao: laka i jednostavna stvar. Tako istom na oči izgleda jednom običnom čovjeku, ali vještaku i onome koji se makar malo u stvar razumije, izgleda to vrlo težak i znamenit posao. Danas se ne traži više od mekteba, da djeca nabubaju islamske šarte i nauče u Kur-anu a . š . čitati. Hoće se,

da se naobrazi dječiji um vjerskom nastavom, oplemen srce islamskim duhom i da se probudi islam, djetetu volja za islamsku vjeru.

Dječija duša nije mašina koju treba namazati, zašarafiti i pa okrenuti. To je dar božiji, koji sebi traži razumne pedagoške vještine, koja će prirodne sposobnosti njene razvijati i usavršavati.

Za to mualim treba dara, vjerske i svjetske, a osobito pedagoške naobrazbe. Osim toga treba mualimu i dugogodišnja praksa u kojoj će sam sebe dotjerati a i savjet, potpora i uputa drugoga znanijega i iskusnijega vrlo su mu radu potrebni. Šta više ovo ma posljednje oliko pomaže, pa i ako je neiskusni i slabo naobražen poučava ga i popravlja.

Tu pomoć našim muallimima pružaju po našem autonom. statutu muftije, odnosno njihovi tajnici, te osim tih imaju još pravo miješati se u neke poslove članovi vakuf, mearif. povjerenstva*). Oni dakle inspiciiraju mekteb Pa kako ide s time? Nastava se eto reformira, hoće se, da se unapređuje, muallimi mladi stječu spremu u reformiranom „darul-mualliminu ili marljiviji i bez darul-muallimina" svojom samoradinošću čitanjem pedagoških djela usavršavaju se. Sada im treba tu nauku u teoriji privesti u praksi. Kao što je svaki početak težak, tako i njima u prvim godinama zapinje rad. Treba im pomoći. Njihovi nadzornici i ako vjerski naobraženi ljudi, i ako imaju svoju muderisku praksu, pomažu muallimima samo u formalnostima i nešto u disciplini. Njihovi pomoćnici bili su muallimi, oni im pomažu nešto više u istom smislu. Što se opazilo, to se ukratko ubilježilo u relaciji i mirna Bosna. Do godine se iste pogreške ponavljaju, jer se ni jesu prije popravile Zato nije nadzornik i pokazao muallimu kako treba da se radi u nastavi n. pr. kako se obrađuje neka metod. je dinica, disciplina uzdržaje, metodički princip i primjenjuju itd.

Nemaju li mektebski nadzornici pedagoške spreme, njihove su inspekcije gola kontrola, a nastava toga ne treba. Njoj treba umjetnik u nastavi, da upotpunjuje, savjetuje i pokreće naprijed.

Eto toga da više ne bude, a u interesu islamske vjerske nastave, namjera nam je, da pozvane faktore na to upozorimo.

Pozvani faktori i sami znaju kako stoji naša vjerska nastava uopće. Na sve strane skrajni mehanizam. Sve što se uči, mehaniški se uči; ne prijanja za duše djece, ne djeluje na dječja srca. Taman je eto, kako ono veli pedogog Herbart u svoje vrijeme za kršćansku elementarnu nastavu: „Djeci se daju učiti, riječi napamet, a bez čuvstva i pojma". Da im se nameće gradivo i načela, koja će ih možda učiniti neizlječivo slijepima kod zdravih očiju, ili će im se u izvjesnim časovima vrtjeti po glavi kao strašne sablasti".

posebno drugi put. Pr. p.

Te se pogreške u početnoj islamskoj vjerskoj nastavi gdje se polaže temelj budućem islamijetu dječinjem, opažaju poslije u svim redovima. Islam je u svojoj čistoj bitnosti muslimanu skoro nepoznat. Te se gole riječi (verbalizam) nastavljaju i ako u drugom obliku u srednjoj školi ili čak i u medresi a srce mladeži ostaje bez islamskog ozječaja. U čaršijskim redovima je još gore. Među muslimanima je rijetko vidjeti islamskih dužnosti: lijepo vladanje, bratsku ljubav, poštenje, domoljublje i t. d. nego naprotiv mržnju, zavist, separatizam, prostotu i slično. Naši još misle, da je u samom namazu ili čak u golom turskom imenu vas islamijet. Eto tako su nam većinom starješine porodica, koji stoje kao prvi primjer djetetu. Šta li sve jadno dijete iz takih porodica donese opet u mekteb? S druge strane opet se sve traži od mekteba, da to popravlja.

Ovake se stare rane teško viđaju. Staro se drvo ne pomlađuje. Na omladini svijet ostaje. Dužnost nam je barem djecu našu drugim odgojem, drugom boljom vjerskom nastavom obrazovati.

Treba nam dobro naobraženih muallima, a još obrazovanijih inspektora. Ovdje mislim na vjersku i na svjetsku naobrazbu, osobito pedagošku.

Zato predlažemo slijedeće.

1. Obzirom na nedostatnu pedagošku spremu inspektora islam. vjerske nastave, a da se ovi upoznaju sa modernim načelima pedagogije uopće, a metodike islam. vjerske nastave napose, neka im se kroz godine održaje svakih ferija po jedan pedagoški tečaj u kojemu će se upoznat sa princima te nauke i tako dobiti temelj i potporu za dalnju samonaobrazbu. Tome tečaju neka se pripuste dobrovoljno i muallimi.

2. Da se jednako i napredno potiče unapređenje islam. vjerske nastave a uza to valjano stvar i rukovodi, neka se postavi zemaljski mektebski inspektor kao pedagoški stručnjak, koji će biti kompetentan riješavati ovake važne poslove. Njegova je zadaća pomagati okružnim inspektorima.

Na veselju.

— Crtica —

Dan*) bijaše veder, topal i ugodan; a i slijedeća noć bila je vedra, malo po hladna, jer ima u sebi zimskog esera: ako ništa drugo, osviće dobar mraz.

Teman tada, kada se dijeli dan i noć kad se smrkava, svijet najvoli šetati, osobito kroz Donju Mahalu.

Ima već osam dana, kako ovom ulicom neprestano prolaze raznobojni svileni žarovi i cipelice s visokim petama, a osobito juče, kao da nije obični dan srijeda, već neki osobiti dan u godini. Sav taj šaroliki islamski

*) 21. Februar 1918.

ženski svijet mami kuća Mujage Vajzovića, koja je skoro na kraju Donje Mahale, na dnu Donjeg Vakufa.

Mujaga čini veselje. Oženio je sina Aziza iz Gornjeg Vakufa, doveo mu je kičenu djevojku Hajriju, kćerku rahmetli Hadži Muhameda Čalkića, u današnji dan, u četvrtak... Zato je u ovoj hefti oživila Donja Mahala, a osobito juče, u srijedu, kada su mladu krnali. E bijaše tada Mujagina kuća puna svijeta — ko šip. Sve u njoj živo i veselo, sve pjeva, osobito djevojke, vodeći kolo i gledajući u dvorište svoje ašike. Uživaju i tope se u milju.

Mladu okrnaše.

Djevojke su dobile od kume po jedan snopić zlata i svile sa bašlijom, da pripnu sebi na prsa, dočim neke dobace svojim gerzima, koji tijekom okitiše svoja prsa, da se zna, da su bili na krni i di imaju po djevojku. Neki sa dobili po 2 ili 3, pa sve metnuše na prsa.

Pjeva se oko mlade, a pjeva se i u širokoj avliji: gore djevojke, dolje momci... I muzika se čuje, složilo se uz nju, pa se slama, ori se na sve strane.

Okrnaše mladu pred ikindiju. Obavila je kuma sve, što se je imalo obaviti...

I već se rasipaju, noseći po neku uspomenu sa krme.

Opet svila i kadifa, opet oni raznovrsni žarovi, oni umotani anđeli prolaze kroz Donju Mahalu sa krne, sa Mujagina veselja.

Odoše.

Danas — u četvrtak naveče, to jest uoči petka — poslije akšama idu opet pozvani prijatelji i akreba Mujagi na večeru,

Ima nas dosta pozvanih: pune dvije sofre.¹⁾

Iza večere klanjasmo jaciju opravismo mladoženju Aziza na mubareć njegovoj mladi, da je prvu noć naj-najsrdanije pozdravi mladenačkom ljubavlju. Odabrali su se jedno drugom, a i stariji im učiniše svoje: dozvoliše im, da se uzmu.

Iza jacijskog vakta učinismo im dovu, zaželismo im sretni brak, u koji stupiše, da ih sreća prati cijelog njihovog života, da vazda budu zdravi i veseli! Amin!

Eto tako im u dovi stari Hodža reda, a mi ga svi pratismo sa amin! Amin!

Dova se svrši.

Aziz poljubi u ruku Hodžu oca i još neke, pa ode svojoj dragoj vesela srca, a mi zavikasm: sretno! i latismo se pjesme i svirke.

A cure — čitavi đavoli!... Šta one opet znaju pjesama, vodeći kolo ... Ima ih dosta... Jedne opet pjevaju na vratima mladenaca, okreću tepsijom, a i mi — muškarci — u sobi topimo se u slasti, u veselju: sviramo, pjevamo, igramo i đumbušamo u velikoj sobi, a djevojke u prostranoj divhani. Govorimo i sa dje-

¹⁾ Ovdje je u adetu, da se i sutra, u petak, pozovu neki na ručak, a to su obično stariji ljudi. Tako je bilo i u Mujage.

vojkama, premda nas je mnogo oženitih. Ali taka je zabava na piru.

U donjoj sobi, u aharu, u avliji svijeta puno. Nekima opet nije pravo, što i oni nisu gore u prvom katu da s nama sudjeluju. No i *za* njih ima veselja. Ko kad je došlo puno djevojaka, pa svaka traži svoga dragana, da s njime prozbori koju medenu, koju — onu svoju hihotljivu, pomješano sa uzdahom — od srca.

Sve to teče ko po planu, ko Vrbas, Niko nikome ne smeta. Na Mujagi se svaka dlaka smije; a kako i neće, kad mu je drag sin Aziz, prvo njegovo dijete, prvo veselje od srca. Eto ga i pred kuću. Časti omladinu jelom i pićem, upozoruje ih na red, a i oni ga štiju i slušaju.

Svuda graja, svuda se pjeva i veseji.

I tako dalje!

Oko pet sahata po akšamu prestaše svirači svirati, presta kolo igrati, a naš jedan član Mujagina veselja prozbori domaćinu:

Dragi Mujaga!

Mi se ne sastajemo ovako svaku noć, jer nema-mo prilike ovake, nema svaku noć pirovanja. Bogzna, kad ćemo se više ovako sastati! A da smo se i noćas sastali, uzrok si nam Ti i Tvoje veselje. Zadovoljio si nas jelom i pićem, zadužio si nas, da Ti nikad ne zaboravimo. Od nas Ti sviju najljepša hvala! Dao Bog pa i Tvoji potomci bili dobri gospodari, pa imali još više imetka u svojim rukama, nego li ga Ti imaš!

Da ovo Tvoje veselje ne bude poznato samo ovdje, treba ga i javnosti prikazati, da još kogod od braće muslimana u našoj otadžbini zna, da smo se ovako provešeli. Uz to sjetimo se i onih, koji su maleni i nejaki, a nemaju ni roditelja, da ih hrane i uzgajaju, već su smješteni u sirotište; sjetimo se našeg „Islamskog sirotišta“, da mu štogod darujemo: koliko ko hoće... Tim ćemo učiniti jedno dobro djelo, a i javnosti prikazati, da si Ti Mujaga tomu djelu sevep.

Apeliram braćo i na Vas i pitam Vas: jeste li i Vi svi za to?

— Jesmo,

Živjeli! Živio nam Mujaga! Dao Bog, pa mu sa mladom nevjestom došla svaka hajirli sreća u kuću, odžak mu širio i visio!

Muslimanski narodi za svoja prava.

Aspiracije i ideal Muslimana Tripolisa i Bengazije.

Apel u ime potlačenih muslimanskih naroda.

Obratiti se na legalna sredstva, da se osigura sadašnje i buduće blagostanje rasa i naroda na cijelom svijetu i postaviti ovo veliko djelo na čvrste baze, ne od

strane vlada, nego od samih naroda, to je cilj, koji iz bliza i daleka u Stockholm dovodi jednu falangu plemenitih ljudi, koji su zadojeni ljubavlju, istinom i huma/nošću. Aspiracije muslimanskih potlačenih naroda i prava milijuna ljudskih bića, koje je bič rata ui zemlju sahranio, kao i ona familja i cijelih naroda, koji oplakuju ove mrtve, ovise o rezolucijama, što će ih prihvatiti visoke ličnosti, koje rade, da u tu svrhu prirede jedan kongres u prijestolnom gradu Švedske. Tako na nas spada sveta dužnost, da toplo i sa štovanjem pozdravimo — ovu Visoku Skupštinu, kojoj nema pirimjera u historiji.

Intencije, za koje se je ona oduševila, toliko su plemenite i uzvišene, da bi bila uvreda za cjelo ljudstvo ne poštovati ih i ne cijeniti njihovu vrijednost i veličinu.

Da se oslobode potlačeni muslimanski narodi, treba istražiti i naći sredstva *kako*, da se učini konac ovome po ljudski rod toliko ubitačnom ratu i da se u budućnosti spriječi ponavljanje slične nesreće. Da se to postigne, treba, prije svega, dobro rasvijetliti uzroke ove svjetske kanflagracije i iza toga obustaviti što prije neprijateljstva, te najzad stabilirati baze i uvjete, koji će moći očuvati buduće generacije od jedne nove katastrofe i poštediti ljudski rod od slične nesreće.

Kada se bude složno u ovim bazama i kondicijama i kada, prema značenju izreke koja veli, da »jedno zlo uvijek proizlazi iz drugog zla«, stvari budu razbistrene željeni će se cilj sam sobom realizovati.

Naša želja i nakana nije, da služimo namjerama vlada, nego pak, da osiguramo dobrobit i blagostanje ljudskog roda.

Nema nimalo sumnje, da jedan duboki ponor razdvaja ciljeve za kojim teže vlade od onih, nar koje aspiriraju podanici, a tome je dokaz i nedavna naredba Engleske vlade, kojom je zabranila svojim podanicima da sudjeluju na internacionalnoj konferenciji socijalista u Stockholmu, — konferenciji, kojoj nema primjera u historiji ljudske civilizacije.

Kako je čudan primjer vidjeti jednu vladu, koja tvrdi, da ratuje u ime pravde i ljudstva, kako zabranjuje svojim vlastitim sunarodnjaicima, da sudjeluju ne jednoj skupštini, koja se je ideja porodila iz osjećaja bratstva i solidarnosti ljudkoga roda. *Pa* šta daje povoda; da Engleska zamišlja, da je put koji vodi u domaine savjesti i bratstva ne može prekoračiti bez putnog lista?

Odgovor je na to pitanje vrlo jednostavan: Toliko dugo, dokle god bude trajao rat ententske velesile će imati uvijek interes, da stave princip narodnosti izvan humanitarnih obzira. Međutim, ato stvar potanje ispitajmo, uvjerićemo se, da se taj princip narodnosti slaže sa humanitarnim ciljevima, a ne sa imperalističkom politikom vlada.

Kako to priznaje i sami Lloyd Georges, engleska vlada želi, da se cijelo ljudstvo ušuti i da nakon svršetka rata vlade budu pregovarale bez, da narodi imadnu pravo glasa.

Činjenica, da za vrijeme najtragičnije i najkrvavije svjetske drame, ljudstvo nalazi još toliko snage i kuraža, da pošalje svoje intelektualce na jednu konferenciju, koja je sazvana bez obzira na konvencije i zvanične formalnosti, te bez ikakve prikrivene egoističke misli, sačinjava vrlo važan korak prema idealu, za kojim ono teži.

Mi predstavnici Muslimana Tripolisa i Bengazije, koji od 6 godina ječe pod stranim jarmom, smatramo za čast, da možemo umiješati našu slabu i tužnu odbranu među energične glasove dobročinitelja ljudstva. Mismo čvrsto uvjereni, da u ovom krugu me postoji ni jedna osoba, koja ne želi slušati naše pritužbe. Kriza, koju od toliko godina premeće Tripolis i Bengazija nije drugo nego neprekidno ponavljanje tragedija i sačinjava jednu od najružnijih i najuzbudljivijih poglavlja historije.

Od dana kako je Italija, sa vražijom snagom oružja stala nogom na primorje ovih pokrajina, njoj nije još uspjelo, da proširi sferu posjeda izvan domašaja topova njene flote i to unatoč što urođenici nemaju topova ni pušaka.

Mi mislimo da bi humanost u dvadesetom vijeku ere svoga napretka morala smatrati kao dužnost civilizacije, da izmjeri prostor osvojenih zemalja, ne prema domašaju velikih topova, nego prema broju etapa prevaljenih ma putu milosrđa i bratimstva. Koliko će se još vremena tolerirati, da se pod izlikom usluge ljudstvu, ali u istinu radi ekonomskih interesa, zemlje vatrom pale i krvlju oplakuje? Kada će civilizovana Evropa prestati, da se služi politikom sile i zaželjeti, da se postavi pred ljudstvo sa srcem punim nježnosti i sažaljenja? Ne će li glas topa već sasvim prestati, da prepusti riječ ljudskoj savjesti?

O prijatelji humanosti! Ljudi čiste savjesti i srca punog ljubavi i sažaljenja, koji ste se ovdje skupili! Ja vas pitam: apstrahirajući jednostavnu geografsku blizinu, kakovi odnošaji i kakovo srodstvo postoji između Italije i Tripolisa? Pa da svi, odnošaji i ova srodstva i postoje u mašti nekih ljudi, kako se mogu ukinuti diferencije rase, klime, vjere, običaja, načina življenja, boje je priroda stvorila među Evropom i Afrikom? Istina je pak da Turci, koji su sa nama do jučer vladali nijesu iste rase kao urođenici Tripolisa i Bengazije. Ali veliko Islamsko carstvo, koje su osnovali Osmanlije su u našim je očima više veliko i sveto nego ikoja druga legalna vlada. Slaže li se sa principima humanosti politika, koja je ukinula hilafetsku muslimansku upravu u Tripolisu? Nije li Engleska, koja se danas napreže, da prikaže kako ona ratuje za prava naroda, bila prva od velesila, koja je jučer nagonila Italiju, da se smjesti u sjevernoj Africi? Zašto su tada šutjeli engleski državnici, koji se danas razmeću pravdom i slobodom? Tvrdi se, eto će doći jedan dan kada će ljudska pravda nadmašiti brutalnu snagu i kada će prijateljstvo naroda biti jači faktor od oružanih okupacija i potreba, koje se rađaju iz ekonomskih interesa.

Pa kako će se toga dana prosuditi i ispričati raz-

bojničko djelo Italije u Tripolisu i Bengaziji, koje od šest godina ječe pod njenim jarmom?

Sa snagom oružja vlade određuju granice državama i traže, da iskrive istinu i bace pod noge narodne tradicije. Engleski će upravljač možda ustvrditi, da mi Tripolitanci nismo u plemenskom srodstvu sa Turcima. Moguće je pak, da i nekoji nacionaliste, koji su se zadovoljili proučavanjem nacionalističkih struja XX. vijeka, potvrde ovo mišljenje, jer riječi arap i turk izgledaju kao da označuju dvije različite narodnosti. Međutim tu postoji jedna mračna tačka, koju mi želimo rasvijetliti i staviti na razmišljanje Evropi.

Poštovana gospodo! Nekad se je zadovoljavalo tražiti izvor prava niučem drugom nego u prirodi ili bolje u idealu pravde, za kojom teži svako ljudsko biće. Ali od kako je sva teorija napuštena i zamijenjena sa jednom drugom, koja se sastoji u proizvodanju prava, iz nužda i potreba savjesti ljudske li bolje rekuć odkako se je napustilo zamišljati neko apsolutno pravo i ideal i postalo više logično i znanstveno nazivati pravom zakona, koji su se porodili iz vjerskih običaja, tradicija i istinskog uvjerenja naroda, svaka promjena zakona što upravljaju posjedom, nasljedstvom i ženidbom, u smislu protivnom vjerskim i narodnim slučajima, ne smatra se viša kao djelo pravde i radi toga sačinjava jednu nepravdu.

Moželi se dakle ova teorija, koja odgovara temeljnim principima prava, odbaciti od pristaša ideje nacionalizma?

Pravac kojeg sijede Muslimani od trinaest stoljeća u pogledu narodnosti, njima je određen u formi nepromjenljive istine od samog Sveca, njihovog duhovnog suverena. Riječ narodnost, kod muslimana ne znači drugo nego ideju vjere. Da istrijebi barbarske običaje, koji su vladali za njegova vremena, Svetac je učinio kraj mržnji i neprijateljstvu koje je tada postojalo među raznim arapskim plemenima i uveo među njih slogu i bratstvo. Po islamskom vjerskom zakonu zvanom „Šerijat“, Svetac je proglasio princip ljudske solidarnosti, ustanovio sistem diobe nasljedstva i udario na muslimane obligatnu milostinju, zvanu „Zekjat“.

Ovi se propisi apsolutno slažu sa temeljnim principima svake socijalističke doktrine. On je dakle pokazao vjernicima, da su vjera i narodnost nerazdvojivi jedno od druge.

Da se danas zapita tri stotine milijuna muslimane, kojih su se pradjedovi ujedinili na putu bratstva onim danom kada je Svetac učinio prvi korak prema pomirbi cijeloga svijeta, šta znači riječ narodnost, oni bi vam odgovorili, da je narodnost isto što i religija.

Rasa i jezik, ti elementi snage u formiranju naroda ne će se nigda staviti iznad vjere od strane jednog pravog muslimana.

U slučaju, da pri svršetku ove opće borbe, koja se vodi pod izlikom, da se oslobode podjarmljeni narodi, Evropa silom nametne nekim narodima, jednu vladu i

institucije, koje oni ne žele, moguće bi uspjelo; kod muslimana staviti osjećaj plemena iznad, osjećaja religije. Ali ako se svakom narodu dozvoli slobodno misliti i osjećati na njegovu raku, mi ćemo se naprezati, da visokim glasom dadnemo na znanje Evropi, ustanove naše vjere i naših tradicija, koje nas uče, da smo mi Arapi i Turci jedne narodnosti.

Ako bi narodi koji se odupiru od četiri godine najtragičnijoj od svih borba, što ih je igda ljudstvo zapamtilo, morali, nakon što bi zakopali milijune svoje djece, izaći iz ovoga rata bez garancija za; njihovo buduće blagostanje i naći se pred jednom situacijom koja će podražiti apetite i lakomosti, te povećati želju osvete naroda kakove optužbe neće podići buduće generacije protiv sadašnjeg vijeka! Ako je cilj za kojim se danas teži sloboda naroda, stanovništvo se Tripolisa i Bengaizije ne bi smjelo lišiti prava, koje ono uživa od vremena kada je živilo u grudima velike muslimanske familije.

S druge strane, od časa kada se zaželi ustanoviti solidarnost i bratstvo među ljudima, ovaj će se cilj moći postići, ne rastavljanjem i izoliranjem naroda i individuuma, koj su od stoljeća življeli zajedno, nego više zbliženjem i ujedinjenjem istih.

Ono čega se mi bojimo, jest to da se nađemo pred jednim političkim programom, koji promiče ideju raspadanja neprijateljskih država pomoću razdora posijatog među različite rase i narodnosti. Na protiv ono što mi želimo, jest, da dobijemo uvjerenje, da će se nastojati za postignuće uistinu humanitarnih ciljeva, kao što je uspostavljenje obraničkog sudišta, ograničenje oružanja i t. d.

Dokle Engleska proglašuje, da je obligacija i dužnost da se osigura slobodna egzistencija narodima, koji su danas toga lišeni, glavni moralni faktor produljenje, dotle Italija vrši nečuvane grozote u sjevernoj Africi.

Ja se ne mogu uzdržati da ovdje ukratko ne iznesem pred civilizovani svijet prizore užasa, koji se od sedam godina razvijaju u ovoj zlosrećnoj pokrajini.

Odmah čim su italijanske čete stale nogom na tripolisko tlo, priređen je opći pokolj stanovništva! Tri stotine muslimanske nevine djece budu živi zakopani u vrtu zanatlijske škole i na zemljište blizu gradskog paromlina. Konzuli civilizovanih velesila bili su svjedooci i očevici ove scene užasa. Kada je u istom vremenu u talijanskom parlamentu upravljena jedna interpelacija o tom djelu divljaštva, za, koje *nam* ni povijest srednjega vijeka ne pruža nego rijetke primjere, ministar-predsjednik Giolitti je izjavio, da je na to pitanje dužan odgovoriti ministar rata. Ovaj pak, nakon što se je izgovorio, da je nekoliko dana bio neraspoložen, najzad se je pojavio u komori i izustio ove rajčici: „to je zato jer isu oni pucali na naše vojnike“, priznavajuć tako velika nedjela, kojeg su počinili talijanski vojnici. Osim ovakih zločina Talijan su od pučanstva silom oduzeli sve životinje. Talijanski su komandanti ponudili plemena koja stanuju

oko grada, da se pridruže talijanskim trupama da sa njima zajedno udaraju na Turke. Na odklajnanje svih plemena, da udovolje toj želji njihovi šatori budu porušeni strojnim puškama, a njihova djeca koja su pala u ruke Talijanima budu stavljena na smrtnu muku.

Radi onih urođenika, koji su se sa turskom vojskom bili povukli u unutrašnjost zemlje, da brane svoj rodni zavičaj budu podvrgnuti svemogućim mukama i rekvizicijama. Nekoji su od njih prognani, a nekoji opet osuđeni na smrt. Dakle oni se nijesu mogli ubijediti, da su se pojedince opirali napadaču. Ovaj se zločin, ako se u opće može nazvati zločinom, ne bi mogao pripisati nego onim urođenicima, koji su preferirali, dase povuku u nutarnost sa turskom vojskom. Osobe, kod kojih su, načinjene premetačine, da se nađe oružja, nemogavši dokazati, da ga posjeduju, budu zlostavljane kao, da su prikrili to nepostojeće oružje. Talijani su u tome našli izvrsnu izliku, da mognu uništavati sitanovništvo. Svi oni kod kojih su učinjene premetačine bili su pod krivnjom, da su sakrili njihovo oružje, zakopani do prsiju i odmah strijeljani. Mnogi su uglednici bačeni u tamnicu, jer su bili osumnjičeni, da se dopisuju sa vađama Senusija, drugi opet jer su izrazili svoje veselje povodom poraza talijanske vojske.

Sami fakat, da su ova krvoprolića, bez obzira na ratove koji se vode tobože za oslobođenje naroda ispod tuđinskog jarma, od sedam godina činjena isključivo radi proširenja ekonomskih interesa i osvajačkih podhvata, morao bi doći na razmišljanje svima onim, koji osjećaju za sreću i bratimstvo ljudskog roda.

Dovoljno je promotriti politiku, koju slijedi Engleska i Francuska od jednoga stoljeća, koje se međutim ističu, da su najvruci zagovaratelji slobode, da se uvjeri kako su riječi svih država u potpunom protuslovlju sa njihovim činima.

U XVIII. stoljeću Engleska je osnovala jednu poslovnicu u Indiji, koju je domala transformirala u banku. Ova je pak započela izdavati novčane svake indijskim prinčevima i maharadžama, koji su je kroz malo vremena prekomjerno zadužili. Ovaj se je novac morao upotrijebiti, da međusobno zavada razne državice, koje je Engleska željela osvojiti. Kada su ove jednoc bile poražene Engleska je postala prava gospodarica Indije.

Francuzi, osjetivši potrebu da dobiju odštetu radi uspostavljanja pokvarene teritorijalne i ekonomske ravnoteže, okrivili su otomanskog guvernera Algerije, pod izlikom, da je ovaj navaljivao na francuske lađe i okupirale ovu zemlju.

Engleska pak nakon što se je smjestila u Indiji, bacila je oko na Egipat i pomoću intriga tu stvorila pitanje „Arabi-Paše“. Godine 1882. dolina Nila bude okupirana po britskm četama.

Iza toga je opet došao red na Francusku, da traži novih pokrajina. Tako godine 1883 bude okupiran Tunis, privilegovana provincija Osmanskog carstva, pod izli-

kom, da se uguše bune i neredi stvoreni franceskim intrigama. I na ovim od trideset godina krvlju oplakivanim otomanskim pokrajinama, danas vlada barbarstvo i ropstvo umjesto pravde, civilizacije i slobode.

Nezakonita aneksija otoka Cipra od strane Engleske, pod izgovorom da brani Malu Aziju od eventualnog napadaja i politika krvoprolića i paljbe, koju je Francuska aplicirala u Maroku, da ovu zemlju po primjeru Algerije i Tunisa dovede u ropstvo, jest velika sramota i ljaga za djelo ljudstvo.

Okupacija primorja Tripolisa i Bengazije bez opravdanog razloga, vršeći oporuku Pera Velikog prisilna aneksiranja od strane Rusije, cijelog teritorija Turkeстана. Kavkaza, Georgije i drugih zemalja, to su velesile Entente, koje gaje projekte najneobuzdanijeg proširenja.

Kolonijalno povećavanje jedne država obično nagoni drugu državu, da ponovno uspostavi ravnotežu narodi ne mogu, da izbjegnu sudbini, da budu igračka snaga i ova utakmica uroditi više puta ratovima, bijedni u rukama jedne izvjesne kategorije ljudi bez savjesti

Mi smo toga mišljenja, da bi civilizovani svijet i svi oni koji ljube pravdu, morali ispitati i riješiti ova ozbiljna pitanja ne na način kako to žele vlade nego prema potrebama i dobrobiti ljudskoga roda i učiniti tako, da zlasrećno ljudstvo već prestane biti igračkom u rukama nekolicine ambicioznih bezdušnika.

Prije svega treba dokončati rat bez uvrede i poniženja ikoje stranke sa aneksijama i ratnim odštetama. Jer aneksije teritorialno slabe države na štetu kojih se čine i povećavaju želju za osvetom naroda, koji su primorani da ih podnose.

Što se tiče ratnih odšteta, one financijski crpe vlade i narode, kojim se nameću. Iz toga uvijek proizlazi sve više poremećenje političkoga ravnovjesja i poteškoće, koje su u stanju zastaviti uspostavu općeg mira i poredka.

Život naroda i rasa u budućnosti ne će biti potpuno osiguran, nego sa vraćanjem silom oduzetih zemalja njihovim zakonitim vlasnicima, kako to iziskuje princip narodnosti. Jedino će se sa ovim uvjetom otvoriti prava era bratstva i jednakosti. Spomenimo ovom prilikom, da je godine 1871. franceska Communa u Parizu osugjujući nezakonitost franceske invazije u Algeriji, izjavila, da Franceska nema nikakvog prava posjeda u ovoj zemlji.

Pri zaključku dodajemo još slijedeće:

Princip slobode naroda proglašen je prije mnogo vijekova. Ali osobito se je taj princip počeo isticati od početka XIX. vijeka. Nijedan plemenit čovjek danas ne želi podjarmljenja i jednog naroda.

Tursko je carstvo sa stanovnicima Tripolisa i Bengazije uvijek jednako i pravično postupalo, kao i sa drugim osmanlijskim podanicima. Od otvorenja turskog parlamenta, oni su neprestano u njemu bili zastupani. Ali, Italija ne samo, da nije ove narode lišila njihovih

najelementarnijih političkih prava, nego im je uskratila i odašiljanje svojih zastupnika u rimski Parlament. Iz toga slijedi, da bi ustupanje Tripolisa i Beragazije Italiji značilo podjarmiti jedam slobodan narod.

Činjenica, da se jedan narod ne smije prisiliti, da se podvrgne jednoj stranoj vladi, koju ne želi, uzeta je za princip.

Sa njihovim muževnim otporom, koji već traje od nekoliko godina, Tripolitanci su jasno dokazali, da će se uvijek odupirati talijanskom gospodstvu.

Što se tiče samih Talijana, oni nemaju nikakvih prava na Tripolis i Bengaziju. Stanovnici su ovih pokrajina bez izuzetka Muslimani. Nijedan Talijanac nije tu udomljen.

Fakat, da su Rimljani u staro doba kroz neko vrijeme vladali Tripolisom i Bengazijom, ne može dati Talijanima prava, da osvoje i anektiraju ove zemlje. Jer kad bi se prihvatilo to stanovište, trebalo bi takogjer priznati pravo Arapima, da osvoje Španiju, Portugalu i pače jedan dio Franceske.

Prisutnost Italije u Tripolisu i Benigaziji jest velika i trajna opasnost za održanje mira i poredka na svijetu, jer su Tripolitanci čvrsto odlučili, da do zadnjega čovjeka brane svetu zemlju njihove domovine protiv Talijana, koji su počinili toliko zločina i grozota. Oni su kroz šest godina stvarno dokazali, da je njihova odluka čvrsta i nepopustljiva.

Cijeli svijet znade, da Franceskoj, koja je nakon krvave borbe od dvadeset i pet godina, sa velikom mukom okupirala polovicu algirskog teritorija, nije još uspjela unatoč svih njezinih napora, da francizira urogjenike. Ali Muslimani se Afrike sada ne nalaze u položaju, u kojem su stajali Algirci u vremenu franceske invazije. Oni uvijek stoje na straži i čvrsto su odlučili, da brane do zadnjega momenta njihovu slobodu i njihovu domovinu.

Kada su se franceske čete iskrcale na obale Algerije, stanovnici su se ove zemlje dijelom prevarili na obilna obećanja napadača. Danas se neće naći nijedan Tripolitanc tako naivan, da povjeruje talijanskim obećanjima. Iz toga treba zaključiti, da Talijani neće nikada i nikako ostati gospodarima Tripolisa i Bengazije.

Premda je od šest godina potrošila više od stotinu milijona turski funti i žrtvovala preko stotinu hiljada ljudskih života u Tripoliju, Italiji još nije uspjelo, da prekorači zonu primorja zaštićenu njezinim potovima. Ako se odluči, da isprazni ovi kontinent, talijanska će vlada samoj sebi i cijelom talijanskom narodu učiniti najvišu uslugu.

Svaka se zemlja razvija i civilizira sa svojim vlastitim sredstvima i svojim sposobnostima. Zato treba čekati, da Tripolitanci sami sobo postanu faktori njihova napretka i njihove civilizacije.

Mi smo čvrsto uvjereni, da se neće naći nijedan čovjek pravične savjesti, koji će pristati, da jedan na-

rod, koji je od šest. godina prolio toliko krvi i izdržao toliko oskudica za slobodu svoje domovine i održanje svojeg otomanskog podaništva, stane pod pandžama jedne tugjinske i ambiciozne vlade.

Radi gore navedenih razloga, treba staviti konac talijanskom prisvajanju Tripolisa, prisvajanju, kojemu je megjutim dosugjeno, da se izjalovi i povratiti u ime prava i principa pravde i narodnosti, zemlje sa jednim milionom četvornih kilometara površine, koje sačinjavaju Tripolis i Bengaziju sa njiiovih pet milijona atsnovnika, zakonitom, vlasniku ovih pokrajina, koji nije drugo nego Osmanlijsko carstvo, ili ih pak učiniti autonomnim i privilegovanim provincijama Visoke Porte, jer stanovništvo traži ovo riješenje sa upornošću i proljevaju svoju krv, da to postigne. U ostalom ovi predjeli i danas stoje potpuno pod turskim gospodstvom. Budući, da se Lausanneski ugovor, koji je uglavljen izmegju Turske i Italije, bazira na potpunoj autonomiji, koja se daje sultanovim fermanom Tripolijui i Bengaziji, nikakova prava suverenstva Italije na ove zemlje nije podjeljeno; osim toga budući da je Italija pod noge bacila taj ugovor navijestivši rat Turskoj *bez* ikakvog opravdanog razloga, nikakova veza i nikakav odnošaj više ne postoji izmegju nje i Tripolisa i Bengazije.

Ispražnjenje ovih predjela od strane Italije sačinjava dakle jedno od najvažnijih pitanja, koji je svjetski rat izmiao na pretres *i* koje je dostojno pažnje svih civilizovanih naroda. Bez prethodne privole Otomanskog carstva, jedinog i zakonitog vlasnika Eritreje, kojemu to vlasništvo priznaje i internacionalno pravo, Itajijia nije imala, ne samo nikakvog prava i nadležnosti, da okupira ovu zemlju, nego ja nadodajem, da njezina prisutnost *u* ovim zemljama sačinjava iminentnu pogibelj za mir Abisinije kao i ozbiljnu zapreku za napredak velikog naroda Abesinaca, koji prem kršćani stoje u plemenskom bratstvu sa Arapima.

Govoreći *u* ovoj spomenici o Engleskoj, Franceskoj i Italiji mi nijesmo imiali u vidu nego samo organe vlada, koji su jedni druge slijedili u ovim zemljama, a ne narode Engleske, Franceske i Italije, za koje mi gojimo osjećaje velikog štovanja i koje držimo takogjer potlačenim i zlosretnim kao i nas samih.

Prije nego svršim dužan sam ovdje izraziti moju iskrenu zahvalnost za ljubezni i dobrohotni doček, kojeg smo našli u Stockholmu i koji će ostati uklesan u zahvalnosti Islamskog Svijeta.

U ime cijelog stanovništva
Tripolisa i Bengazije:

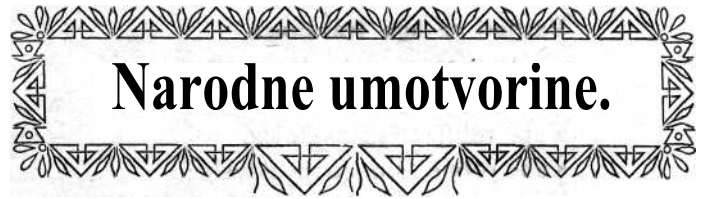
J u s u f Š e t v a n.

Jedan od Šejhova Senusija:

Muhammed S a l i h Š e r i f

S franceskog preveo:

P a n i s l a m i s t a.

Narodne umotvorine.

Hasanaga i njegova ljubav.

Zabilježio: Gjul-Behar.

Pofali se Hasanaginica,
Hasanagi na kuli sjedeći:
„Ah čuješ li, aga Hasanaga!
Danas sam ti u hanamu bila,
Vidjela sam zlato Nasulbega.
Ja' kakva je vesela joj majka:
Iz lica joj žarko sunce sjaji,
Ispod grla sjajna mjesečina.“
Aga šuti, ništa ne govori,
Brkom miče, a zubom poškrpuje.
Kad je sutra jutro osvanulo,
Progovara aga Hasanaga:
„Ah čuješ li, vjerna ljubo moja !
Hajde prosi zlato Nasul-bega,
Evo tebi prsten i dukati.
Ako ti je majka ne dadbudne,
Ja' l' se ubi, ja' ll' u vodu skoči,
Ja li hajde bratu u natrage.“
Kad to čula Hasanaginica,
Opremi se u bijeloj kuli,
Ona ode Nasul-begovici.
Sjedila je ljetni dan do podne,
Govorila Nasul-begovica:
„A Boga ti, Hasanaginice !
Il' si došla sjelo sjelovati,
Il' si došla zlato zaprositi?“
Veli njojzi Hasanaginica:
„Nisam došla sjelo sjelovati,
Već sam došla zlato zaprositi,
A za svoga agu Hasanagu.“
Govori joj Nasul-begovica:
„Selam ćeš ti agi Hasanagi,
Ne mogu mu zlato pokloniti,
Dok imade tebe uz koljeno“
Ode kući Hasanaginica.
Dohodio aga Hasanaga,
Pa on pita mlade svoje ljube:
„Hajir-haber, vjerna ljubo moja,
Dadel' zlato Nasul-begovica ?“
Govori mu Hasanaginica:
„A bora mi, aga Hasanaga!
Ne rež' dibe, ko si meni rezo,
Ne kuj zlata, ko si meni kovo,
Ne da šćerke Nasul-begovica,
Dok imadeš mene na odžaku“.

Razljuti se aga Hasanaga,
 Pa on ode muli na mešćemu
 I on pušća vjernu ljublu svoju.
 Kupi roblje Hasanaginica,
 Kubi roblje, što ga je dovela;
 Kupi blago, što ga je donjela
 I ovako mlada govorila:
 „Zli jeziče i mahnita glava,
 Da nijeste svašta govorili,
 Ne bi danas ovo dočekali."
 Kad se spremi u bijeloj kuli.
 Ona ode majci u natrage,
 Osta samac aga Hasanaga, -
 Nek se ženi i kako mu drago.

Ženidba Šestokrilovića.

Zabilježio : Muhamed Fehmi.

Majka Sutlu u želji rodila
 U ružinu listu odgojila.
 Kad je Sutla za mehtefa bila,
 Majka Sutlu u mehtef je dala,
 Skovala joj gjergjef od merdžana;
 Kad je Sutla za udaje bila,
 Na Sutlu su svati navalili:
 Jedno svati starac Eminage,
 Drugo svati Atlagića Zulfe,
 Treće svati Šestokrilovića.
 Babo j'e daje starcu Eminagi,
 Majka daje Atlagića Zulfi,
 Sutla hoće Šestokrilovića.
 Dadoše je starcu Eminagi,
 Dadoše je i ne pitaše je.
 Kupi svate starac Eminaga,
 Od hiljade manje ni jednoga,
 Od hiljade više ni jednoga,
 Oni idu po ljepu djevojku.
 Kad su došli djevojačkom dvoru,
 Ljepo su ih tamo dočekali.
 A kada je jutro osvanulo,
 Čauš viknu, dabal-hana ciknu:
 „Hazur-ala kićeni svatovi!" Hazur
 svati, al' nije djevojka," Ne more se
 da rastavi s majkom.
 Čauš viknu, dabal-hana ciknu:
 „Hazur-ala kita i svatovi!"
 Hazur svati, hazur i djevojka.

Kad su bili preko polja ravna,
 Cura svoga konja zaigrala
 Do jengijije mlade udovice:
 ..Jengijijice, po Bogu sestrice !
 Kaži meni, za kog' su me dali ?
 — „Zar ne znadeš lijepa djevojko?
 Stari momak u prvom alaju
 Na kobili tankoj bedeviji.
 Stara glava, a bijela brada,
 A u glavi zuba ni jednoga."
 Kad to čula lijepa djevojka, .
 Ona pade sa dobroga konja,
 Ona pade u zelenu travu.
 Kad vidješe kićeni svatovi,
 Saviše se alajli-bajraci,
 Prestadoše bubnji i svirale.
 Kad to vidje starac Eminaga,
 On mi prigije lijepoj djevojci:
 „Daj mi Sutlo bjele ruke tvoje!
 Ne zove te Šestokriloviću,
 Već te zove starac Eminaga.
 Ako mi je i bijela brada,
 Ja ću svoju obojiti bradu;
 Ako su me zubi pouzivali,
 Ja ću zube srmom pokovati."
 Ne htje mu se Sutla odazvati.
 Kad to vidje Atlagiću Zulfo,
 "On s' prikući lijepoj djevojci:
 „Daj mi Sutlo bjele ruke tvoje,
 Tebe zove Atlagiću Zulfo."
 Ne htje mu se Sutla odazvati.
 Primaće se Šestokriloviću,
 Pa govori lijepoj djevojci:
 „Daj mi Sutlo bjelu ruku svoju,
 Tebe zove Šestokriloviću."
 Kad je Sutla riječ razabrala,
 Obadvije ruke dodavala.
 On je baci za se na konjica,
 Tri put ju je utegnuo pašom,
 Četvrti put od sablje kajasom.
 Gledaju ga kićeni svatov ,
 Niko njemu ne htje ni riječi
 On se njihnu preko polja ravna,
 A za njime kićeni svatovi.
 Stade vika starca Eminage:
 „Vratite mi lijepu djevojku,
 Isprošenu i prstenovanu!"
 Govori mu mlada jengjinica:
 „Neka vodi soko prepelicu,
 A ti traži za se babetinu."

LISTAK

Irtihali daribeka.

Na 25. marta zadesila je teška žalost člana naše redakcije g. Salihbega Bakamovića uslijed smrti njegovog dobrog oca Hadži-Jusufbega, koji je nakon dugog i teškog bolovanja u svojoj 63. god. života svoju plemenitu dušu ispustio. Hadži-Jusufbeg je bio vrlo poštovana i ugledna ličnost te biran za člana u općinsko zastupstvo, vakufsko-mearifsko povjerenstvo i kotarsko vijeće. Merhum je obilno pomagao sve dobrotvorne institucije, kao što je i svakom prilikom ugledalo sirotinju i ublaživao joj bijedu. Osobito su ga resila lijepa svojstva velike pobožnosti i pravdoljubivosti, a bio je zagrijan i oduševljen prijatelj prosvjete, što najbolje svjedoči činjenica, da je svoje vrijedne sinove školovao u mjestu, gdje sunce islamske prosvjete slobodno grije i centru sveislamskog carstva i prijestolnici hilafeta — Carigradu.

Veliki broj njegovih prijatelja i štovatelja odao mu je zadnju počast prisustvujući velikoj dženazi i prateći merhumove zemne ostanke da hladnog groba.

Hadži Jusuf beg je ostavio iza sebe osim spomenutog najstarijeg sina Salihbega, koji je svojim vrijednim radom dobro poznat našim čitaocima, Muhamed-Ševki bega u svojstvu sekretara turskog poslanstva u Bernu (Švicarska), te Ahmedbega i suprugu Emine hamumu rojenu Dračo.

Ožalošćenju porodici želimo sabri gjezil i dug život, a merhumu mjesto u firdevsi ala džanetu.

Stvarni predlozi.

Poruka muslimanskoj inteligenciji.

U ovom članku uzimam na se ulogu našega prosječnoga građanina, koji jednako misli kao i svi drugi, sreli ih u Mostaru ili u Banjoj Luci, Sarajevu ili Bihaću, Tuzli ili Travniku ili na kojem mjestu naše domovine. I kao takav, došavši predate, inteligentni naš čovječe, progovaram otvoreno:

Lagja našega narodnoga života u Bosni i Hercegovini tone!

Pretovarena raznim nepodobštinama, ne popravljana kroz du go godina kako treba, ne rukovogjena kako treba — nasjela je sada na plićinu, zaljuljala se i hoće da potone. Mi napinjemo sve snage, vučemo za sva uža, ali nam se čini, da smo slabi sami mi, da je očuvamo. Ne bi možda ni bili preslabi, samo da znamo, da bi umjeli drugačije se prihvatiti posla. I za to zovemo sad vas prešno odozgor:

Pomozite — spašavajte!

Ali ne onako, kako do sada, gospodo, to ne pomaže nama! Kroz godine dugo ste nam do sada predbacivali, da ne valja to i da ne valja ovo kod naroda. I mi smo sve naučili, sve i sami vidimo, što ne valja. Da vas uvjerimo, evo čujte ukratko odjek svega onoga, čim ste nas kroz desetljeća kritikovali i što mi potpuno priznajemo. Na primjer:

Muslimanima u Bosni i Hercegovini manjka naobrazbe, muslimani su neosvijješćeni, velik dio naroda zarazio se pićem, mnoge vjerske i moralne vrline naroda su oslabile, zanati propadoše, posjedi se zaterotiše, nehajnost za napredne podvige još u nekim razredima vlada, na sramotu sirotinja nam svuda plježe, nema jedinstva megju vogjama ni narodom, na rubu smo ponora itd.

Sve ovo priznajemo i potpisujemo, s čim ste nas vi samo kritikovali dugo godina. A da jednom potpuno raščistimo, mi

pretpostavljamo s naše strane još zadnje priznanje, da smo već naime — totalno mrtvi!

I onda pitamo: A što sad?!

Dalje nas kritikovati nemate kud, ovdje kritika nagje svoju kulminaciju. Sva dosadašnja taktika baca se u koš!

Tada bi mogli mi doći na red, da počnemo kritikovati inteligenciju. Mogli bi ići s ovih podloga:

Našoj inteligenciji manjka radne naobrazbe iza svršenih škola, naša je inteligencija nesvjesna svoga poziva u djelovanje za narod, velik dio inteligencije zaražen je pićem, mnoge vjerske i moralne vrline inteligencije su oslabile (odgovarajuće jednom boljem društvenom razredu čovječanstva), strukovnjaka nema, snage se podjarmiše, nehajnost za napredne podvige još u nekim razredima vlada, na sramotu duševna golotinja nam svuda plježe, nema jedinstva megju vodećim i izvršujućim članovima inteligencije, nad ponorom smo itd.

A da bi razliku upotpuniti, kartko bi rekli: naša je inteligencija od nas otugjena i za nas — mrtva!

I to bi nesnosno obostrano odgovaranje moglo da se proteže još na desetke godina, da bude svakidanjim predmetom naših novinskih i društvenih rasprava, da se zagrijavamo, kao da nešto bistrimo i naprijed pomičemo. Ali mudro oko, iza četvrt vijeka na prvi pogled, reklo bi: „Pa to je sve isto, gospodo, što i prije dvadeset i pet godina!“ Samo možda u drugim varijacijama, ali sve isto: kritika, jedino kritika i ni koraka dalje od nje! Pa bi li htjeli našem djetetu uprijeti prstom na mahane našega života, mogli bi mu dati koje bilo godište od naših novina ili ga predvesti pred kojeg bilo našeg inteligentnog čovjeka, svi bi mu isto rekli. A kad bi ludo dijete zinulo: „Spoznah to sve za par mjeseci, nu meni treba živjeti, dajte mi sad stvarne napatke za moju spremu, moju ulogu i samoodržanje u životu!“ — mi bismo se uhvatili za glavu, ne bismo imali šta, da mu pružimo. Vidjeli bismo onda, kao što i sada izvjesno tu i tamo čutimo, da je naš javni odgoj isprazan, naša javna riječ sa svojim, neprestanim ope. tovanjem već bljezgava.

A lagja života tone!

Mi naprežemo sve sile da održimo, koliko umijemo i znamo, a vi, kao putnici prvoga razreda na palubi, motrite odozgor i stvarnim savjetom nam ne priskaćete u pomoć.

Nu, gospodo, to tako dalje ne ide! Odredite nam cilj i dajte napatke, kuda i kako da dalje upravimo brodom našega života, ako nećete, da svi skupa skrhamo!

Svjetskim ratom smo faktično došli na jednu mrtvu točku. Neposredno je odmah s početka prigniječilo to krvavo kolo našu domovinu, mi smo dali svoj krvni i stvarni prinos dolično. Pa kako smo i onako malo imali, sad smo ogoljeli i osirotili, pretrpjelo se mnogo i dobićemo velike poreze. Ovo su sve pasive, a aktiva prema njima dogje: ostali smo na životu, da nas neprijatelji ne rastrgaju, kako mišljahu.

I mi sad samo s ovim faktom moramo računati, s budućim životom našim kao s novorogjenčetom. Razlika će biti u tome, što za novorogjenče neko drugi dugo vremena skrbi, a mi ćemo morati odmah za se sami, te što novorogjenče nema ni zlih ni dobrih osobina, a mi imamo i jedno i drugo, koje konačno, ipak na ravnotežu mogu da se mjere. Ali mi imamo jednu prednost, što nevinče nema, a ta je: u nevoljama i patnjama rata prošli smo kroz najtežu školu života, u kojoj svi do jednoga naucismo, Ida mi u životu dalje ne smijemo ostati goloruki i slijepi, kao što smo do sada bili. Mi moramo svoj stvarni život preporoditi, moramo svrnuti sve svoje poglede iz prošlosti i sadašnjosti, iz megjusobne otugenosti i ludog umišljanja u budućnost, moramo svi skupa pozorno i oštro naprijed gledati, da makar kako daleko i gdje bilo opazimo i de a l našega života, da ga pod svaku cijenu nagjemo, da ga — stvorimo!

Zar ne, inteligentni čovječe, — bio ti u fesu ili sa sarukom — da mi ideala nemamo. Nemamo one zvijezde vodilice, koju

svaki narod mora da ima, hoće li samo da živi, nemamo jedinstvenog cilja, kojemu bismo svi skupa težili u uzajamnom potpomaganju. Narodnost?! — Ta za mene, kao prosječnog gragjanina, nije dovoljan ideal. To je za mene samo pitanje kratkog vremena: hoće li se novorogjenčetu nadjeti ime Hasan ili Husein. Imenujte ga, gospodo, kako hoćete, za to su vam otvorena vrata na drugo polje rada, onamo, gdje se politika bistri. Mi ćemo ga ovamo dotle zvati Mujom ili kako već bilo, nama je svejedno, jer niti mi, niti novorogjenče u stvarnim potrebama za njegov život nemamo ništa od toga. I kad mu jedno ime već nadijete, vratite se onda ovamo. Jer, bilo bi nečasno našega imena, ako se dalje ne bi poskrbili za njegov život i za njegov — ideal.

To nadijevanje imena, što će nekad uslijediti, pretpostavimo mi ovdje, kao da je već uslijedilo. Šta ćete tada za nas učiniti, da nas u stvarnom životu pokrenete s mrtve točke, da nas pomognete? Pretpostavimo, da već ime imamo, ali ostajemo pri tome, da sad nemamo ideala: sredstvima smo iscrpljeni, a strukovne naobrazbe nemamo, — kako dakle, da ostanemo na životu i da se razvijemo do primjerene snage?!

Kritikovanje naših nedostataka nama više ne pomaže. Mi to vidimo i sami i žalimo to sami, ali ne poznajemo putova, ne znamo načina, kako da drugačije pokrenemo lagju našega života i šta da učinimo s njom.

Za to, došavši preda te, inteligentni čovječe, molim te, da bacimo sve trzavice izmeđju nas za plot i ti mi pruži ruku u pomoć. Zaboravimo kao ljudi na sve neugodno i sporazumno se u jednoj općenitij želji:

Muslimanski narod u Bosni i Hercegovini izgleda sada od svoje inteligencije intenzivan rad. Ovaj ne bi smio biti pocijepan, pa da jedan tegli na jednu a drugi na drugu stranu, a narod zbog toga da se maknuti ne može. Nego ovaj rad mora biti jedinstven, stvaran, u prvom redu popularan, da se narod s njim sljubi, da uvidi i sam probitke od njega i da ga odano slijedi. Jednom riječju, mora biti pomoć, mora biti ideal u daljnjem životu muslimana u Bosni i Hercegovini.

A da do toga dogjemo — okrenuvši već sve naše poglede na budućnost treba od naše inteligencije svako, koliko već čuti snage u sebi, da doprinese, sada u teoriji svoj prilog, kako da stvorimo program našega života, da postavimo ideal, da predusretne rasilu! Pomisliti ne možemo, da bi ko o ovoj principijelnoj nuždi još podvojiti mogao. Naravno, neko će zastupati jedno, neko drugo stanovište, ali približno, koliko poznajemo naše i inteligenciju i narod, možemo još od sad nazrijevati, da će se manje više sva mnijenja i predlozi zavrtjeti oko oko gospodarstveno prosvjetnog razvitka. Nu jedan će možda izraditi jednu osnovu, drugi drugu, neko će se ograničiti na neke vrste detaille, neko poći na šire baze itd.

Ali, ma kako različite bile osnove, ma koliko naputaka padalo i u pojedinostima, sve će biti od koristi, mnogo važnije od isprazne kritike na sve strane. Za to pisac ovoga članka uzima slobodu, da stavi predlog: neka bi sve osnove, pa bile opširne ili vrlo kratke, imale na sebi jedno strogo obilježje, a to je, da bi se istakle kao:

Stvarni predloži za pomoć muslimanskom narodu u Bosni i Hercegovini pred prijetećom mu propasti.

Zar ne, jedan posve nov rad, jedna revolucija u našoj književnosti?!

Da, ali bez toga ne može biti!

I ja se čisto radujem, kako će od sada izgledati naša poučna literatura, koja će počimati sa svojim svježim praktičnim poukama iza tačke onamo, gdje je do sada zastarjela kritičarska prestajala.

Naravno, stvarni predloži niti moraju, niti smiju biti ograničeni samo na „Biser“, nego neka ih iznosi gdje ko hoće i kako hoće — svagdje će dobro doći. Pozvani će već iz njih istesati valjanu temeljnu gragju za narodni napredak.

Dakle, gospodo, bez mnogo rasprava i oklijevanja: na srijedu sa stvarnim predlozima! — Zove vas skrajna zabrinutost naroda za opstanak.

Bojna pošta 30. I, 1918.

Šemsudin Sarajlić

Književnost.

Nauka Islama.

Nedavno je izdao presvijetli Reis-ul-Ulema knjigu od 28 stranica, koja se zove »Nauka Islama«, napisao ju je Muhamed Seid ef. Serdarević, a prodaje se po 40 helera. Kao, neznan darak poslao mi je poštovani pisac ovu svoju knjigu na ratište. Kao da će reći: pogledaj, još nijesam sustao- I ja, kako s nekom osobitom manijom čitam nova djela od naših pisaca, prolisao sam i: ovu na dušak. I konačno sam rekao: Jedva jednom!

Naime: ima tomu i desetak godina, kako ćutim, da u našoj vjerskoj književnosti manjka na vidjelu ona prava žila kuca-vica ili drugin riječima: opažao sam, da se kod nas o svemu piše u vjerskoj literaturi, nego o pravoj bitnosti vjere Islama Šeriata. Ta srčika svuda je manjkala i mi smo možda na stotine gatalica više znali, nego li vjerskih ustanova. Jedino mogli smo čitati djela u kritičarskoim tonu pisana (i prevodjena) ili vječite opise namaskih i opet samo namaskih šartova. Hoću reći: popularna izrada i iznošenje na vidjelo bitnih ustanova Islama i Šeriata kod nas je posve krzljivo, ti su putevi zarasli, po kojima narod stupa, zatvorivši za sobom mektebska vrata i mi smo — žali Bože — u više slučajeva samo po imenu muslimani, ne poznajući onih pravih niti, kratko i bistro koje nas uz vjeru vežu. Po tom onda i mnogo popustljivosti ni vjeri i moralnom životu. Istina, imade i jedna jaka nit, koja nas još drži priličite u vjerskoj snazi, a to je nasljedovna religioznost u porodici, nu ova je za mlagji naraštaj (a možda i za stariji koji je pretura s koljena na koljeno) često puta tamna i tako raznolika koliko su samo raznoliki i položaji porodica. Tako se često desi da nasljednika porodice čvrsto veže uz vjeru jedna glavna nit, po čemu je u glavnom ipak priznat čovjek, a na sve drugo, bilo svjesno ili nesvjesno zaboravlja, prelazi preko toga ravnodušno i čini što ne bi smio činiti, a sve na stazi te nasljedovne religioznosti koja je njega naučila. Dobro je držiš li se ovoga pravca a za drugo kao da bi se moglo i kroz prste pogledati. I vidjeti je na primjer čovjeka, koji narevnije klanja, ali zečata neće da daje, ili jedan mjesec u godini posti i (gladuje, a jedanaest mjeseci pije i razvratno živi, nepitajući ni kada koji vakat namaza prolazi ili teži za Čabom i ide na hadžiluk, a da smrti ogovara druge, zavidi i t. d.

Činimo dakle često, u nepoznavanju bitnih ustanova vjere Islama i Šeriata, mnogo toga, što kao Muslimani nebi smjeli činiti i što nam može da potkopa ona dobra djela, makar kako da smo duboko u njih ogrezli. A ima i toga, da baš oni, koji se tako jednostrano vjere drže, naročito po tom nasljedovnom pravcu ne samo da spočituju drugima, koji slobodnije, a ipak potpuno u okviru Islama žive, što nijesu na nj i h o v o j stazi daleko kao oni, nego te druge i meze i okreću se od njih, kao da ni Muslimani nijesu.

Ili konačno ne činimo ništa zloga, čuvamo se grijeha, naučimo ono što ima napisano u našoj vjerskoj književnosti, redovito se držimo glavnih načela vjerovanja i obavljamo dužne ibadete, a onda objesimo ruke niza se: ne vidimo više ništa pred sobom i čini nam se, da je to sve (što je već tu) što Islam naučava i Šerijat propisuje. A ne znamo, da je sve to, što dosad imamo, sve samo temelj, koji raslače na stotine ih već dugo vremena, a niko se ne laća da dalje zida. Nego se često vidi i čuje izmicanje: to je daleko, dok bi se ljepota islamske nauke opisala. »prosto nam ne dopušta« i t. d. A mi sveudilj samo temelje vidimo i nikada velebne zgrade koja je — amanetu! — u istinu velebna, samo je za našeg čovjeka nema na vidjelu, koji jedno svojim materinskim jezikom umije da zbori i čita. I s toga baš što manjka ta popularna izrada nauke Islama i Šeriata, narod i lut svk na svoju stranu (svojom odmjerenom stazom), ne poznaje krnjavo svoje vjerozakonske propise i sasipa se pod drugim strujama realnog života, kao prašak pod prstom. — Tereti li sada ovo što našu ulemu, neka sama misli ja ne idem za tim, da naročito o tom raspravljam, nego samo svodim ovijem čitateljeve misli na novu Seidovu knjigju »Nauka Islama« da uoči njezinu veliku važnost i zadaću, prije, nego je i otvori. A kad je pročitate, zar ne, reći ćemo: hvala Bogu, p r v a brazda je već

zaorata! Nastavimo samo dalje, nužno je, jer do ploda je još daleko.

Rekoh: da s nekom osobom manijom čitam djela naših pisaca, pa se tako i ove Seidove knjige prihvatih. Mislio sam: sve jedno što mi je na dar poslata i što mi je Seid kao brat drag, knjigu moram najpažljivije prozreti i tako je suditi. Ali po pročitaju, kako god je obrnuo, kako god je mjerio da je tanka i uzimao obzira na svrhu, za koju je najviše napisana, ipak ne mogu nikako reći: da nije — kao prva ove vrsti — potpuno podeseo izradjena i da ne dugujemo piscu hvalu i potpuno priznanje za trud, koji je u ovo djelo uložio.

Ono, što je u »Nauci Islama« obradjeno, jako je dobro, čisto vještački pisano. Ne zaboravimo, da je to u glavnom knjiga kako i pisac kaže — za nepismene, koje pred sobom zamišlja »iz raznih slojeva i staleža, nejednake dobi, inteligencije, naobrazbe te moralnog odgoja i snage«. Takve ljude zamišlja pisac kao uži krug svojih suvjernika u kaznioni i za njih zaokružuje nužno gradivo iz vjeronauke (Predgovor). A ja bih rekao: to nije samo tvoj uži krug, takva je masa, narod, i što mi ovamo najbolje znamo, takva je gotovo sva vojska, koja pred nama stoji. Za nas je ovamo upravo ova knjiga dobro došla, da je na kamare najsrdahnije dočekamo u naručja. A sad bi bila reda, da malo i knjigu prelistamo. Nu, oprostite mi, ja toga ne ću učiniti s razloga: 1- što je sve dobro pisano, pa kao takvo neka svako to pročita; 2- što je cijena knjige vrlo niska (ali ne mislim ovijem, da bi je trebalo povisiti), pa je i najsiromašniji može danas kupiti. Nego ću se dotaći samo nekih zanimivih stavaka, koje u našoj vjerskoj književnosti po prvi put na površinu izbijaju. Citiraću ih nekoliko:

Po četira rečata ičindije i jacije su muštehab (makar da se zovu »suneti«) — str. 9.

Nijet je stvar srca, pa se ne mora nikako jezikom izgovarati, a kamo li još i držati određenih riječi — str. 10.

Od dužnosi postenja uz ramazan su izuzeti: 4. i 5. trudna žena i dojkinja, ako će post nauditi njoj ili djetetu, Ako je radi životnih prilika upućen na tako teške radove, pri kojima je nemoguće ili gotovo nemoguće izdržati post — str. 13. i t. d.

Zar ne, Seid ovako udara novom stazom, što do sada ne htjede niko kod nas učiniti On odvažno ustaje — prema Božijem kjelamu: la jukjellifullahu nefsen lila vus'aha — i otvoreno kaže: kako je što, što može biti i što ne. Stoji na stanovištu, da varanja nema, težak je grijeh, i onda s razlogom, sa savjesnim osjećajem dužnosti te vjere, postupaj kako možeš, bez zamjerke, prema prilikama svoje istinske mogućnosti kao čovjek iskren i pošten. Seid je još uređivao list »Muallim« tri godine, napisao još deset drugih djela vjersko-znanstvenog sadržaja i svuda pucaju iskre zdrave nauke sa zdravih podloga — pa recite, ne zaslužuje li da mu sad dadnemo jedan počasni naziv, da je on kod nas i za nas n o v i m u d ž t e h i d ?, naročito po njegovom poznatom mi, a još ne štampanom dijelu »Pitanja i odgovori«.

A sad još jedan pogled u »Nauku Islama«: Na str- 26. kaže Seid, da su veliki ili teški grijesi izmedju ostalog i »borba učenih izmedju sebe« i »kamatovanje«. Ovo je po mom shvaćanju, preopćenito rečeno. Držim, da je trebalo doći »borba učenih izmedju sebe — za svoje osobe i položaje« i »kamatovanje ili lihvarenje« ili samo »lihvarenje«. Kod borbe je valjda mišljena personalna borba, jer borba učenjaka za principe nema smisla da bi bila veliki grijeh. Ali kad je ovako općenito osudjena borba izmedju učenih, oni, knjiga namijenjena. razumjeće i borbu principijelnu (kalemom), pa će štetno osudjivati svuda i polemika nije više zdravo zrno za tlo njihove duše.

Isto tako »kamatovanje«, kad stoji tako općenito da je težak grijeh, onda oni, koji se iz ove knjige prvi put upoznaju sa naukom Islama i nauče to, ne samo da bi kad pustili svoj novac u živi promet kroz novčane zavode, nego će mrziti i sve one, koji to čine. A pošto je ovo jedna jako osjetljiva točka našega i sadašnjeg i budućeg života, to neka mi gg. čitatelji dopuste, da na adresu g. novog mudžtehida iznesem jedno drugo stanovište.

Kamatovanje može da bude iz četiri načina: aktivno i pasivno, direktno i indirektno. Aktivno je, kad čovjek daje svoj novac, robu li posjed na zaradu, a pasivno je kad tuđi novac,

robu ili posjed uzima na zaradu. Direktno je kad oko te svoje imovine sam radi i izravno, prihode prima, a indirektno je, kad u tu svoju imovinu još koga udruži, koji radi, a on samo vuče dobit (što finansira i stara se). Koji se način misli? Prema općenitom pojmu, »kamatovanje« bio bi sva četiri načina uključivo i još jedno peto, kad se previšim kamatovanjem oštećuje i do kože guli drugi što se imenuje »lihvarstvom« — Ustajati protiv prva četiri, u današnje doba značilo bi biti laik u znanosti »nacionjalne ekonomje« i kazati muslimanima: ne, vi ne smijete u sklop organizatorskog rada, objesite ruke niza se i odadirite snagom ledinu! Dopustiti pak peto (lihvarstvo) kao podnošljivo, bio bi takodier zločin. Dakle ipak ima jedno i strogo zabranjeno kamatovanje, ali ga je trebalo obilježiti: koje je to i u kojem slučaju.

Zastupa li Seid sa »kamatovanjem" uopće prihod od novca i to ležećeg, negdje pohranjenog, bez aktivnog sudjelovanja njegovog vlasnika uza nj; što potiče vlasnika na nerad, jer mu je prihod osiguran, to je druga stvar. Nu i ovdje se namiče pitanje: bi li po tom bio moralan prihod trgovca, koji takodjer ništa ne producira, nego uložiti novac u robu pa je prodaje Kod te robe dobije prihod na svoj kapital kao oni, što dadne čovjeku svoj novac i dobije od njeg prihod na svoj kapital? Ili je li po tom častan prihod zemljoposjeda, kućnih kirija i t. d - gdje leži samo kapital, a posjednik ništa ne radi, kad ne bi bio radi (ne producira) nego uložiti novac u robu pa je prodaja i od vjeku svoj novac i dobije od njega prihod na svoj kapital? Ili je li po tom častan prihod zemljoposjedu, kućnih kirija i t- d. dozvoljen ulog novca od ljudi na kamatovanje na pr. u jednu gospodarstvenu zadrugu, koja svojim jeftinim kreditom suzbija lihvarstvo i čuva ljude od nasjedanja i propasti, pomaže ih do najveće mogućnosti u njihovom gospodarstvenom razvoju i t. d- Reći će se možda: nepokretni posjed ne može doći ovdje u obzir već po samom svome svojstvu, nego samo roba i novac i roba (sve što se može kupiti i prodati pa bilo to sirovine ili izradjena roba, stoka, plodine, uresi i t. d.) pošto nema svote stalne cijene i što mora ići kroz promet dok dodje od proizvajdača do potrošača, mora da odbacuje prihod od svoje vrijednosti i zarada na njoj je dozvoljena i slobodna — naravno do izvjesnih granica: »gubni-fahiša« — tek novac (bilo kovani sa faksičnom ili papirni sa izrazujućom vrijednosti) pošto ima svoju stalnu cijenu i služi kao sredstvo za promet, kao takav ne smije da se kamatuje.

Jest, razumim, samo da je tako uvijek i ostalo. Ali se je sistem novčarstva, mijenjao, i po današnjem stanju — rezultirajući položaj i ulogu novca iz njegove temeljne pozadine, iz financijalnog ustrojstva svih jaklin država na svijetu — znanost u narodnom gospodarstvu poznaje da je novac roba i ništa drugo nego samo roba, kao i sve druge u prometu. I prije, nego povučemo odavde nužne konzekvence, neka mi se dozvoli, da istaknem — zašto je i novac roba.

Nekada u primitivno doba života kad nije bilo novca, kupovala se je jedna stvar za drugu, prva se je drugom plaćala i druga je po tom bila novac. Zapravo: i novac i roba bila je ta druga stvar, kao i danas, samo s tom razlikom, što danas za novac služe jedino plemenite kovine zlato i srebro, mjesto svih mogućih raznih stvari prije. I kako su te razne stvari prije imale nestalnu vrijednost i po tom bile roba, tako i danas još i zlato i srebro imaju nestalnu vrijednost: skuplje su kao i novci, ako se ne kopa tih ruda dosta u zemlji i kupuju se iz van a jeftinije su, čim ih više u zemlji ima i kad nasrnu izvana za izvezenu robu. — To je glede same bitnosti ili materije novca tj. glede kvalitete, kao i za ostalu robu. — Može se reći: »Da, bio novac skuplji ili jeftiniji, tj.-mogao ga dobiti više ili manje, ipak se može zakupiti godišnje vazda jednako od s v a k e stotine sa na pr. 5 po sto, što je jednako uzimanju njiva pod zakup (ćesim), manje, gdje ih aga manje imade i više, gdje ih više ima.

Jest, ali sad ovdje dolazi u (obzir trgovina s novcem, što će se najbolje razumiti, ako sebi predočimo jedan srednji novčani zavod. Takvi je zavod isto što i trgovac: koliko treba za manje zavode (svoje mušterije), toliko i poteže od državne banke, koja novce pravi i izdaje ih samo srednjim novčanim zavodima »senetek« samo onoliko, koliko ovi naručuju ili kupuju.

A ovi mogu naručivati samo toliko, za koliko mogu jamčiti. I sad, je li mnogo potraživača, i novca da ponestane, udaraće mu novčani zavodi veću cijenu, tj. poskupljaće za jedan, za dva i više po sto, pa će novac postajati skuplji isto kao i roba kod trgovca, kad se više traži, nogo što je on imade. Naprotiv, traži li, ga se malo, da ne leži džaba, prodaje se uz niži procenat.

Državna banka, koja pravi novce, ne smije ih ipak više izdavati, nego što njoj vlada i zakon dopuštaju. Desi se na pr. da ona moradne isplatiti inozemstvu mnogo novaca, eto opet oskudice i poskupljenja novca u kući, jer se me može s izvora dosta da dobije. Ili se u inozemstvo izveze mnogo robe ili otud nagrne novac eto ga onda obilno kod kuće i pojeftini. U kojim je državama srebrena valuta, zlatna je novac tamo roba i kupuje se po pogodbi, a u kojima je zlatna valuta, srebrni se tu novac kao roba kupuje.

I tako dalje. Još mnogo je drugi uvjeta i okolnosti, po kojima se vrijednost novca ravna i razlikuje. Ali, u glavnom, po razvoju i organizaciji moderne nacionalne ekonomije, princip ostaje uvijek isti: kao što je rad (činovnika, zanatlija, poslužitelja i t. d.) roba sa cijenom po potrošku i ponudi, isto kao i sva druga dućanska roba. Ovako financijska znanost o novcu, da je roba, koju novčani zavodi od viših jeftinije kupuju i manjim (potrošačima) skuplje prodaju i na toj robi zaraduju kao i trgovac na svojoj. Po tom novčani zavodi iskazuju u svojim bilancijama »čisti dobitak«, koji je ovisan o novčanom tržištu, a ne o kamatovanju kao takvom.

I sad nastaje pitanje: što je zapravo »kamatovanje«, koje nauka Islama strogo osuđuje i označuje kao veliki, i teški grijeh? Je li to guljenje i oštećivanje — »liharstvo« (gabni-fahiš, kao i kod trgovina), Ali uopće prihod od gotova novaca, od pokretne imovine? Dolazi, li »kamatovanje« u obzir samo kod pozajmica ili i kod prometnih ti gospodarstvenih operacija? Odnosi li se kamatovanje samo ma novčano poslovanje ili i na robu (na pr. roba za robu, novac za robu i roba za novac)? Mora li na pretežak i mali radnik u opravdanoj svojoj potrebi samo kupoprodajom dolaziti do novca (pa makar mnogo časovito-štetovao) i kako bi se danas bez gospodarstvenih poduzeća sa svojim ulozima korisno ispomagali? I tako dalje.

Eto ovo je ona točka koju upućujem na adresu gosp. novog mudžtehida i to ne samo obzirom na str. 26. »Nauke Islama«, kolikolinače sa željom, da bi on izradio jednu naročitu knjižicu o kamati sa islamskog gledišta, svestrano (vjerske norme, znanost i prilike života) i. logički (kako je on to već dobar logičar), pa da jednom budemo potpuno na čistu s tim pitanjem.

Jer ono, što je dosad o kaimatovanju tamo amo nabacivano, pisano je s običnom površnošću i neznanstveno (bar ja nijesam što temeljito čitao u našem jeziku).

Kad konačno zatvorimo knjigu »Nauka Islama, čutimo, da u njoj nešto manjka, makar da ne zaboravljamo u koju je svrhu pisana. Manjkaču u njoj dva odlomka, bolje dva poglavlja (ili, recite kako hoćete) o dužnosti, rada i o dužnosti udruživanja. Zar ne Seide, — izradi, ih makar za hator za drugo izdanje!

Bojna pošta, 1. Augusta 1917-

Šemsudin Sarajlić

Gospodarstvo.

Nekoliko misli o riješenju bosanskog agrarnog pitanja.*)

Gosp. Dr. C. T. iznio je koncem januara 1918. u »Hrv. Dn.« niz dragocjenih pogleda pod gornjim naslovom o konačnom pravičnom sredjenju agrarnih odnošaja kod nas. Ovo pitanje

*) Ova je stvarca posebno preštampana Iz »Hrv. Dnevnika« i može se dobiti kod uredništva „Bisera“ uz cijenu po 50 filira.

— istina —odnosi se specijalno na naše zemljoposjednike, ali, općenito uzevši, tangira konačno i nas, svu muslimansku za jednicu B. i H. Stoga ne možemo preko toga nehajno da predjemo, ovaj put tim više, što »misli« gosp. Dr. C. T. vidimo da su tako važni gospodarstveni principi i tako stvarni predlozi u ovom pitanju, kako do sad još nišgdje ne nazresmo s autoritativne strane. Pa ih prenosimo ovdje — da ih sačuvamo sebi — djelomice iscrpno, djelomice doslovno, u glavnom, kako sijedi:

6- Ako je kmetska institucija zbilja tako loša, da su o njejoj nesavremeniosti i štetnosti uvjerene nesamo obje stranke nego i država, onda za potonju nastaje dužnost, da kmetstvo u Bosni ograniči, ublaži i vremenom posve ukine.

7- Ograničiti se može ponajprije na taj način, da se zakonom zabrani sklapanje novih kmetskih ugovora i, da se od sele dozvole samo najamni ili zakupni ugovori sa razboritim, objestranim pravom otkaza.

8. Pošto je kod kmetskog odnošaja najmodernija strana ta da se najamnina daje u naravi a ne u novcu, da se prema tome danas u dvadesetom vijeku podržaje sredovječni naturalni sistem, trebalo bi taj sistem posve ukloniti, Pred desetak godina je država dokinula svakogodišnje ocjenjivanje desetine a mjesto toga za obračunvanje poreza usvojila desetgodišnji promjer i ustanovila paušalni relutum, pa ako je po državu pravo da naturalni desetinski sistem zamijeni, novčanim porezom a svakogodišnjju procjenu desetine poprečnim paušalom, može se iz istih motiva zahtijevati, da kmet daje zemljeposjedniku hak u novcu i da se taj procijeni prema rezultatima. desetinske paušalizacije. Gdje se daje trećina haka, odnosi, se ovaj prema desetini kao 3:1., gdje se daje četvrtina, kao 2.5:1 a gdje se daje polovina kao 5:1. Hak bi dakle imao iznositi 3, 2.5 odnosno 5 puta toliko koliko desetina.

9- D o k i n u t i može se kmetstvo na tri načina: o t k u p o m, d i o b o m i m u l k i z i r a n j e m.

Kod odkupa ima se dakle jedna od obih stranaka odreći svoga prava na zemljište, dakle ili aga posjedovnog te kmet kmetskog i zato dobiti primjerenu novčanu odštetu, dočim bi druga stranka zemljište preuzela u slobodno vlasništvo te bi se ovo time rasteretilo. Pošto su u kmetskom odnošaju interesirane dvije stranke te konkuriraju dva prava, to već pojam ravnopravnostt zahtjeva, da se rasterećivanje provede na zakona, koji obim strankama daje jednako pravo zahtijevati, da se kmetski ugovor razriješiti.

Dosadanja praksa otkupa kmetstva »bazirala se samo na kmeta a agu i bega bi zanemarivala. Da li je to bilo politički uputno, o tome je suviše raspravljati i uz stare nabrajati argumente, što ih je u istočnim stranama Bosne i Hercegovine iznio tečaj svjetskoga rata. Jednostrano favoriziranje kmeta pri otkupu svakako nije ni u ekonomskom ni fiskalnom vidu, opravdano, jer zemljeposjednik predstavlja za državu jaču kapitalnu privrednu snagu, on sudjeluje u trgovačkoj, industrijalnoj i prometnoj privredi te već zato treba država da se na nj bar u onoj mjeri, obazire, u kojoj se obazire na kmeta.

Prema tome valja dakle dati i, agi, kada mu bude od koristi, pravog da zahtijeva, da mu se sa zemljišta digne kmetsko pravo i ovo rastereti i treba mu u tom slučaju dati, ako je od potrebe, zajmove pod istim uvjetima, pod kojim se daju kmetovima.

U slučajevima, gdje se kmet ne ogriješi o svoju dužnost obzirom na davanje haka trebati će ustanoviti, je li preče agino pravo na otkup ili kmetovo.

Preče pravo trebalo bi priznati agi, svakako, ako je kmetski odnošaj na evidentnu štetu zemljevlasnika. To se dešava, ako je kmetsko zemljište potrebno, agi za, komasaciju sa većim kompleksom begluka, koji okružuje kmetište, ako je ovo na putu ekspanzivnijem iskorišćivanju ovog obsegom i ekonomskom vrijednošću većeg begluka, ako mu zakrči put, vodu za piće i racionalno natapanje ili mu kmet smeta u pradoktivnijem iskorišćivanju zlonamjernim ili ponovnim nenamjernim oštećivanjem usjeva, poljskim ili šumskim kvarom,

Važan razlog, da se zemljevlasniku prizna, preče otkupno pravo, biti će i taj ako kmetsko pravo priječi evidentno produktivnije iskorišćivanje kmetskog zemljišta u agrarno-indu-

strijalne i druge svrhe i time postizavanje veće zemljišne rente, rente, nego li se može postići, običajnim primitivnim narodnim agrikulturnim pomagalicama, kojima raspolaže kmet.

Pravedno bi bilo davati zemljovlasniku i u onom slučaju preče pravo, kada zemljište uslijed kmetskog tereta, gubi preveć od svoje materijalne ili prometne vrijednosti, jer se dešavaju često prilike, da bi zemljevlasnik mogao svoju zemlju prodati uz najpovoljniju cijenu, a on toga ne smije, jer je opterećena kmetskim pravom, a pravo, koje brani poštenim načinom postići veću cijenu imetku nije pravo, nego nepravda.

Vlasniku trebalo, bi priznati veće pravo i u onim slučajevima, gdje je kmetski odnošaj kmetu samo pretekst za lašnje postizavanje druge privrede a poljodjelstvo samo nuzgredna zabava. To biva u onim slučajevima, kada kmet drži kafanu, birtiju, trgovinu a čifluk samo u tolika obraduje, da ga vlasnik sa lukrativnog mjesta ne može dići; gdje on sa svojom čeljadi ide na nadnicu ili šumski posao a čifluk za nevolju obragjuje ili bolje rekuć zanemaruje nadničarima, gdje se bavi u tolikoj mjeri stočarstvom, da mu je čifluk nuzgredno pitanje i tek služi stalom ili torom stoci.

Jednom riječi, **vlasniku zemljišta** valja priznati preče pravo otkupa u svakom onom slučaju, kada je kmetstvo na materijalnu i moralnu štetu vlasnikovu, kada prijeći podizanje zemljišne rente, kada ju kmet neće ili nemože obraditi u onoj mjeri, u kojoj to zahtijeva moderno poljodjelstvo. Ovaj potonji zahtjev je pravedan jer je prošlo vrijeme patrijarhalnom ralu i drvenom plugu a došlo je vrijeme industrijalizacije poljodjelstvu. S tim valja u Bosni računati ako se hoće zakonom modernizirati agrarno pitanje, valja istim pravom prisiliti seljaka na modernije iskorišćivanje zemljišta. Zar bi mi u svjetskom ratu patili onu glad, što smo je patili, da naš seljak obragjuje zemlju racioalno i u onoj mjeri, u kojoj je to moguće.

Preče pravo otkupa trebalo bi vindicirati kmetu onda, ako navedeni razlozi me govore u prilog agi i ako njegov težački rad daje dovoljno jamstva, da će valjano obraditi i iskorištiti zemljište i na njemu naći povoljnu egzistenciju.

10. Jedna od najvažnijih i najtežih zadaća kod otkupa agrarnog odnošaja, biti će **pravedna procjena** zemljišta, koje se ima rasteretiti. Riješenje agrarnog pitanja je stvar općega dobra te ne smije da bude podvrženo nikojoj trgovačkoj konjukturi. Preпусти li se odmjerenje otkupne cijene prilikama i spekulaciji izvrgla bi se čitava akcija zloporabi, što je najbolje dokazala praksa zadnjih godina, gdje se je u Bosni rodila posve nova lihvarska industrija, koju je narod zgodno, prem jednostrano okrstio imenom **kmetoderstva**. Rekoh jednostrano, jer bi kmetoder posve nepristrano, derao i sa age, i sa kmeta, što bi više sadrijeti mogao. Svako lihvarsko i mešetarsko posredovanje u otkupnim postavima, pojavilo se ono bilo u kojoj formi, trebalo bi zato najstrožim zakonom zabraniti. Pisac dalje pod ovom točkom (10.) izvodi, da se procjena zemljišta obavlja najbolje po godišnjem bruto prihodu, koji predstavlja **deseti** dio vrijednosti zemljišta ili još bolje po desetinskom paušalu, od kojega je vrijednost zemljišta za **stotinu** puta veća, pa nastavlja u toč. 11., da po ovoj već poznatoj procjeni nije tačno kad bi kmet tražio da dobije dvije trećine, a agi, da bi pripala samo jedna trećina, jer:

Kmetskom selištu konkuriraju dva prava: pravo vlasništva agino i pravo uživanja kmetovo. Materijalnu vrijednost ovih prava možemo procijeniti po koristi, što one nose njihovim nosiocima. Mi možemo računati, da poprečno od godišnj[^] prihoda zemljišta valja odbiti na troškove obradivanja 30%, na desetinu 10% a od ostalih čistih 60% dobiva aga 30% u ime trećine a kmetu ostaje čistih 30% i prema tome bi kod diobe zemljišta, odnosno njegove vrijednosti, zapao kmeta i agu jednaki dio.

Ali time račun još nije dovršen jer osim materijalna vlasništva ima vlasnik *u zemlji* još i novčanih uložaka, koji mu se prije diobe naravski imadu vratiti. Ti su ulošci prije svega tapijska pristojba, koja u tursko doba iznosi kako je rečeno 10% vrijednosti i koja i danas postoji pod imenom prenosne pristojbe a iznosi 4% vrijednosti. Osim toga plaća vlasnik godišnje 0.4% zemljarine, a ova, ako ju kapitaliziramo, opet predstavlja 6.6% ukupne vrijednosti zemljišta.

Da bude dakle dioba pravedna, valja najprije vlasniku vratiti 4% prenosne pristojbe i 6.6% kapitalizirane zemljarine, dakle svega 10.6% a preostalih 89.4% podjednako razdijeliti među agom i kmetom.

Prema tom računu ima aga pravo na 44.7% + 10.6% = 55.3% a kmet na 44.7% zemljišne vrijednosti.

Tu je dakako uračunana samo vrijednost golog mirijskog zemljišta a ne zgrada i voćaka, koje se na njemu nalaze. U slučajevima, gdje su one agino vlasništvo, a to biva skoro uvijek, morati će kmet naravski po procjeni ili po posebnoj nagodbi naplatiti jer po agrarnim zakonima **gradilište i voće su mulkovno vlasništvo**, vlasnik ima **mulkovno pravo** i to mu se ima naplatiti prema ustanovama, koje vrijede za promet mulkovnog vlasništva.

12- **Diobom** razriješiti će se kmetski odnošaj onda, ako ni kmet ni aga ne privole na otkup, nego obojica zahtijevaju fizičnu diobu zemljišta. Ta bi se dioba naravski imala provesti pod upravom vlasti te valja iz mase najprije izlučiti zgrade i zakoniti pola dunuma mulka oko njih te voće kao neprijeporno, mulkovno vlasništvo agino a preostale zemlje imale bi se po kjuću 55.3:44.7 razdijeliti između age i kmeta .

Ovoj će diobi biti posljedicom djelomično atomiziranje čifluka. Gdje je kmetište dosta veliko, neće to možda toliko smetati, ali gdje je malo te oba dijela nisu dovoljna da prehrane obragjivača, prijeti od njih seljaštvu proletariziranje. Tome bi mogla predusresti država, davajući strankama od susjednog, zemljišta ili od mere bezplatno toliko zemlje, koliko je potrebno za arondiranje obih dijelova bivšeg kmetišta, tako da je posjednicima zajamčena sigurna egzistencija i uspješan poljodjelski rad.

14. Najradikalniji način, kojim bi se moglo riješiti agrarno pitanje u Bosni i koji ima tu prednost, da državu nebi stajao ni novčića, bio bi napokon taj, da država izda zakon, kojim se sva erazi-mirija m u 1 k i z i r a, to jest kojim se m i r i j s k o v 1 a s n i š t v o pretvara u mulkovno. Što to znači, razabrati će čitatelj, ako ukratko razložimo razliku između oba pravna poima, koji su osnovom zemljišnom vlasništvu u Bosni.

Mulkovne zemlje su neograničeno vlasništvo vlasnika, koji može s njima po volji raspolagati a da mu država u to ne smije ticati, one dapače državi ne plaćaju ni desetine a kamo ti da bi ova vlasništva mogla bitno ograničavati. Na mirijskim zemljama ima država pravo »r e k a b e« to jest vrhovnog gospodstva a to pravo izvršavala je ona u tursko doba a vrši donekle još i danas time, da je mirijsko vlasništvo opteretila raznim teretima i granicama, koje ograničuju pravo vlasništva i slobodnog raspolaganja. Zakonom od 29. prosinca 1912. dokinuta su doduše najteža ograničenja, kao n- pr. da se mirijske nekretnine bez dozvole vlasti ne smiju dijeliti i prodavati, no još ih ni danas vlasnik ne može testirati, uvakuirati. niti ih osim poljodielokrug obragjivanja podvrći kojoj bitnoj promjeni, n- pr- zasaditi vinovom lozom ili drvećem, Pozivom na pravo rekabe dozvoljava država pravo nasljedstva na mirijske nekretnine samo do četvrtog stupnja te tereti miriju raznim servitutima a ako si ona prisvaja pravo, ikako utjecati na razvoj kmetskog pitanja ili na način njegovog riješenja, čini to opet jedino na temelju svoje rekabe, svog vrhovnog zemljišnog gospodstva.

Odreknje li se država ove rekabe te pretvori li mirijsko vlasništvo u mulkovno, onda jednim mahom padaju sva ograničenja zemljišnog vlasništva, zemlja postaje slobodna, servituti i drugi tereti, koji ju kao zadnji relikti sredovječnih turskih pravnih nazora u današnje, moderno doba prtiskuju te joj brane racionalno iskorišćivanje, padaju, pada time i nemoderna desetina, koju država može zamijeniti, modernim poreznim sistemom a pada i kmetstvo kao institucija, koja stoji pod državnim ingerencijom. Onim časom, kada mirija postaje mulkom, postaje kmetski ugovor privatno-pravnim emfiteutičkim zakupnim ugovorom, koji poznaje samo dva kompacisenta, vlasnika i zakupnika dočim dosadanji treći — država — iz tog odnošaja istupa- Dosadanji kmet gubi ovaj njemu toliko mrski naziv i postaje zakupnikom, koji svoj zakupni odnošaj prema vlasniku može sporazumno s ovim udesiti a da se politička vlast u to nema miješati a nastane li iz tog odnošaja kakova rasprava

između obih stranaka, neće ju riješavati politička vlast nego redoviti sud.

Mulkizacija bila bi za samu državu prem se ona odriče svoga prava rakabe, upravo od neprocjenjive vrijednosti. Ne samo da bi se riješila silnog posla oko riješavanja agrarnih sporova, nego bi mogla i pitanje raznih servituta, koji su do sele u Bosni bili velikom zaprekom, da se prirodno blago šuma i zemalja racionalno iskoristi, riješiti u modernom duhu.

Pitanje je sada imade li država pravo da svojevrijedno pretvori mirijsko vlasništvo u mulkovno? Na to možemo odgovoriti, da ona to pravo ima i da bi vršenje toga prava posve odgovaralo onom duhu, na kojem se osniva tursko od nas recipirano agrarno zakonodavstvo. Erar imao je u svako doba prava da zemljeposjednicima izadaje carsku mulknamu (mulkna-mei humajun), kojom mirijski posjed prevara u mulkovni. Takove mulkname ili temlikname izdavali su carevi kao osobito odlikovanje a naročito onda, kada se radilo o mirijskim zemljama, koje je vlasnik želio uvakufiti. Da spomenemo od mnogih primjera samo jedan, sjetiti će ma na vakufske zemlje Gazi Husrefbega u jajačkom i tešanjskom kotaru, koje su mulknamom pretvorene u mulkovno vlasništvo i danas još kao takove postoje. Sva suverenska prava, što su nekoć dolikovala u Bosni sultanu, prešla su na cara i kralja Franju Josipa I. i na njegove nasljednike a među tima i pravo rekabe i pravo »mulkijeta«. To pravo može on vršiti kao osobitu milost u pojedinim slučajevima a može ga vršiti i sumarno zakonom, koji bi odredio, da se sve mirijske zemlje bez razlike pretvore mulkovne. I naša je uprava u mnogo slučajeva uslijed molbe dozvolila pojedincima mulkizovanje mirijskih nepokretnina. Jedino ovo ultra radikalno riješenje odgovaralo bi modernim duhu vremena, njime bi napokon i Bosna stupila u kolo modernih zemalja, jer bi i iz nje nestalo ono sredovječno razlikovanje između lenške i alodijalne zemlje.

15. Reforma i konačno riješenje kmetskog pitanja imali bi se prema raspoloženju kretati ovim smjerom:

I. Ograničenjem kmetstva i ublaženjem štetnih ustanova:

- a) zabranom sklapanja novih kmetski ugovora;
- b) dokinućem postojećeg naturalnog sistema kod davanja haka, nadomjestiv ga novčanim zakupom, gdje se zakupnina osniva na desetinskoj paušalnoj procjeni;
- c) dozvolom, da age, u svrhu komasacije, mogu svoje čift-luke međusobno zamijenjivati;

II. Dokidanjem kmetstva, i to:

- a) fakultativnim odkupom, koji mogu i aga i kmet jednakim pravom u svoju korist zahtijevati;
- b) fizičkom diobom uz pripomoć države, koja bi se mogla postepeno provesti u onim slučajevima, gdje se ne može provesti fakultativni odkup i
- c) kao ultima ratio: mulkizovanjem mirijskih zemalja

III- I kod odkupa i kod diobe imadu se zgrade i mulkovno zemljište oko njih i voćke u korist iz mase izločiti a preostala zemlja, odnosno njena novčana vrijednost, tako razdijeliti, da zemljeposjedniku zapane 55.3% a kmetu 44.7%.

IV- Konačno bi država kod diobe imala strankama odstupiti za arondiranje potrebnu zemlju iz takozvane »carevine« i provesti iracionalnu komasaciju.

Dr. Č. T.

Mi smo učenom gospodinu Dr. Č. T. vrlo zahvalni za ove stvarne predloge, a naročito za točku 14- o mulkizovanju, koja bi našim zemljeposjednicima trebala postaviti za svoj ideal i boriti se za nj, na temelju krivnog poroka u ratu, dok se ne oživotvori carskom milošću na korist naroda.

S druge strane, drago nam je, što ovim imamo priliku u jednom životnom pitanju, da pokažemo našoj inteligenciji, kako bi poželjno bilo, da se prešno ističu stvarni predlozi u drugim našim životnim pitanjima i kako da skućeno poznavanje naroda u nužnom razvijamo do primjerene visine.

Uredništvo.

Kulturne bilješke.

Školstvo u Turskoj.

Od početka Islama pa sve do danas, u cijelom islamskom svijetu služile su džamije kao javni prosvjetni zavodi. Posebne škole u Islamu počinju vladavinom Emevija¹⁾, a kasnije su se proširile po cijelom islamskom svijetu, te postadoše razsadnici- ma kulture i napretka, od koje se je koristio cijeli svijet.

Osmanlije postigavši samostalnost (699- p. H.) osnavaše novu -islamsku državu. Zatim proširivši svoju vlast i po islamskim krajevima, gdje zatekoše ogroman broj prosvjetnih zavoda i medresa za čiji su se napredak i održanje živo zauzimali kao što i po novim islamskim krajevima osnavaše velik broj prosvjetnih zavoda i medresa koje i danas, i ako su se oni iz nekih tih krajeva povukli, podsjećaju na sjajnu kulturu i prošlost njihovu. Oni i ako su od početka živo radili na kulturnom polju glavna i usavršena uredba njihovih prosvjetnih zavoda počinje sa sultan Fatihom.

Kada je sultan Fatih Mehmed osvojio Carigrad (857. H-), dade sagraditi džamiju i niže nje medresu zvanu »Fabhane« na mjestu, koje sam izabra i koje se i danas po njemu zove »Fatih«. Pošto bi dovršena gradnja medrese, priredi sultan Fatih svečano otvorenje, kojemu su prisustvovali svi veziri i on sam glavom. Nakon ovoga sagradi oko svoje džamije još sedam medresa. Za tim pozva iz svih islamskih krajeva glasovite alime (učenjake) u jednu anketu, te joj povjeri uredbu medresa. Ta anketa uredi medrese i ovako ih podijeli: 1. »Ibtidai charidž« (početni odjel, koji odgovara kod nas osnovnoj školi); 2. Ibtidai dachil« (donji stupanj gimnazije); 3. »Musile«²⁾ (gornji stupanj gimnazije); 4- »Sahin« (sveučilište). U sveučilištu bijaše više fakulteta: filozofska, pravni, literarni i t- d.

Za sultan Sulejmana je ova uredba popunjena. I za svjetske predmete biše otvoreni fakulteti sa posebnim »Musilama« pod imenom »Sulejmanije«. Za ove fakultete i za njih potrebite »Musile« sultan Sulejman dade sagraditi posebne medrese kod svoje džamije. Sveučilišni odjel »Sulejmanije medrese« imao je slijedeće fakultete: 1. povjesni (haidis, životopis božijeg milosnika i povijest); 2. matematsko prirodoslovni*);- 3- medecinski Koji je djak želio svršiti jedan fakultet »Sulejmanije« medrese morao je nakon apsolviranja »Ibtidai dachila« pohađati »Musilama« u Sulejmanije medresi. Tko bi svršio jednu Fatihovu ili Sulejmanije medrese musilu dobio bi ime »Mulazim« (Bachelier = abiturijent gimnazije) i ime bi mu se upisalo u carsku knjigu (»Raznamčei humajun«). Takav mogaše obnašati manje službe ili pak upisati se na sveučilište. Onaj koji bi svršio jedan fakultet sveučilišnog odjela na tim medresama dobio bi »idžazetnamu«, na temelju koje je imao pravo na slobodno tumačenje onih nauka, što ih je svršio, za tim na manje službe u zemlji kao i na pristup »ru'usi humajun imtihanu« (carskom doktorskom ispitu). Ko na ovom ispitu dokaže sposob-

¹⁾ Njihova vladavina počinje 41-om godinom po Hidžretu svršuje se u 129-toj godini- Za vrijeme vladavine Velid ibnu Abdil Melikja (umreo 96- H.) počele su se osnivati posebne škole (Sejjid Emir Alina povjest).

²⁾ Tko je želio stupiti u »Ibtidai charidž« morao je znati čitati i pisati, morao je naime svršiti »Mehalle sibjan mekteb«.

³⁾ Kasnije prozvana »Tetimme«.

⁴⁾ Ovdje, spadaše i tehnika.

⁵⁾ Riječ idžazetnama složena je od arapske riječi »idžazetun« (dozvola) i perziske riječi »name« (=pismo). Prema ovom značila bi idžazetnama pismena dozvola. Kao tehnički izraz znači svjedodžba, kojom njezin vlasnik dobiva pravo slobodnoga tumačenja one struke, za koju je dobio tu dozvolu, U šeriatskim naukama može se dobiti idžazetnama i na pojedina djela n. pr. Idžazet na imami Bucharin »Sahih«, na imami Muslimov »Sahih«. Idžazetnama je i nastala od idžazeta na pojedina šeritska djela.

nost za »Kudvetul ulema« (doktor), dobije pravo na sve službe svoje struke u zemlji⁶⁾.

Tko položi ovaj doktorat uz njega mu Njegovo Veličanstvo sultan podijeli i muderisluk Ferhadije medrese⁷⁾. Ovo je posebna čast, te nije vezana za službovanje. Kandidat kada dobije ove časti prima i jednu malu plaću Ferhadije medrese. Ova je plaća za prava nagrada. Jer on nije vezan za službovanje.⁸⁾ Dotični u ime beriva ove plaće nemora biti ni podanik osmanliski. Takogjer tko nakon što mu se »tevdžih« učini (podijeli) ovaj muderisluk otpuče i nastani se u inozemstvu neće izgubiti prava na tu plaću, kad god se vrati u Carigrad dobit će ju.

Medrese su ovako cvale približno do 1100- god. p. Hidžretu. Iza toga su počele po malo nazadovati. To je doduše bilo u manjoj mjeri do pariškog kongresa (23. redžeba 1272-), a nakon ovoga su istom sve jače opadale. Ovomu jačemu opadanju medresa glavni je uzrok »Tanzimati chajrijje« (reforme), koje su stvorene pod konac vladavine sultan Mahmuda (1254.), a proglašene nastupom sultan Medžida na osmansko prijestolje 26. šabana 1255- (»Gjulchane chati humajun«). Te su se reforme u glavnom počele provoditi iza pariškoga kongresa. Odmah čim su se počele reforme provoditi pokaza se manjkavost u stručnjacima, zato se stanu otvarati posebne škole kao »Harbijje« (časnička škola), »Muhendishane« (politehnika), »Mulkijje« (niska škola za političke činovnike). Zatim su se škole sve dalje umnožavale, te kasnije bi osnovan i »Mearif-nazaret« (ministarstvo prosvjete), koji se je brinuo za te škole, dok su medrese sve više umirale.

II

Za vladavine sultan Hamida II. medrese su naročito padale, a osnivale su se sve više moderne škole. Medrese biše tako zanemarene, da su djaci (»taleba«) bili oproščeni od pohađanja predavanja i polaganja ispita. Tako oni zavodi postadoše razvrtni i zapušteni, da postadoše prave »Tenbelchane«. Djaci nisu ništa učili, a nije bilo ni, kakovih predmeta, koji se uče osim nauke o arapskom jeziku i nešto o šeriatu. Knjige iz kojih su djaci učili nijesu ni sa pedagoškog ni sa didaktičkog gledišta imale kakove vrijednosti. Kada opažao ovo gradjani, prestadoše svoju djecu davati u medrese, ali za to ih šiljahu u novo otvorene mektebe, koji cvatijahu i napredovahu. Većina onih, koji su se odgajali u medresama za Hamidova vremena, naučiše se sasvim mizernu i prosjačku životu »Džerru«-9) One, koji su se za vladavine Hamidove odgojili u medresama možemo podijeliti na tri vrste: 1- zapušteni, od kojih većina ništa nezna; 2. koji znaju nešto arapski i nešto o vjeri. Među ovim imade i vrlo pobožnih i vrijednih — ali su vrlo kratka pogleda. Znanje im se sastoji iz tri četiri knjige što su ih u medresi učili; 3- sposobni i vrijedni (kojih je malo). Treće sačinjaje »Ashabi ru us«- Većina »ashabi ru usa« svrši po jedan veliki mekteb ili fakultet novo osnovanoga sveučilišta u Carigradu ili koju veću školu u Evropi. Među ovim ih imade vrlo sposobnih, koji se prstom pokazuju kao merhum Mahmud Es'ad i njegovi drugovi.

Za vrijeme vladavine sultan Hamida II. osnovani i otvoreni su razni mektebi po svoj zemlji. Ti su mektebi u glavnom ovi: »ibtidaije (osnovne škole, koja je imala samo tri godišta), »ruždijje« (niža gimnazija), »idadije« (gimnazija), »tidžaret mektebleri« (trgovačke škole), »Sanaji. mektebi« (zanatlika škola), »ziraaat mektebleri« (ratarske škole), »dar'ul-muallimin« (učiteljska škola), »muhendis-mektebi« (realna), »mektebi sultanik«

⁶⁾ Tevdžih znači podijeliti a »teajin« naimenovati. Tevdžih u podjeljenju časti a teajin u naimenovanju u službu upotrebljuje se.

⁷⁾ Ovaj muderisluk je kasnije osnovan i za »Kudvetul ulema« privezan.

⁸⁾ Ovo je još i danas ovako. U propisima i zakonu »Darul chilafe« medrese stoji: Od ashabi ru-usa (posjednika spomenutog doktorata) tko ne primi određene mu službe me može dobiti povišice plaće.

⁹⁾ Džerr je kasnije zabranjen.

(škola s dvanaest godišta u četiri odjela, kasnije ćemo se na nju osvrnuti), mekatibi-inas« (ženske škole) i »darul-funun« (sveučilište). Darul-funun imadjaše sve fakultete: teološki (»Ilahijjat«) sa četiri godišta, filozofski (»edebijjat«) sa tri godišta, pravni (»Hukuk«) sa četiri godišta, medicinski (»Tibbijje«) sa pet godišta matem-prirodoslovni (»Tabi'ijat ve rijadzijjat«) sa tri godišta. Tko svrši jednu »idadiju« ili »sultaniju«, dobivao je »šehadetnamu« i imao je pravo na manje službe kao i pristup na sveučilište. Tko bi svršio koji fakultet, dobio bi diplomu o svršenim studijama. Tko bi nakon toga, što je apsolvirao i položio zadnji ispit (»sunuf-imtihani«) još polagao i doktorat (»doktura imtihani«), dobio bi doktorsku diplomu (»doktura diplomasi«).

U mektebima su predavani svjetski i vjerski predmeti po ovim naučnim osnovama. Latinskoga jezika, doduše, nije bilo, ali se je grčki jezik u nekim mektebima predavao. Od evropski jezika učilo se skoro u svim mektebima francuski, u nekim pak engleski, njemački i ruski jezik. Turskim mektebima u doba sultana Hamida kao i danas služile su kao uzor evropske škole, naročito one u Francuskoj. Utjecaj Francuske i francuštine je velik, te je francuski jezik obligatan predmet, što više liječnici i recepte pišu francuskim jezikom. Ove medrese i škole zatekao je u Turskoj i ustav.

III,

Iza proglašenja ustava komešale su se političke Stranke u Turskoj s jedne strane, a s druge strane opet se je živo radilo na svim poljima. Kada je došao u ministarstvo prosvjete glasoviti merhum Emrullah školstvo bi ponovno reformirano. Idadije ruđijje i ibtidaije pretvoriše se u »sultanije«. To su škole sa dvanaest godišta, koja se po novoj reformi dijele na tri dijela (»devre«). 1. odjel zove se »kismi ibtidai« sa pet godišta; 2. odjel zove se »kismi idadi« sa četiri godišta A 3. odjel »kismi sultan« sa tri godišta- Na sultanijama su nastavni predmeti ovi: -vjeronauka, račun, geometrija, algebra, fizika, kemija, zoologija, botanika, mineralogija (— Mevalidi selase), zemljopis, povjest opća, islamska i osmanistika, ekonomija, astronomija, turski i turska književnost, arapski, francuski ili njemački¹⁾, logika, psihologija, higijena, gimnastika, crtanje i pismo, pjevanje i muzika.

Sultanije su otvorene po svim velikim gradovima: Carigradu, Smirni, Brusi, Ankari, Berutu, Damasku, Bagdadu, Medini i t. d. U Carigradu, Berutu i drugim nekim vel. gradovima otvoreno je po više (dviije, tri, pet) sultanija.

U isto doba otvorene su i niže sultanije (Lise = Liceij) sa šest godišta, koje se na sve strane otvaraju po Turskoj. Mnoge od njih su otvorene pod imenom »numunek«. Sultanija je ravna osnovnoj školi i gimnaziji. Liceji osnovnoj školi i dvoma razredima gimnazije.

Tko svrši sultaniju dobije šehadetnamu (svjedodžbu), ali da se uzmogne inskribirati na sveučilište (»Darul funun«) mora položiti najprije maturu (ru'us mulazemet = Bakalorija imtihani).

Mekatibi ibtidaije (osnovna škola sa tri godišta), trgovačke, ratarske (zira'at), zanatliške ženske i muške (sanaji zukur ve inas), viša tehnička škola (Muhendis mektebi alisi. šumarska (orman mektebi), učiteljska škola (Darul muallimin) i ostale škole su takodjer reformirane i na novo mnoge otvorene.

Darul muallimin je škola sa četiri godišta za učitelje libtidaija u koju apsolventi liceja (niže sultanije) mogu stupiti. Na njemu su naučni predmeti slijedeći: vjeronauka, turski i turska literatura, povjest, zemljopis- račun, geometrija, algebra, poljodjelstvo, higijena, kemija, fizika, kozmografija, knjigovodcrtanje, muzika, prirodopis (Mevalidi selase), ručni rad (el išleri), francuski ili njemački te praktične vježbe (tatbikati dersije). Ovaj se odjel zove »kismi ibtidai«²⁾. Apsolventi ovog o-

¹⁾ U jednim francuski a jednim njemački.

²⁾ Ovalj mekteb ima šest godišta. Za upis u njega nužno je svršiti sultaniju ili se podvrći ispitu, koji je ravan maturi sultanije.

³⁾ Ovaj odjel je otvoren na više mjesta kao: Brusi, Edreni (Drinopolje), Trapezuntu, Bagdadu i t. d. i na njima se osobita pažnja polaže.

djela mogu biti samo učitelji ibtidaijja. Nad ovim odijelom je otvoren još jedan odjel sa dva godišta, koji se zove »kismi ihzari«. Solvent ovoga odijela može biti upravitelj i nadzornik u ibtidaijjama a može i nastaviti nauku na trećem odjelu (kismi ali), bolje rekuć na sveučilištu, jer pitomci ovoga odjela pohađaju i predavanja u sveučilištu.

Ženske ibtidaijje (početničke škole sa tri, godišta), liceji (niže Sultanije sa šest god.), sultanije sa dvanaest god., zanatske škole i »Darul-muallimat« (škola sa pet godišta za učiteljice ibtidaijja i liceja u koju može stupiti svršena jedinog liceja) su također reformirane i na novo mnoge otvorene. U vel. gradovima po jedna sultanija i više liceja je za njih otvoreno. U Carigradu postoje tri ženske Sultanije. U »Bezmi alem« carigradskoj sultaniji u zadnje doba bilo je oko 1000 učenica. Svršenice sultanija mogu proširiti nauku na sveučilištu.

U isto doba je i najviša škola u Turskoj (Darul fumun, sveučilište) poprimila neke reforme, stoga zaslužuje, da se šnjim potanje zabavimo.

Carigradsko sveučilište¹⁾ opsiže po novim reformama pet fakulteta (šuba), a ti su 1. teološki (Ulumišer'ije), 2- pravni (Ulumi hukukije), 3. medecinski (Ulumi tibbije), 4. matematsko-prirodoslovni (funum šubesi) i 5- filozofski (Ulumi edebijje)

A- Na teološkom fakultetu naučni su predmeti slijedeći:

1 Nauka o Kur'anu i tumačenju njegovu (Tefsiri umuni ve tatbiki).

2. Nauka o Hadisu (Hadis biddiraje ver rivaje¹⁾)

3. Crpljene nauke iz Kurana i Hadisa (Ulumi fikhije), a jesu: 1. Islamska dogmatika i njezina povjest (Kjelam ve tarihi kelam.)- 2. Islamski panteizam (Tesavvuf). 3. Šeriatsko pravo (furni fikh)- 4. Nauka o izvorima i načinu crpljenja šer. prava (Usuli fikh). 5- Nauka o kritikama i raspravama onih šer. pitanja, u riješenju koji se imami nisu složili, (Ilmi chilaf). 6. Šeriatska filozofija (Hikjmeti tešri'). 7. Šeriatski moral (Ahlaki šer'ijje). 8. Povjest šer. prava (Tarihi fikh).

4. filozofija: 1. Psihologija (Ilmn-nefs). 2- Logika ili meto dologija (Mantiki suri ve tatbiki)- 3. Etika (Achlak). 4. Metafizika (felsefei ula). 5. Povjest filozofije (Tarihi felsefe)- 6- Specijalno arapska filozofija (felsefei areb).

5. Povjest: 1- Životopis božijeg milosnika (Sejretur-resul).

2. Povjest islamske vjere i islama- Povjest vjera (Taribi edjan). 6- Arapska literatura (Edebijati arebije).

(Nastaviće se.)

Prvo poduzeće o suzbijanju oskudice i nemorala.

Na poticaj okružnice ulema-medžlisa od 25. februara 1918- broj 220- patrioitično kotarsko vakufsko povjerenstvo u Visokom je odmah odredilo sastanak uglednih i vrijednih ljudi iz grada i okolice, te su za suzbijanje neugodnih pojava i ublaživanja nevolje u današnjim, teškim prilikama odmah usvojili podesne zaključke, koji mogu služiti za uzor.

Sastanak je održavan u zgradi muške ibtidaije na dan 15- marta 1918., a prisutno je bilo uz članove još oko 60 osoba.

^{x)} U provinciji po nekim važnijim mjestima kao Bagdadu i Damasku otvoreni su potrebiti fakulteti. Ovi svi pripadaju carigradskom sveučilištu.

²⁾ Sve grane filozofije, povjest, geografija i literatura.

^{d)} Hadis biddiraje = Usuli hadis je nauka na temelju koje je sabran hadis i na temelju koje se prima i odbija, u kratko usavršena povjesna metoda, jer ovo jedna nauka na temelju koje se svake tradicionalne vijesti valjanost ispitati može. U nju spada nauka o životopisima onih koji, su hadis rivajet učinili. (Nakdi, ridžal) i nauka o neistinitim hadisma (M.evdznat). Hadis brrivaje resuli ekremove izreke poslovi i odobravanja, nj-e gova onih stvari što bi ashabi po sebi učinili a za tim saopćili mu i pitali, ga dali se to slaže sa šeriatom.

U opredijeljenoj svrhu je izabrati odbor od 9 lica i to:

1. Vehbi ef. Sikirić.
2. H. Avdija Oruč.
- 3- Muharemag H. Omerović.
4. Safvetbeg Zečević-
5. Mehaga H. Numagić.
6. Muhamed ef. Ahić.
7. Mehmed ef. Kunić.
8. Mujaga Zubić.
9. Musafa ef. Salihbegović.

Zatim je usvojen predlog Safvetbega Zečevića, da se uz ovaj odbor izabere još za svaku mahalul po dvojica kao nadzornika (policiju), koji će imati dužnost nadzirati u svojoj mahali svaki dogagaj u islamskom elementu, bilo to u moralnom, socialnom i oskudnom pogledu. Pak da ovi imadu dužnost odmah sve, što vide i opaze, prijaviti odboru, koji će dalje uređovati pak neka im se u u svrhu od političke oblasti isposluje legitimacije, da u nužnim prilikama može uzeti asistenciju oružničku.

Prema tome su izabrani za pet mahala u Visokom po dvojica odnosno trojica, a za trideset i dva seoska džemata i to za neke džemate po jedan, za većinu po dva i za neke i više tih nadziratelja.

Članovi odbora za sela imadu se na poziv predsjednika, sastajati svaka, dva mjeseca na zdogovor i izvještaj o radu te o pojedinim predlozima.

Na predlog Mustafa ef. Salihbegovića, muderisa, odmah je sabrano dobrovoljnih prinosa 4946 kruna, kao fond ovoga poduzeća za potpomaganje sirota, darivaše:

Po 1000 K: Ibrahimaga Handžić.

Po 500 K: H. Alijaga i H. Avdaga Oruč, te Vejsilaga i Muharemag H. Omerović.

Po 300 K: Mujaga Zubić i Husejin ef. Kadić.

Po 200 K: Safvetbeg Zečević i Hasan ef. Sikira.

Po 150 K: Hasanbeg Alajbegović.

Po 100 K: Čamilaga H. Mehanović, Mehaga H. Numanagić, H. Smail ef. Kudinović, Avdaga Uzičanin, Salko Kadić, Mujaga Babić, Mehaga Smolo, Omer Dervišević, i Mahmudbeg Hrasnica.

Po 50 K: Mehmed ef. Kunić, Ibrahimbeg Halilbegović, Hamidaga Čako, Mujaga Frtuna, Jusuf ef. Tataragić, Muharembeg Kulović, Zahidbeg Zečević, Avdaga Džafić, Salih Šabanović, Mehaga Nefić, Adem ef. Smailbegović, H. Hašim ef. Dlakić.

Po 40 K: Osman ef. Valjevac.

Po 20 K: Čamil ef. Mujagić, Selim ef. Herceglja, Hafiz Arif ef. Ferizović, Almas-hamuma Šehović, Omer ef. Haračić, Salih Ramić, Osmanbeg Neimarlija, Husnija Lemeš, H. Osman Hadžić, i Mulahusejin Hadžić.

Po 16 K: Osman Matoruga.

Po 10 K: Salihaga Burić, Mehmed Berbić, Mula Mustafa Bašić, i Mehmed Begić.

Takogjer je jednoglasno usvojen predlog predsjednika vakufskog povjerenstva Mahmudbega Hrasnice, da se ustanovi članarina mjesečno po 1 ili 2 krune za potpomaganje muslimanske siročadi i zaštite čudoregja u islamskom elementu.

Izabrani odbor se je na 17- marta sastao, te je izmegju sebe izabrao: za predsjednika: Vehbi ef. Sikirića, kadiju, za potpredsjednika Muhamed ef. Ahića, za blagajnika Safvetbega Zečevića, kao tajnik funkcioniraće poslovgja vakufskog povjerenstva Mustafa H- Mehmedagić.

Iznosimo u našem »Biseru« ozbiljni korak i poduzimanje vrijedne visočke akcije za liječenje rana, koje zadadoše ova teška vremena kako ostalim narodima, tako i našem elementu. Kako se vidi iz zaključaka oni su shvatili stvar s nutarnje strane te hoće, da popravljaju stvar ne samo praznim riječima već stvarnim liječenjem tražeći ozdravljenja suzbijanjem bijede, koja i jest glavnim uzrokom padanju naroda.

Neka im je Bog dragi trajno u pomoći.

Osobita hvala visokom vakufskom povjerenstvu i njegovu čestitom predsjedniku.

Uregjuje: uz redakcioni odbor odgovorni urednik: Muhamed Bekir Kalajdžić.

Privilegovana Agrarna i Komercijalna Banka

za Bosnu i Hercegovinu

Sarajevo, Crkveni trg Rudolfova ulica
Dionička glavnica: 8.000.000 kruna.

Komercijalno odjeljenje:

Preuzima uloge na ukamačenje na štedovne knjige ili na takući račun (Cheque-Conto).

Eskomplira ili reeskomptira mjenice i tražbine.

Kupuje i prodaje svoje i strane založnice i ostale obveznice, vrijednosne papire, devize, kovane novce i dragocjene kovine, te daje predumove na njih.

Unovčuje mjenice, izrijebane vrijednosne papire i odreske.

Prodaje šekove, naputnice i vjeresijska pisma.

Izvršuje burzovne naloge.

Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Iznajmljuje uz suzator najamnika pretince u svojim oklopljenim blagajnama, koji su sigurni od požara i provale (Safe-Deposits).

Obavlja sve poslove koji spadaju u bankovnu struku.

Hipotekarno odjeljenje:

Daje hipotekarne zajmove, te zajmove gradovima, općinama i drugim jurističkim osobama.

Kupuje, prodaje, uzima i daje u zakup zemaljske i šumske nekretnine u svrhu provođanja parceliranja, te upravlja njima.

Kupuje, zalaže i prodaje koristonosne prvenstvene obligacije i dionice izdane od strane prometnih zavoda.

Izdaje zemljorasteretne obveznice, založnice, komunalne obligacije i druge zadužnice.

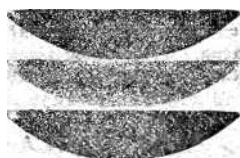
Robno odjeljenje:

Kupuje i prodaje svakovrsne robe i zemaljske proizvode.

DIONIČKA PIVOVARA U SARAJEVU

**PREPORUČA SVOJE NAJBOLJE
ODLEŽANO IZVOZNO PIVO
:-: PRIPOZNATO NAJBOLJE VRSTI. :-:**

RAZAŠILJE U BURADIMA OD 25 LIT. DALJE, KAO I U
SANDUCIMA OD 39 I 50 BOCA PO 5/10 LIT. ILI 25 I 50
BOCA PO 7/10 LIT.

OTPREMA U POKRAJINU FRANKO NA SVAKU STANICU?
BOS.-HERC. ZEM. ŽELJEZNICA.

PRIVILEGOVANA ZEMALJSKA BANKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

CENTRALA U SARAJEVU

Filijala: Banja Luka, Bijeljina, Brčko, Mostar i Tuzla, *Ispostave*: Beograd, Bihać, Derventa, Doboj, Bos. Gradiška, Livno, Bos. Novi, Bos. Samac, Travnik, Trebinje, Višegrad, Zenica i Zvornik. Eusiupsine: Bugojno, Gacko, Goražde, Konjic, Nevesinje, Bos. Petrovac, Rogatica, Sanski Most, Srebrenica, Stolac i Visoko,

Veleprodaja duhana u svim spomenutim mjestima.

Uplaćeni dionički kapital 14 **milijuna** kruna.

Redovne rezerve i fond za sigurnost založnica 6 1/8, milijuna kruna.

Bavi se svim bankovnim transakcijama, prima novac na priplod u tekući račun i na uložne knjižice. Prima vrijednosti svake vrsti u pohranu i upravu kao otvoren polog ili kao „Safe“ u za tu svrhu uregionom oklopljenom prostoru pod zatvorom stranke i suzatvorom banke. Obavlja isplate i uplate u svim glavnim mjestima Bosne i Hercegovine, Austro-Ugarske i inozemstva.

Kupuje i prodaje vrijednosne papire svake vrsti, poglavito 5% za zaležnice i nominalne obligacije svojeg vlastitog hipotekarnog kreditnog odjeljenja, koje su u Bosni i Hercegovini proste od poreza i imaju pupilarnu sigurnost, te se mogu upotrebiti kao koncije u trgovačkim poslovima; osim toga mogu u cijeloj Monarhiji služiti kao vojničke kaucije pri ženidbi.

Robno odjeljenje u Sarajevu kao *i* samostalno prodajno odjeljenje u Brčkom bave se robnim poslovima svake vrsti, a osobito prodajom suhih šljiva i pekmeza.

HRVATSKA CENTRALNA BANKA

ZA BOSNU I HERCEGOVINU D. D.

SARAJEVO, Vlastita palača u ulici Franje Josipa. — Po-
===== družnice u Mostaru i Tuzli. =====

Potpuno uplaćena d. glav. 2,000 000 K. — Pričuvna zaklada 300.000 K
Ukupni ulošci oko 3,000.000 K.

Preuzima ULOGE na uložne knjižice uz najpovoljnije ukamaćenje — Eskomptira i reeskomptira. MJENI CE. — Daje ZAJMOVE na tekući račun. - Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu označena je HRVATSKA CENTRALNA BANKA PUPILARNO OSIGURNIM ZAVODOM, u koji se mogu ulagati pupilarni novci (masa malodobnika i slično) Ovo je najbolja preporuka za ostale ulagatelje

MJENJAČNICA:

Kupuje i prodaje vrijednosne papire, devize i valute.

Unovčuje mjenice, izrijebane vrijednosne papire i kupone.

Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Izvršuje isplate i naplate na svim trgovačkim središtima tu i inozemstva.

Izdaje kreditna pisam — iznajmljuje SAFES DEPOSITS uz najamninu počevši od K 1— MJESEČNO.